

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

MARIUS ČEPULIS
CIVILINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

ACTIO PAULIANA SKOLININKO NEMOKUMO BYLOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Rimvydas Norkus

Vilnius, 2014

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	3
ĮVADAS	4
1. <i>ACTIO PAULIANA</i> ESMĖ IR PASKIRTIS	10
1.1. <i>Actio Pauliana</i> instituto ištakos ir teisinis reglamentavimas	10
1.2. <i>Actio Pauliana</i> instituto paskirtis ir esmė	12
2. NEMOKUMAS IR NEMOKUMO BYLOS	15
2.1. Teorinė nemokumo samprata	15
2.2. Nemokumas kaip nemokumo procedūrų pradžios kriterijus	23
2.3. Nemokumo procedūrų paskirtis	33
3. <i>ACTIO PAULIANA</i> INSTITUTO SPECIFIKA NEMOKUMO BYLOSE	37
3.1. <i>Actio Pauliana</i> kaip prevencinė priemonė skolininkų nemokumo bylose	37
3.2. <i>Actio Pauliana</i> kaip kreditorių interesų gynimo priemonė nemokumo bylose	41
3.3. <i>Actio Pauliana</i> taikymo sąlygos ir galintys pareikšti subjektai	43
3.3.1. Kreditorius kaip subjektas, galintis pareikšti <i>actio Paulina</i> ieškinį	45
3.3.2. Bankroto administratorius kaip subjektas, galintis pareikšti <i>actio Paulina</i> ieškinį	48
3.4. <i>Actio Pauliana</i> taikymo sąlygos	49
3.4.1. Dėl kreditoriaus neabejotinos ir galiojančios reikalavimo teisės	50
3.4.2. Ginčijamas sandoris turi pažeisti kreditoriaus teises	54
3.4.3. Dėl skolininko neprivalėjimo sudaryti ginčijamo sandorio	61
3.4.4. Dėl skolininko ir trečiojo asmens nesąžiningumo	63
3.4.5. Vienerių metų ieškinio senaties terminas	66
3.4.6. Kreditoriaus reikalavimo nukreipimas į turtą ar jo vertę	68
3.4.7. Žyminis mokestis	70
3.5. <i>Actio Pauliana</i> instituto sąlygų vertinimas civilinių teisinių santykių stabilumo aspektu	72
IŠVADOS	77
PASIŪLYMAI	79
LITERATŪROS SĄRAŠAS	80
ANOTACIJA	88
ANNOTATION	89
SANTRAUKA	90
SUMMARY	92
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	94

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

angl.	angliškai
aut.	autoriaus
BUAB	bankrutuojanti uždaroji akcinė bendrovė
CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
ĮBĮ	Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas
ĮRĮ	Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas
ital.	itališkai
FABĮ	Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas
kt.	kiti
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
liet.	lietuviškai
lot.	lotyniškai
m.	metai
MĮ	Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas
MMA	minimalioji mėnesinė alga
Nr.	numeris
pvz.	pavyzdžiui
t.y.	tai yra
UAB	uždaroji akcinė bendrovė
UFTA	angl. <i>Uniform Fraudulent Transfer Act</i> (JAV bendrasis apgaulingų pervedimų aktas)
v.	lot. versus (prieš)
vok.	vokiškai

ĮVADAS

Tiriama problema. *Actio Pauliana* institutas yra Romėnų teisės pažangaus požiūrio į asmenų turtinių santykių problemų sprendimą pavyzdys. Šis institutas plačiai taikomas beveik visose pasaulio valstybėse, nuo kontinentinės teisės tradicijos iki bendrosios teisės tradicijos valstybių¹. Nors institutų samprata ir skiriasi, tačiau esminiai požymiai išlieka tie patys, nes instituto atsiradimo šaknys kilo iš to paties šaltinio – Romėnų teisės². Išlaikant šio instituto paskirtį būtina jį pritaikyti prie šių dienų socialinės ir ekonominės dinamiškos aplinkos. Taigi, norint naudotis šiuo specialiu kreditoriaus teisių gynybos instrumentu, būtina tinkamai reglamentuoti jo taikymą.

Šiame magistro darbe, autorius nagrinės kelias tarpusavyje susijusias *actio Pauliana* taikymo problemas, skolininko nemokumo bylų kontekste. Autorius, išanalizavęs esamą *actio Pauliana* instituto teisinį reglamentavimą ir jo taikymą, išskiria šias aktualias problemas: Ar *actio Pauliana* institutas, kaip įstatymų leidėjo įtvirtinta speciali kreditorių teisių gynybos priemonė, tinkamai atlieka kompensacinę ir prevencinę funkcijas? Ar nemokumo sąvokos dualizmas apsunkina naudojimąsi *actio Pauliana* institutu? Ar *actio Pauliana* sąlygų įstatyminis reglamentavimas ir teismų praktikos aiškinimas užtikrina civilinių teisinių santykių stabilumą ir neleidžia kreditoriui piktnaudžiauti savo teisėmis? Ar numatytos *actio Pauliana* institutu taikymo sąlygos negali būti suprantamos kaip pertekliniai reikalavimai (ribojimai) pasinaudoti šiuo institutu kreditoriui? Visos paminėtos problemos yra tarpusavyje susijusios, todėl sprendimai ir analizė „*Actio Pauliana* skolininkų nemokumo bylose“ temos kontekste turi būti kompleksiniai. Šiuo magistro darbu, autorius, analizuos nurodytas problemas ir pateiks šios analizės rezultatus ir pasiūlymus, kaip išspręsti susidariusias problemas.

Baigiamojo darbo aktualumas. 2009 metais pakilusi bankroto bylų banga neatslūgsta. Vidutiniškai per pastaruosius 6 metus iškeliami apie 1500 bankroto procesų³ lyginant su 2003-2008 metu laikotarpiu, pradėtų bankroto procesų skaičius per metus vidutiniškai siekė apie 737,5. Pažymėtina, kad restruktūrizavimo bylų iškėlimo skaičius mažėja, o fizinių asmenų bankroto bylų skaičius auga. Šie statistiniai faktai suponuoja tai, kad asmenų turinčių finansinių sunkumų skaičius ne mažėja, o išlieka toks pats didelis ir net didėja.⁴ Nemaža dalis nemokių asmenų, būdami sunkioje

¹Augaitė, D. *Actio Pauliana. Jurisprudencija*. 2004, 55 (47): 6.

²Daubarienė, I. *Actio Pauliana* instituto sutartiniuose santykiuose taikymo praktiniai probleminiai aspektai. „*Socialinių transformacijų raiška*“. *Konferencijos straipsnių leidinys*. 2012: 151.

³Pradėtų bankroto procesų skaičius nurodomas apskaičiuojant vidurkį, duomenys įtraukti į skaičiavimą nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2014 m. spalio 31 d.

⁴[*monių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų eigos 2014 m. sausio–birželio mėn. apžvalga* [interaktyvus]. Vilnius: 2014 [žiūrėta 2014-12-01]. <<http://www.bankrotodep.lt/Doc/2014%20M%20%20SAUSIO-BIR%20%20DELIO%20M%20%20C4%96N%20%20AP%20%20C5%BDVALGA.pdf>>.

finansinėje būsenoje, vengdami atsiskaityti su kreditoriais, elgiasi nesąžiningai ir siekia perleisti savo turtą tretiesiems asmenims arba kitokiais būdais sukelti savo nemokumo būseną, kad kreditorius neturėtų galimybės patenkinti savo teisėtų reikalavimų. Dėl to, būtina užtikrinti tinkamą kreditoriaus teisių apsaugą, tačiau nepagrįstai neapribojant skolininko autonomijos. Šią kreditorių teisių apsaugos funkciją nacionalinėje teisėje atlieka šiame magistro darbe nagrinėjamas *actio Pauliana* institutas, kuris kaip specialus kreditorių teisių gynimo būdas plačiai taikomas ir nepraranda aktualumo. Balansuojant tarp kreditoriaus ir skolininko interesų, išskyla problemų tinkamam instituto taikymui. Juolab, šio instituto įstatyminis reglamentavimas nėra išsamus, o dar daugiau problemų sukelia nemokumo sąvokos dviprasmiškas naudojimas. Taip pat, dinamiška socialinė ir ekonominė aplinka ir joje egzistuojantys teisiniai santykiai verčia reaguoti greitai ir efektyviai ginti kreditoriaus teises, tačiau tuo pačiu užtikrinti pusiausvyrą tarp skolininko ir kreditoriaus interesų. Įstatymo leidėjas reglamentuodamas šiuos santykius ne visada spėja su besivystančiais socialiniais reiškiniais. Doktrina pateikia savo koncepciją skolininko nemokumo nustatymo ir *actio Pauliana* taikymo klausimais, remdamasi gilesnes teises tradicijas turinčių šalių patirtimi. O teismai balansuoja tarp esamo įstatyminio reglamentavimo, socialinių reiškinų keitimosi ir doktrinos pateikiamų sprendimų būdų. Tuomet subjektai, kurie nori pasinaudoti savo teisėmis, atsiduria padėtyje kai nėra aiškumo ir nuoseklumo. Esant akivaizdžioms asmenų nemokumo problemoms šalyje ir visame pasaulyje, dėl įvairių geopolitinių aplinkybių, nacionalinė teisės sistema reguliuojanti ir sauganti teisėtus kreditoriaus interesus, turi būti stabili, aiški ir nuosekli. Priešingu atveju visuomenės siekis stabilios ir patikimos civilinės apyvartos, pasitikėjimo kontrahentu ir naujų investicijų pritraukimo bei bendros socialinės gerovės liks neišpildytas.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Šiuo baigiamuoju darbu analizuojami ne tik *actio Pauliana* ypatumai nemokumo byloje, tačiau atskleidžiama nemokumo sąvoka, jos dualizmo problematika, bei nemokumo bylų samprata, kuri nėra reglamentuota įstatymų leidėjo. Remiantis tuo, šio magistro darbo naujumas turi būti vertinamas per nagrinėjamos temos sudėtinį dalyką. *Actio Pauliana* institutas, daugiausiai analizuotas tik kaip specialus kreditoriaus gynbos būdas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, tačiau ir šia tema mokslinių darbų nėra gausu. Šį institutą nagrinėjo D. Ambrasienė ir S. Cirtautienė straipsnyje „*Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose*“⁵, D. Augaitė straipsnyje „*Actio Pauliana*“⁶, I. Daubarienė straipsnyje „*Actio Pauliana* instituto sutartiniuose santykiuose

⁵Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S. Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose. *Jurisprudencija*. 2003, 37 (29): 50 – 58.

⁶Augaitė, D., *supra* note 1, p. 5–18.

taikymas: kreditoriaus perspektyva“⁷, L. V. Papirtis ir I. Karulaitytė-Kvainauskienė knygoje „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų“⁸. Autorių kolektyvo: S. Kavalnės, V. Mikuckienės, R. Norkaus ir V. Veličkos išleistame vadovėlyje „Bankroto teisė. Pirmoji knyga.“⁹, kuriame buvo nagrinėjami *actio Pauliana* taikymo bankroto bylose ypatumai ir S. Kavalnės ir R. Norkaus vadovėlyje „Bankroto teisė. Antroji dalis“¹⁰. Nemokumo problematika nacionalinėje teisėje nagrinėta Nacionalinės verslo asociacijos administracijos taikomajame moksliniame darbe „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė“¹¹, K. Bernotaitės straipsnyje „Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai“¹², ir minėtų autorių kolektyvo: S. Kavalnės, V. Mikuckienės, R. Norkaus ir V. Veličkos išleistame vadovėlyje „Bankroto teisė. Pirmoji knyga.“¹³ bei R. Norkaus straipsnyje „Nemokumas ir jos sąvokos dualizmas Lietuvos teisėje: ar reikalinga teisinio reguliavimo reforma“¹⁴.

Užsienio šalių mokslininkų ir praktikų darbai daugiausiai skirti tarptautiniam bankroto procesui ir *actio Pauliana* taikymo ypatumams bei jurisdikcijai nustatyti (pvz., autoriaus Ian F. Fletcher teisės aktų ir praktikos bei doktrinos analizė knygoje „*Insolvency in private International Law*“¹⁵). Nesąžiningus turto perleidimo sandorius, kuriais pažeidžiamos kreditoriaus teisės, analizavo: Roy Goode¹⁶, R. J. Mokal¹⁷, Jacob Stein¹⁸, ir kt.

Autorius, analizuodamas šią temą, remiasi ne tik nacionalinės teisės doktrina, tačiau ir ilgametės teisės tradicijas turinčių šalių doktrina, įstatyminiu reglamentavimu, taip pat teismų

⁷Daubarienė, I. *Actio Pauliana* instituto sutartiniuose santykiuose taikymas: kreditoriaus perspektyva. *Societal Innovations for Global Growth* [interaktyvus]. 2012, 1 (1): 140 – 155 [žiūrėta 2014-10-22]. <http://socin.mruni.eu/wp-content/uploads/2012/12/A_2012-12-261.pdf>.

⁸Sagatys, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 737-761.

⁹Kavalnė, S., et al. *Bankroto teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 249 – 251.

¹⁰Kavalnė, S.; Norkus, R. *Bankroto teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 181 – 187.

¹¹Višinskis, V., et al. Taikomasis mokslinis tyrimo darbas „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė“. Nacionalinė verslo administratorių asociacija [interaktyvus]. Vilnius, 2006 [žiūrėta 2014-12-14]. <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ukmin.lt%2Fuploads%2Fdocuments%2FNemokumo%2520samprata.doc&ei=JQOOVKSyIor5ap6XgKgD&usg=AFQjCNETZjFmXzXsKGQqRbkbllRk2IA&sig2=hoDbMGblDu3zA-Soda_YoQ>.

¹²Bernotaitė, K. Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 2005, 77 (69): 11- 17.

¹³Kavalnė, S., et al., *op. cit.*, p. 64 – 76.

¹⁴Norkus, R. Nemokumas ir jo sąvokos dualizmas Lietuvos teisėje: ar reikalinga teisinio reguliavimo reforma? *Justitia*. 2013, 78: 2 – 13.

¹⁵Fletcher, I. F. *Insolvency in private International Law*. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2005, p. 715.

¹⁶Goode, R. *Principles of Corporate Insolvency Law*. Student Edition. London: Sweet&Maxwell, 2005, p. 524.

¹⁷Mokal, R. J. *Corporate Insolvency Law*. Theory and Application. New York: Oxford University Press, 2005, p. 263-273.

¹⁸Stein J. Asset Protection May Risk Fraudulent Transfer Violations. *Estate Planning* [interaktyvus]. 2010, 37(8): 13 – 20 [žiūrėta 2014-12-14].

<http://maximumassetprotection.com/uploads/articles/Article_Estate_Planning_2010_August.pdf>.

praktika. Pažymėtina, kad *actio Pauliana* institutas, skolininko nemokumo aspektu plačiau nėra nagrinėtas.

Baigiamojo darbo reikšmė. Šiuo magistro darbu autorius identifikuoja problemas nacionalinėje teisėje ir siekia sukelti teisinę diskusiją dėl esamo įstatyminio reglamentavimo pakeitimo. Per aptartų problemų analizę ir vertinimą, siekiama palyginti užsienio šalių praktiką, kuri galėtų padėti plėtoti ne tik nacionalinės teisės doktriną *actio Pauliana* instituto taikymo atžvilgiu, bet ir būti pagrindas teisėkūrai inicijuoti reikalingas pataisas esamame reglamentavime. Šiuo magistro darbu autorius pateikia nemokumo sampratos analizę, lyginant su užsienio šalių, kurios turi galias teises tradicijas, praktika: Jungtinės Amerikos Valstijos, Vokietija, Didžioji Britanija ir kt. Tai, nemokumo ir *actio Pauliana* taikymo aspektu, leidžia palyginti ne tik kontinentinės teisės šalių reglamentavimą, bet ir bendrosios teisės tradicijos šalių praktiką. Atsižvelgiant į įtemptą ekonominį laikotarpį, socialinį kontekstą, skolininko nemokumas ir kreditoriaus teisių gynimas ypač aktualus, todėl šis darbas padės tinkamai taikyti *actio Pauliana* sąlygas esant skolininko teoriniam ir teisiniam nemokumui, bei atskleisti nemokumo sąvoką.

Tyrimo tikslas. Magistro darbu siekiama išsamiai ir sistemiškai išanalizuoti *actio Pauliana* institutą skolininko nemokumo bylų kontekste, atsižvelgiant į kreditoriaus teisių apsaugą ir skolininko interesus bei šių abiejų subjektų interesų pusiausvyrą. Taip pat siekiama nustatyti teorines ir praktines šio instituto aiškinimo ir taikymo problemas, remiantis užsienio šalių šio instituto teisiniu reglamentavimu, doktrina ir praktika, pateikti rekomendacijas ir pasiūlymus, kaip galėtų būti tobulinamas esamas įstatyminis reglamentavimas ir teismų praktika.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti *actio Pauliana* instituto taikymo normų reglamentavimą ir paskirtį nacionalinėje ir užsienio šalių teisėje;
- 2) Atskleisti ir išanalizuoti nemokumo ir nemokumo bylų sąvoką bei nemokumo procedūrų paskirtį;
- 3) Nustatyti esamo įstatyminio reglamentavimo *actio Pauliana* instituto taikymo problemas ir ypatumus nemokumo bylose;
- 4) Išanalizuoti *actio Pauliana* instituto kaip specialaus kreditorių teisių gynbos būdo taikymo praktiką ir jos tendencijas;
- 5) Ištirti *actio Pauliana* taikymo sąlygų reikšmę civilinei apyvartai ir teisinių santykių stabilumui.

Tyrimo metodika. Autorius nagrinėdamas *actio Pauliana* skolininko nemokumo bylose temą ir siekdamas šiame darbe numatyto tikslo, naudojo šiuos metodus: dokumentų (šaltinio turinio)

analizę, sisteminę analizę, lingvistinę teisės normų analizę, sisteminės teisėtyros metodą, teleologinį metodą, istorinį ir lyginamąjį metodus¹⁹. Autorius naudojo **dokumentų analizės metodu** kartu taikant ir **lingvistinės teisės normų analizės** metodą, nustatydamas *actio Pauliana* institutą sudarančių nacionalinės teisės ir užsienio teisės normų, taip pat teismų sprendimų ir doktrinos turinį bei prasmę. Šiuos metodus autorius pritaikė analizuojant nemokumo sąvoką. **Sisteminės analizės** metodas naudojamas nagrinėjant visumą teisės normų, reguliuojančių *actio Pauliana* instituto taikymą ir nemokumo bylas reglamentuojančias specialias (lot. *lex specialis*) teisės normas. Šio metodo pagalba, autorius analizavo sąsajas tarp skirtinguose teisės aktuose esančių teisės normų, kurių pagrindu buvo daromos išvados dėl teorinio ir teisinio nemokumo skirtingo turinio Civilinio kodekso normose ir Įmonių bankroto įstatyme. Autorius naudodamas **sisteminės teisėtyros** metodą, analizavo nemokumo reglamentavimą ir taikymo pagrindus bendrosios teisės šalyse (Jungtinių Amerikos Valstijų, Didžiojoje Britanijoje), nemokumo instituto taikymo ypatumus Vokietijos teisėje ir kt. **Teleologinis** metodas buvo svarbus autoriui atskleidžiant, *actio Pauliana* taikymo sąlygų paskirtį, taip pat, kokių tikslų siekė įstatymo leidėjas, nustatydamas skirtingas nemokumo sąvokas, ir kt. **Istorinis metodas** taikytas siekiant atskleisti *actio Pauliana* ir nemokumo institutų raidą ir jų aktualumą, jų sampratą, bei vystymosi tendencijas. **Lyginamuoju metodu** autorius rėmėsi sugretindamas skirtingų teisinių sistemų, užsienio šalių ir nacionalinės teisės, reglamentavimą, pavyzdžiui, lyginant Lietuvos ir Vokietijos nemokumo kaip nemokumo bylos iškėlimo pagrindus.

Tyrimo struktūra. Tyrimo struktūrą suponavo pati šio magistro darbo tema, kadangi ją sudaro trys segmentai, t. y. *actio Pauliana* institutas, nemokumo institutas, ir kompleksinis segmentas – *actio Pauliana* taikymas esant nemokumo bylai.

Pirmame darbo skyriuje analizuojama ir atskleidžiama *actio Pauliana* instituto esmė, reglamentavimas ir raida. Antrame darbo skyriuje, kurį sudaro trys poskyriai, analizuojamas teorinis ir teisinis nemokumas, jų skirtumai ir teisinė reikšmė. Trečiajame šio skyriaus poskyryje, atskleidžiama nemokumo procedūrų ir bylos sąvokos, taip pat jų paskirtis. Trečiajame skyriuje plačiau analizuojama ir tiriama *actio Pauliana* kompensacinė ir prevencinė paskirtis, lyginami ir pateikiami skirtumai tarp *actio Pauliana* taikymo privatinės teisės bylose ir esant nemokumo bylos iškėlimui (subjektai galintys pareikšti ieškinį; *actio Pauliana* taikymo sąlygos ir kiti ypatumai). Trečiajame skyriuje taip pat pateikiama *actio Pauliana* taikymo įtaka civilinei apyvartai ir teisinių

¹⁹Petroševičienė, O. *Kapitalo palaikymas kaip uždarytųjų akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 16 – 18.

santykių stabilumui. Per *actio Pauliana* sąlygų ir kitus taikymo ypatumus atskleidžiama egzistuojanti šio instituto taikymo problematika.

Ginamieji teiginiai:

1) *Actio Pauliana* institutas – aktualus ir prisitaikantis specialus kreditorių gynybos būdas, kurio paskirtis ne tik kompensacinė, bet ir prevencinė.

2) Nacionalinės teisės reglamentavime įsigaliojęs nemokumo sąvokos dualizmas daro neigiamą įtaką taikant *actio Pauliana* institutą.

3) *Actio Pauliana* institutas taikomas tiek esant skolininkui iškeltai nemokumo bylai, tiek ir tokios bylos nesant. Įstatyminės *actio Pauliana* sąlygos yra vienodos, tačiau dėl nemokumo santykių specifikos šių sąlygų taikymas nemokumo bylose turi ypatumų, kuriuos suformavo ne įstatymų leidėjas, bet teismų praktika.

1. ACTIO PAULIANA ESMĖ IR PASKIRTIS

1.1. Actio Pauliana instituto ištakos ir teisinis reglamentavimas

Actio Pauliana (Pauliano ieškinys), kaip ir daugelio naudojamų teisės institutų ištakos siekia Romos laikus. Romėnų teisėje kreditorius kaip vienu iš savo interesų gimimo būdų naudojosi XII lentelių įstatymų sistemoje numatytu *actio per manus iniectioem*, kuris kaip vykdymo priemonė suteikė kreditoriui teisę parduoti skolininką ar net jo šeimą į vergovę arba ją užmušti, jeigu skola buvo patvirtinama teismo sprendimu ar prisipažinimu²⁰. Išnykus XII lentelių įstatymų sistemai ir atsisakius *actio per manus iniectioem* proceso, prie kovos *su fraus creditorium*, t. y. pretoriniu nusikaltimu, kuriuo skolininkas sąmoningai kūrė arba didino savo „neišgalėjimą“²¹ (nemokumą – aut. pastaba), prisidėjo pretorius Paulianas, maždaug 150-125 m. pr. m. e. Taip buvo užtikrinta teisė kreditoriui panaikinti nesąžiningus ir jam nepalankius skolininko sandorius²². Digestuose šis skundas buvo vadinamas Pauliano skundu (lot. *actio Pauliana*)²³.

Vykstant romėnų teisės recepcijai, Pauliano ieškinys, kaip vienas iš kreditoriaus teisių gynimo institutų, paplito įvairiose šalyse. Lietuvoje šis institutas įtvirtintas 1931 m. priėmus Kreditoriams kenksmingų skolininko aktų ginčijimo įstatymą, tačiau okupacijos metais panaikintas²⁴. *Actio Pauliana* institutas į 1964 m. Civilinį kodeksą inkorporuotas tik 1998 m. birželio 11 d., tačiau dėl netikslios formuluotės kreditoriai retai naudojosi šiuo institutu, o teismų praktika buvo nedidelė²⁵.

Actio Pauliana institutas įtvirtintas beveik visose kontinentinės teisės tradicijos (angl. *continental law*) šalyse: Austrijoje bankroto įstatymu, Belgijoje civiliniame kodekse, Danijoje bankroto įstatymu, Prancūzijos civiliniu kodeksu ir t.t. Šis institutas naudojamas ne tik Europoje, bet ir daugumoje pasaulio valstybių, pavyzdžiui, Pietų Afrikos Respublikoje *actio Pauliana* institutą reglamentuoja nemokumo įstatymo (angl. *Insolvency act*) 31 straipsnis²⁶.

²⁰Generalinio advokato Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer išvada, pateikta 2008 m. Spalio 16 d. byloje *Rechtsanwalt Christopher Seagon als Insolvenzverwalter über das Vermögen der Frick Teppichboden Supermärkte GmbH* prieš *Deko Marty Belgium NV* (bylos Nr. C-339/07).

²¹Girard, P. F. *Romėnų teisė*. II tomas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto teisių fakulteto leidinys, 1932, p. 50.

²²Generalinio advokato Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer išvada, pateikta 2008 m. Spalio 16 d. byloje *Rechtsanwalt Christopher Seagon als Insolvenzverwalter über das Vermögen der Frick Teppichboden Supermärkte GmbH* prieš *Deko Marty Belgium NV* (bylos Nr. C-339/07).

²³Girard, P. F., *op. cit.*, p. 50.

²⁴Ambrasienė, D., *et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 54.

²⁵Augaitė, D., *supra note 1*, p. 1.

²⁶*Ibid.*

Actio Pauliana atitinkamo anglo-amerikiečių teisėje yra nesąžiningo turto perleidimo doktrina (angl. *fraudulent conveyance*)²⁷ arba Jungtinėse Amerikos Valstijose dažniau naudojamas pavadinimas „*fraudulent transfer*“ (liet. *nesąžiningas perleidimas*). Ši doktrina kilo iš Anglijos bendrosios teisės (angl. *common law*) 1571 m. Elžbietos statuto (angl. *Statute of Elizabeth*)²⁸. Jos esmė, kad skolininkas nesąžiningais sandoriais suteikia pirmenybę vienam iš skolininko kreditorių. JAV *fraudulent conveyance* reglamentuoja 1984 m. Vieningas nesąžiningo perdavimo aktas (angl. *Uniform Fraudulent Transfers Act*, toliau - UFTA)²⁹, jis laikomas bendrosios teisės dalimi ir priimtas daugumoje valstijų, bei 1978 m. Bankroto kodeksas (angl. *Bankruptcy Code*)³⁰, kuris yra federalinio lygmens teisės aktas³¹. Jungtinėje Karalystėje *fraudulent conveyance* institutą reglamentuoja Anglijos nemokumo įstatymo (angl. *Insolvency act*) 423-425 straipsniai³². Nyderlandai civiliniame kodekse naudoja *actio Pauliana* analogą – *fraudulent conveyance*, kaip ir bendrosios teisės tradicijos šalių atstovai³³.

Actio Pauliana instituto esama reglamentacija Lietuvoje apsiriboja vieninteliu teisės aktu – 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusi Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (toliau – CK)³⁴, nors netiesiogiai šio instituto taikymą reglamentuojančios nuostatos numatytos Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo (toliau – ĮBĮ) 11 straipsnio 3 dalies 8 punkte³⁵, Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo (toliau – FABĮ) 12 straipsnio 3 dalyje³⁶, tačiau pagrindinis šaltinis taikant ir aiškinant šį institutą yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika.

CK *actio Pauliana* institutas įtvirtintas VI knygos „Prievolių teisė“ IV skyriuje „Kreditorių interesų gynimas“ 6.66 straipsnyje³⁷. *Actio Paulina* esmė atskleidžiama 6.66 straipsnio 1 dalyje „*Kreditorius turi teisę ginčyti skolininko sudarytus sandorius, kurių pastarasis sudaryti neprivalėjo, jeigu šie sandoriai pažeidžia kreditoriaus teises, o skolininkas apie tai žinojo ar turėjo žinoti*“³⁸.

²⁷Daubarienė, I., *supra note 7*, p. 147.

²⁸Stein J., *supra note 2*, p. 12.

²⁹Uniform Fraudulent Transfer Act. 1984 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-20]. <https://www.stcl.edu/faculty_pages/faculty_folders/rosin/ufta84.pdf>.

³⁰Bankruptcy Code. 1978 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-20]. <http://www.law.cornell.edu/uscode/pdf/uscode11/lii_usc_TI_11_CH_5_SC_III_SE_548.pdf>.

³¹Daubarienė, I., *supra note 7*, p. 147.

³²Insolvency Act. 1986 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-19]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/pdfs/ukpga_19860045_en.pdf>.

³³Dutch Civil Code. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-19]. <<http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook033.htm>>.

³⁴Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³⁵Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

³⁶Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 57-2823.

³⁷Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³⁸*Ibid.*

Netiesioginės nuorodos į *actio Pauliana* taikymą reglamentuojamos ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 8 punkte, kad bankroto administratorius turi teisę ir pareigą „ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo dokumentų apie įmonės sandorių sudarymą gavimo dienos patikrina įmonės sandorius, sudarytus per ne trumpesnę kaip 36 mėnesių laikotarpį iki bankroto bylos iškelimo dienos, ir pareiškia ieškinius teisme pagal įmonės buveinės vietą dėl sandorių, [...] ir (arba) galėjusių turėti įtakos tam, kad įmonė negali atsiskaityti su kreditoriais, pripažinimo negaliojančiais [...]“³⁹, analogiška formuluotė nurodyta ir FABĮ 12 straipsnio 3 dalyje. *Actio Pauliana* instituto reglamentavimo spragas užpildo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aiškinimas ir formuluojama praktika, bei nacionalinė ir tarptautinė teisės doktrina.

Actio Pauliana institutą vienokia ar kitokia forma naudoja beveik visos pasaulio šalys. Nors Lietuvoje šis institutas pradėtas aktyviai taikyti neseniai, bet esamas reglamentavimas ir gausi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika leidžia kreditoriams šio instituto pagalba tinkamai apginti savo interesus.

1.2. Actio Pauliana instituto paskirtis ir esmė

Pauliano ieškinys yra vienas iš daugelio CK numatytų kreditoriaus interesų gynimo būdų, tokių kaip nuostolių atlyginimas, palūkanų, delspinigių skaičiavimas, kreditoriaus teisė sustabdyti prievolės vykdymą ir pan., tačiau *actio Pauliana* yra specialus kreditorių interesų gynbos būdas, papildoma priemonė, kuria siekiama apginti pažeistas kreditoriaus teises⁴⁰. Šis kreditorių interesų gynbos būdas yra specialus lyginant su kitomis kreditoriaus teisėmis apginti savo interesus įtvirtintomis CK. Kreditoriui suteikiama teisė nugincyti nesąžiningo skolininko sudarytą sandorį, jeigu jis pažeidžia kreditoriaus interesus. CK 6.66 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „sandoris pažeidžia kreditoriaus teises, jeigu dėl jo skolininkas tampa nemokus arba būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, arba kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės“⁴¹. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) teisės aiškinimo ir taikymo praktikoje nurodoma, kad toks kreditoriaus interesų gynimo būdas yra specialus, nes susijęs su sutarčių laisvės principo ribojimu⁴². Taip pat LAT praktikoje pažymima, kad CK 6.66 straipsnyje įtvirtintas *actio Pauliana* institutas yra specialus, nes

³⁹Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

⁴⁰Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S., *supra note 5*, p. 50.

⁴¹Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

⁴²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB Nord bankas v. A. M. ir D. K.* (bylos Nr. 3K-P-311/2012). *Teismų praktika*. 2012, Nr. 38.

Kreditoriui suteikiama galimybė panaikinti skolininko piktnaudžiavimo savo teisėmis padarinius, taip užtikrinant skolininko prisiimtų įsipareigojimų jam įvykdymą⁴³.

Actio Pauliana kaip kreditoriaus gynimo būdo poreikį lemia kreditoriaus siekis kontroliuoti skolininką, neleisti šiam piktnaudžiauti savo teisėmis ir tokiu būdu užtikrinti įstatymo ar sutarties pagrindu prisiimtų skolininko pareigų kreditoriui įvykdymą⁴⁴. Taigi, *actio Pauliana* institutas skirtas ginti kreditorių nuo nesąžiningų skolininko veiksmų, kuriais mažinamas skolininko mokumas ir kartu mažinama kreditoriaus galimybė gauti visišką savo reikalavimo patenkinimą⁴⁵. LAT *actio Pauliana* aiškinimo ir taikymo praktikoje pažymi, kad šio instituto paskirtis yra kompensacinė, t. y. „skolininko sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu nėra pagrindinis šio ieškinio tikslas, o tik priemonė atkurti skolininko sudarytu sandoriu pažeistą jo mokumą ir sugrąžinti skolininką į ankstesnę turtinę padėtį, kad kreditorius galėtų patenkinti savo reikalavimą. Dėl to, skirtingai negu kitais sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindų atvejais, pagal kreditoriaus ieškinį pripažinus skolininko sudarytą sandorį negaliojančiu, kreditoriaus reikalavimas nukreipiamas į perduotą pagal tą sandorį turtą ar jo vertę tiek, kiek reikalinga kreditoriaus reikalavimams patenkinti“⁴⁶.

Kaip ir minėta ankščiau, siekiant apginti kreditoriaus interesus *actio Pauliana* institutu, apribojamas sutarties laisvės principas, jam nustatomos ribos. Toks ribojimas reikalingas, nes skolininkas, disponuodamas savo turtu, yra įpareigotas atsižvelgti į savo kreditoriaus interesus ir nesudaryti tokių turto perleidimo sandorių, kurie juos pažeistų. Tokiu būdu CK įtvirtinama asmens sudaromų sandorių kontrolės galimybė. Įstatymų leidėjas atsižvelgdamas į tai, kad *actio Pauliana* instituto taikymas susijęs su sutarties laisvės principo ribojimu, *inter alia*, kad kreditorius pripažindamas skolininko sandorį negaliojančiu gali piktnaudžiauti jam suteiktomis teisėmis ir nepagrįstai suvaržyti skolininko teises, CK 6.66 straipsnyje numatė sąlygas, kurioms esant, galima pasinaudoti šiuo institutu:⁴⁷ 1) kreditorius turi turėti neabejotiną ir galiojančią reikalavimo teisę; 2) ginčijamas sandoris turi pažeisti kreditoriaus teises; 3) nėra suėjęs vienerių metų ieškinio senaties terminas; 4) skolininkas neprivalėjo sudaryti ginčijamo sandorio; 5) skolininkas buvo nesąžiningas, nes žinojo ar turėjo žinoti, kad sudaromas sandoris pažeis kreditoriaus teises; 6) trečiasis asmuo,

⁴³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje AB „Alytaus tekstilė“ v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-485/2010).

⁴⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje AB DnB Nord bankas v. A. M. ir D. K. (bylos Nr. 3K-P-311/2012). *Teismų praktika*. 2012, Nr. 38.

⁴⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje AB „Litimpeks bankas“ v. UAB „Pajūrio paslaptys“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-710/2002).

⁴⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje AB DnB Nord bankas v. A. M. ir D. K. (bylos Nr. 3K-P-311/2012). *Teismų praktika*. 2012, Nr. 38.

⁴⁷Kavalnė, S.; Norkus, R., *supra note* 10, p.182.

sudaręs su skolininku atlygintinį dvišalį sandorį, buvo nesąžiningas; 7) kreditoriaus reikalavimas nukreipiamas į perleistą pagal ginčijamą sandorį turtą (ar jo vertę) tiek, kiek būtina šiam reikalavimui patenkinti.⁴⁸ Šių sąlygų sąrašas nėra baigtinis, tačiau sandoriui pripažinti negaliojančiu CK 6.66 straipsnio pagrindu, būtinas visų prieš tai nurodytų, sąlygų visetas, todėl nenustačius bent vienos iš šių sąlygų, nėra pagrindo sandorio pripažinti negaliojančiu⁴⁹. Minėtos *actio Pauliana* instituto taikymo sąlygos, autoriaus plačiau bus nagrinėjamos magistro darbo 3 skyriuje, nemokumo procedūrų kontekste.

Paminėjus ir apžvelgus nurodytas sąlygas ir jų reikšmę, būtina pažymėti, kad Įstatymų leidėjas CK 6.67 straipsnyje yra įtvirtinęs kreditoriaus interesus pažeidusios sandorio šalies nesąžiningumo prezumpciją. Šiame straipsnyje išvardinti visi atvejai, kuomet yra preziumuojama, kad kreditoriaus interesus pažeidusi sandorio šalis buvo nesąžininga, atvejų sąrašas yra baigtinis (lot. *numerus clausus*). Šis CK straipsnis glaudžiai susijęs su *actio Pauliana* sąlyga – „skolininkas buvo nesąžiningas, nes žinojo ar turėjo žinoti, kad sudaromas sandoris pažeis kreditoriaus teises“⁵⁰, todėl būtina nustatyti skolininko nesąžiningumą, pripažįstant sandorį negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu⁵¹. Plačiau skolininko nesąžiningumas sudarant sandorį, pažeidžiantį kreditoriaus interesus, bus aptartas trečiame magistro darbo skyriuje.

Apibendrinant tai kas išdėstyta šiame poskyryje, galima teigti, kad *actio Pauliana* institutas kaip kreditorių gynimo būdas, skirtas kontroliuoti skolininko veiksmus, kad jis savo veiksmais nedidintų savo nemokumo ir taip nepažeistų kreditorių interesų. Siekiant išlaikyti pusiausvyrą, kad nebūtų suabsoliutinami kreditoriaus interesai, numatytas sąlygų sąrašas, kurias turi atitikti Pauliano ieškinys. Taip pat, būtina pabrėžti, kad ieškinio reiškiamo *actio Pauliana* pagrindu paskirtis – kompensacinė, tuo jis skiriasi nuo kitų kreditorių interesų ginimo būdų.

⁴⁸Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje AB „Alytaus tekstilė“ v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-485/2010).

⁴⁹*Ibid.*

⁵⁰Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

⁵¹Ambrasienė, D., *et al.*, *supra note 24*, p. 55.

2. NEMOKUMAS IR NEMOKUMO BYLOS

2.1. Teorinė nemokumo samprata

Pradedant teorinio nemokumo sampratos analizę, pirmiausia bus apžvelgiama nemokumo ir bankroto sąvokų kilmė ir vartojimas, nes tai glaudžiai susiję tiek su teorine nemokumo samprata, tiek ir su teisine (įstatymine) nemokumo samprata, bei šių sąvokų dualizmo problema Lietuvos teisėje⁵². Pažymėtina, kad svarbu atskirti šias dvi sąvokas dėl taikymo praktikoje aspektų ir tikslumo jas vartojant, nes vienur „nemokumas“ ir „bankrotas“ vartojamas kaip sinonimai, kitur priešingai – turi savarankiškas reikšmes⁵³.

Šiandieninis teisinis reglamentavimas Lietuvoje pateikia nevienodas nemokumo apibrėžtis. Nemokumo sąvoka, pateikiama ĮBĮ yra pagrindas pradėti bankroto bylą juridinio asmens atžvilgiu. FABĮ pateikia savarankišką fizinio asmens nemokumo sąvoką, esančią pagrindu iškelti bankroto bylą fiziniam asmeniui, kuri skiriasi nuo ĮBĮ apibrėžtos nemokumo sąvokos.⁵⁴ Privatinėje teisėje, įvairiame teisinių santykių kontekste, taip pat vartojama nemokumo sąvoka (CK 6.8 straipsnio 2 d., CK 6.35 straipsnio 4 dalis, CK 6.68 straipsnio 2 dalis ir t.t.). Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatyme (toliau – ĮRĮ) nemokumas vartojamas kaip pagrindas atsisakyti kelti restruktūrizavimo bylą⁵⁵. Ilgą laiką Lietuvos teisinėje sistemoje įsitvirtinusios dvi, o įsigaliojusios net trys nemokumo sąvokos⁵⁶.

Užsienio valstybėse, pavyzdžiui, Anglijoje terminas bankrotas (angl. *bankruptcy*) vartojamas kalbant apie fizinius asmenis, o terminas nemokumas (angl. *insolvency*) naudojamas tuomet kai kalbama apie juridinius asmenis. Tuo tarpu Vokietijoje taip pat vartojami du terminai, t. y. *Zahlungsunfähigkeit*, reiškiantis nemokumą, ir *Insolvenz*, kuris lietuvių kalboje gali būti suprantamas tiek kaip nemokumas, tiek kaip bankrotas. Jungtinėse Amerikos Valstijose asmuo, kuriam pradėtos nemokumo procedūros, laikomas nemokiu, o asmuo dėl kurio teismas priima sprendimą laikomas bankrutavusiu⁵⁷. Rusijoje šie du terminai (sąvokos) vartojamos kaip sinonimai, tokią išvadą galima padaryti iš Rusijos federalinio įstatymo pavadinimo „Apie nemokumą (bankrotą)“⁵⁸.

⁵²Norkus, R., *supra note* 14, p. 2.

⁵³Kavalnė, S.; Norkus, R., *supra note* 10, p. 65.

⁵⁴Norkus, R., *op. cit.*, p. 2.

⁵⁵Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1012; 2010, Nr. 86-4529.

⁵⁶Norkus, R., *op. cit.*, p. 2.

⁵⁷Kavalnė, S., *et al.*, *supra note* 9, p. 65.

⁵⁸Rusijos federalinis įstatymas „apie nemokumą (bankrotą)“. 2002, Nr. 127-F3 (su pakeitimais ir papildymais) [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-26]. <<http://base.garant.ru/185181/>>.

Tokia nemokumo sąvokų įvairovė gali kelti neaiškumą ir problemas praktikoje, juolab nemokumas yra ta riba, kurią peržengus atsiranda itin reikšmingi teisiniai padariniai, todėl būtina siekti išsiaiškinti nemokumo kategoriją, kad jos taikymas taptų prognozuojamas⁵⁹.

Nemokumas dažnai vartojamas kaip bankroto sinonimas, nors Oksfordo (angl. *Oxford*) teisės terminų žodyne sąvoka bankrotas (angl. *bankruptcy*) aiškinama kaip asmens būseną kai teismas jį pripažįsta nemokiu (angl. *insolvent*)⁶⁰. Nemokumas (angl. *insolvency*) apibrėžiamas kaip būseną kai asmuo negali įvykdyti įsipareigojimų, kai yra suėję mokėjimo terminai arba pagal įprastą verslo praktiką⁶¹. Šiuose teisės terminų žodynuose daroma skirtis tarp nemokumo ir bankroto sąvokų, t. y. nemokumas yra suprantamas kaip sąlyga pradėti bankrotą.

Siekiant atskleisti skirtį tarp bankroto ir nemokumo, reikia atsižvelgti ir į istorinį šių sąvokų vartojimo kontekstą. Bankroto sąvoka kildinama iš viduramžių Italijos miestų teisės⁶². Ši sąvoka sudaryta iš dviejų žodžių junginio „sulūžęs suolas“ (ital. *banca rotta*), kuri buvo vartojama tada, kai klientai apversdavo prekybininko suolą ant kurio jis prekiaudavo, ir reikšdavo, kad jis yra neišsimokantis skolų savo kreditoriams⁶³.

Taikomajame moksliniame darbe „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė“ išskiriama nemokumo (bankroto – aut. pastaba) sampratos raida, kurią istoriškai galima suskirstyti į kelis etapus. Kaip jau minėta ir magistro darbo pirmo skyriaus pirmame poskyryje, pirmasis istorinis etapas galėtų būti apibūdintas kaip laikotarpis, kai prievolės nevykdymas skolininkui sukeldavo pasekmių kaip asmeniui, t. y. skolininkui prievolės neįvykdymas reiškė laisvės netekimą⁶⁴.

Antrajame etape kreditoriaus reikalavimai jau nukreipiami į skolininko turtą. Tai reiškia, kad nemokumo pasekmės tampa ne baudžiamosios teisės dalyku, o privatinės. Pažymėtina, kad būtent antro etapo laikotarpiu atsirado *actio Pauliana*⁶⁵.

Trečiuoju etapu įvardijamas laikotarpis, kai nemokumo institutas tampa privatinės teisės reguliuojama sritimi, išskyrus atvejus, kai už tam tikras nemokumo rūšis buvo taikoma baudžiamoji

⁵⁹Norkus, R., *supra note* 14, p. 2.

⁶⁰Martin, E. A.; Law, J. *A Dictionary of Law*. Sixth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, p.50.

⁶¹Garner, B. A. *Black's Law Dictionary*. Eighth Edition. West: a Thomson business, 2004, p. 812.

⁶²Kavalnė, S., *et al.*, *supra note* 9, p. 64.

⁶³Online Etymology Dictionary [interaktyvus]. 2001-2014 [žiūrėta 2014-10-25].

<http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=bankrupt&searchmode=none>.

⁶⁴Višinskis, V., *et al.*, *supra note* 11, p. 7.

⁶⁵*Ibid.*, p. 7.

atsakomybė. Šiame etape atsirado nemokumo sąvokos dualizmas, t. y. vienu atveju nemokumas buvo kaip viena iš bankroto sąlygų, kitu kaip nusikalstama veika. Nemokumas buvo suprantamas kaip skolininko negalėjimas atsiskaityti su kreditoriais, o bankrotas traktuojamas kaip žalos padarymas kreditoriams, sumažinant turtą arba jį paslepiant, o tai, kaip ir minėta, užtraukdavo baudžiamąją atsakomybę.⁶⁶

Nemokumas kaip labai sunki nusikalstama veika egzistavo iki XX a. pradžios įvairiose valstybėse, o Lietuvoje ir XX a. pradžioje. Šiuo laikotarpiu Lietuvoje už tokį nusikaltimą baudavo ne tik tuo, kad skolininkas netekdavo viso savo turto, bet neretai ir reputacijos, laisvės, negalėdavo pradėti naujos komercinės veiklos.⁶⁷

Nors nemokumo ir bankroto sąvokos įvairiose valstybėse vartojamos nevienodai, tačiau doktrinoje yra susiklostęs tam tikras nemokumo aiškinimas. **Nemokumas yra ne vien įstatyminė, bet ir teorinė kategorija, kuri glaudžiai susijusi ir su ekonomikos mokslu.**⁶⁸ Vytautas Valvonis, taip pat teigia, kad įsipareigojimų nevykdymo (angl. default) apibrėžimas gali būti iš dalies teisinis, iš dalies ekonominis⁶⁹. Tačiau kaip vieną iš ekonominių įsipareigojimų nevykdymo apibrėžimų pateikia, kad skolininkas bus traktuojamas kaip negalintis vykdyti įsipareigojimų, jeigu jo turtas taps mažesnis nei įsipareigojimais kreditoriams (remiasi pagal *Merton* modelį, daroma prielaida – aut. pastaba)⁷⁰. Taigi, toks apibrėžimas reikštų, kad skolininko įsipareigojimų dydis lyginamas su jo turto balansine verte. Toks nemokumo kriterijus išskelti nemokumo byla, kaip skolininko mokumas ar nemokumas, siejamas su situacija, kai jo skoliniai įsipareigojimais viršija tam tikrą valstybės nustatytą dydį lyginant su skolininko turtu, šalia įsipareigojimų nevykdymo, kurių terminai suėję, įstatymais nustatytas įvairiose valstybėse (Austrijoje, Vokietijoje, Rusijoje, Čekijoje, Lenkijoje, Slovakijoje ir kt.)⁷¹. Lietuvos teisinis reglamentavimas nėra išimtis, IBĮ 2 straipsnio 8 dalyje pateiktoje nemokumą apibrėžiančioje sąvokoje taip pat numatytas vienas iš dviejų kriterijų, kad jeigu įmonės pradelsti įsipareigojimais (skolos, neatlikti darbai ir kt. – aut. pastaba) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės, tai įmonė yra nemoki⁷². Toks kriterijus išskelti nemokumo byla dar vadinamas balansiniu nemokumu (angl. *balance sheet insolvency*)⁷³.

⁶⁶Višinskis, V., et al., *supra* note 11, p. 7.

⁶⁷*Ibid.*

⁶⁸Kavalnė, S., et al., *supra* note 9, p. 65.

⁶⁹Valvonis, V. Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke: paskolos ir skolininko rizika. Pinigų studijos. 2006, 1: 84.

⁷⁰*Ibid.*

⁷¹Steffek, F. Insolvency (Corporate). The Max Planck Encyclopedia of European Private Law. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 902.

⁷²Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

⁷³Steffek, F., op. cit., p. 900.

Aiškinamajame ekonomikos anglų-lietuvių kalbos žodyne sąvoka nemokumas (anlg. *insolvency*) taip pat aiškinama kaip pagrindas iškelti nemokumo bylą, kad nemokumas – tai padėtis, kai neįmanoma gražinti skolų, o nemokus asmuo ar bendrovė po įvairių teisinių veikslių gali būti paskelbti bankrutavusiai, arba gali susitarti su kreditoriais atlyginti skolas⁷⁴. Taigi, nemokumą, kaip teorinę kategoriją, būtina skirti nuo įvairių valstybių įstatymuose pateiktų nemokumo kriterijų, kurie yra pagrindas iškelti bankroto bylą⁷⁵.

Doktrinoje pripažįstamas teorinio nemokumo ir įstatyminio nemokumo kategorijas išskiria ir patvirtina teismų praktika, kuri dar naudoja „faktinio nemokumo“ ir „teisinio nemokumo“ terminus: „*Aukščiau nurodytos aplinkybės patvirtina, kad sudarant ginčijamą sandorį UAB „Varta“ turtinė padėtis jau buvo sunki, finansiniai sunkumai nebuvo laikino pobūdžio, ji turėjo skolinių įsipareigojimų. UAB „Varta“ prie atsiliepimo į ieškinį dėl bankroto bylos iškėlimo pateiktas 2007 m. gegužės 1 d. kreditorinių įsiskolinimų sąrašas patvirtina tai, kad UAB „Varta“ turėjo kreditorinių įsiskolinimų ne tik UAB „Natūralios sultys“, bet ir kitiems kreditoriams [...]. Šiuo atveju taip pat reikia išskirti faktinį ir teisinį įmonės nemokumą. Teisinis įmonės nemokumas konstatuojamas priėmus nutartį iškelti įmonei bankroto bylą dėl nemokumo, tačiau jau iki to momento egzistavo faktinis įmonės nemokumas, kurį patvirtina bankroto bylos Nr. B2-19-71/2009 medžiaga.“⁷⁶ Toks skirstymas atspindi ir naujausioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuluojamoje praktikoje: „*Kasacinio teismo praktikoje konstatuota, kad ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta įmonės vadovo, savininko pareiga sisteminio ĮBĮ nuostatų aiškinimo kontekste reiškia pareigą kreiptis į teismą įmonei tapus nemokia ĮBĮ prasme [...]*“⁷⁷, tai pat „*Nemokumas yra ekonominė įmonės būklė, kuri nustatoma pagal tai, ar įmonė atsiskaito su kreditoriais ir ar yra pajėgi atsiskaityti. Tam, kad būtų galima konstatuoti įmonės nemokumą, nebūtina, kad jai būtų iškelta bankroto byla, nes bankroto bylos iškėlimas, esant ekonominio nemokumo padėčiai, yra teisinis nemokumo būklės pripažinimas ir atitinkamų procedūrų vykdymas. Nemokumas nustatomas įvertinus įmonės atsiskaitymų vykdymą ir jos balanse nurodytą turto ir įsipareigojimų santykį. Jeigu asmuo neatsiskaito su kreditoriais ir neturi turto, kurio verte pakankamai būtų padengtas įsipareigojimų vykdymas, tai jo ekonominė padėtis gali būti vertinama kaip nemokumas CK 6.66 straipsnio taikymo prasme [...]. Pažymėtina, kad faktiniam**

⁷⁴Pearce, D. W. *Aiškinamasis ekonomikos anglų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Leidykla TEV, 2006, p. 755.

⁷⁵Kavalnė, S., *et al.*, *supra note 9*, p. 66.

⁷⁶Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas civilinėje byloje BUAB „Varta“ v. UAB „Natūralios sultys“ (bylos Nr. 2A-586/2009).

⁷⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Nuotekų priežiūra“ v. R. B. ir K. B ir kt. (bylos Nr. 3K-3-453/2014).

*įmonės nemokumui konstatuoti neprivaloma vertinti visų turimų jos kreditorių ir galimybių su jais atsiskaityti, pakanka nustatyti aplinkybes, jog įmonė neatsiskaitė su tam tikrais kreditoriais.*⁷⁸

Taigi, tiek teismų praktika, tiek doktrina bei įvairūs teisės terminų aiškinimo žodynai nemokumą apibrėžia kaip asmens būseną ar padėtį, kai jis negali vykdyti savo įsipareigojimų kreditoriams. Asmuo tapti faktiškai nemokiu (angl. *insolvent*) ir negalėti vykdyti savo įsipareigojimų gali dėl įvairių priežasčių. Viena iš esminių priežasčių yra tai, kad visi asmenys vienokiu ar kitokiu būdu dalyvauja civilinėje apyvartoje. Asmenys dalyvaudami civilinėje apyvartoje tam tikrus įsipareigojimus prisiima laisva valia (sudaro prekių ar paslaugų pirkimo – pardavimo sutartis, paskolos sutartis), kitus įsipareigojimus jie privalo prisiimti kaip dalyvavimo civilinėje apyvartoje padarinius (mokėti valstybei mokesčius, socialinio draudimo įmokas ir kitas privalomas įmokas). Asmuo, kaip teisinių santykių subjektas, privalo laiku vykdyti visus savo įsipareigojimus, nesvarbu ar jie kyla iš privatinės ar viešosios teisės reglamentuojamos teisinių santykių srities. Kai asmuo pradeda nevykdyti prievolių, atsiranda pavojus, kad asmuo ne vien nenori vykdyti prievolių, bet ir negali jų įvykdyti dėl lėšų stygiaus. Atkreiptinas dėmesys, kad nemokumui apibūdinti reikšmingas tik piniginių prievolių nevykdymas, kitokio pobūdžio prievolių nevykdymas, kaip antai neatlikti darbai, nėra svarbūs. Galima teigti, kad bendrąja prasme skolininko mokumas ar nemokumas atspindi jo galėjimą padengti skolas.⁷⁹ Tai patvirtina ir Taikomajame moksliniame darbe „*Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė*“ pateiktas apibrėžimas, kad „*įmonės mokumas – tai įmonės potencialus sugebėjimas turimomis priemonėmis sumokėti už tai, kas įsipareigota, – grąžinti skolas suėjus terminui.*“⁸⁰ Apibendrinantį, tikslų ir pritaikytą tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims teorinio nemokumo apibrėžimą pateikia prof. Rimvydas Norkus. Jis teigia, kad teorinis nemokumas turėtų būti suprantamas „*kaip pinigų trūkumo nulemtas skolininko nepajėgumas apmokėti savo prievolių, kurių mokėjimo terminai suėję, arba kaip būseną, kai skolininkas nebeturi pakankamai mokėjimo priemonių ir todėl laiku nebegali vykdyti savo skolinių įsipareigojimų, kurių mokėjimo terminai suėję*“.⁸¹

Pažymėtina, kad kai kurių valstybių įstatymuose nemokumas sutampa su teorijoje vartojama nemokumo sąvoka. Pavyzdžiui, Anglijoje, Vokietijoje nemokumas suprantamas kaip negalėjimas įvykdyti piniginės prievolės, kai sueina jos gražinimo terminai (angl. *cash flow insolvency*; vok. *illiquidität*).⁸² Negalėjimas įvykdyti piniginės prievolės, kai sueina jos gražinimo terminai, Lietuvos

⁷⁸Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „LRG farmacija“ v. AB SEB bankas (bylos Nr. 3K-3-451/2014).

⁷⁹Kavalnė, S., *et al.*, *supra note 9*, p. 66.

⁸⁰Višinskis, V., *et al.*, *supra note 11*, p. 17.

⁸¹Norkus, R., *supra note 14*, p. 6.

⁸²*Ibid.*, p.11.

teisinėje sistemoje taip pat laikomas kaip vienas iš nemokumo požymių, numatytų ĮBĮ 8 straipsnio 2 dalyje ir yra vienas iš įstatyminio (teisinio) nemokumo pagrindų. Tačiau tai nėra savarankiškas pagrindas pripažinti įmonę nemokia ir jai pradėti nemokumo procedūras.

Atkreiptinas dėmesys, kad ne kiekvienas prievolės neįvykdymas, suėjus jos vykdymo terminui, yra laikytinas teoriniu nemokumu ar vienu iš teisinio nemokumo pagrindų. Nemokumą reikia skirti nuo atvejų kai skolininkas tiesiog nenori mokėti. Tokia situacija gali susidaryti dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, skolininkas su įsipareigojimais nesutinka ir juos ginčija teisme, arba dėl klaidos, pasimetus kreditoriaus pateiktam apmokėti dokumentui⁸³. Ekonomikos teorijoje tai vadinama techniniu įsipareigojimų nevykdymu (angl. *technical default*).⁸⁴

Kitas atvejis kai skolininkas turi laikiną mokėjimų sutrikimą. Neatsiskaitymas su kreditoriais, laikinu mokėjimo sutrikimu laikoma tuomet, kai skolininkas likvidžias mokėjimo priemonės gali gauti ar gaus per trumpą laikotarpį⁸⁵. Tokia situacija gali susidaryti dėl trumpalaikių grynųjų finansinių srautų (pinigų – aut. pastaba) trūkumo, dar vadinamu „*nesuderinamumu, svyravimu*“, taip pat dėl grynųjų pinigų kiekio sumažėjimo ar jų svyravimo, arba pati skolininko veikla priklauso nuo sezoniškumo, tačiau darytina prielaida, kad pasikeitus nurodytoms aplinkybėms, mokėjimo sutrikimų problemos išsprendžiamos⁸⁶. Lietuvos teismų praktikoje taip pat nurodyta, kad „*svarbu nuodugnai iširti ar bendrovė yra nemoki ir nebegalės vykdyti veiklos, ar ji tik turi laikinų finansinių sunkumų, kurie gali būti išspręsti išsaugant bendrovę*“⁸⁷. Tačiau kyla diskusinis klausimas, koks pradelsimo (finansinių sunkumų) terminas laikytinas laikinu, o koks įsipareigojimų nevykdymo laikotarpis jau indikuoja apie skolininko nemokumą. Toks pat klausimas kyla ir dėl prievolės nevykdymo dydžio. Šiuo diskusiniu klausimu doktrinoje pasisakoma įvairiai. Pirmiausiai prioritetas suteikiamas ne įsipareigojimų nevykdymo dydžiui, o pradelstam laikotarpiui⁸⁸, nors yra ir kita nuomonė, kad nedideli įsiskolinimai nepagrindžia nemokumo⁸⁹. Tai reiškia, kad vadovaujantis *a contrario* argumentu, jei įsiskolinimas didelis, jis suponuoja, kad skolininkas gali būti nemokus, nors vien skolos dydis neturėtų referuoti į nemokumą. Doktrinoje teigiama, kad 3 mėnesių įsipareigojimų pradelsimo laikotarpis jau gali reikšti faktinį įmonės nemokumą⁹⁰. Tai sutampa ir su ĮBĮ senesnėje

⁸³Norkus, R., *supra note 14*, p. 2-3.

⁸⁴Valvonis, V., *supra note 69*, p. 84.

⁸⁵Kavalnė, S., *et al.*, *supra note 9*, p.68.

⁸⁶Grigaravičius, S. *Įmonių nemokumo diagnostika ir jų pertvarkymo sprendimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2003, p. 9.

⁸⁷Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „All time group“ ir BĮ „Atsipūsk“ v. UAB „Statveta“ (bylos Nr. 2-1750/2014).

⁸⁸Grigaravičius, S., *supra note 86*, p. 9.

⁸⁹Kavalnė, S., *et al.*, *op. cit.*, p. 68.

⁹⁰Grigaravičius, S., *op. cit.*, p. 9.

redakcijoje nemokumo apibrėžime numatytu kriterijumi⁹¹, Tačiau, pavyzdžiui, Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas pripažįsta, kad skolininkui gauti paskolą reikia 2-3 savaičių, todėl būtent toks įsipareigojimų nevykdymo laikotarpis yra pateisinamas ir skolininkas nelaikomas nemokiu⁹². Kiti du, toliau paminėti atvejai, kartu ir kiekvienas atskirai, gali būti savarankiški nemokumo procedūrų pradėjimo pagrindai daugelyje valstybių⁹³.

Pirmas atvejis, kai nemokumas turi būti skiriamas nuo gresiančio nemokumo⁹⁴. Tuo atveju, kai įmonė ateityje gali nepajėgti įvykdyti prisiimtų įsipareigojimų, kai jų mokėjimo terminai sueis, nors esamu momentu įsipareigojimus dar vykdo, vadinama gresiančiu nemokumu (angl. *imminent cash flow insolvency*)⁹⁵. Daugiau negu du trečdaliai Europos Sąjungos valstybių gresiantį nemokumą įstatymuose nusimatė kaip nemokumo procedūrų pradėjimo pagrindą⁹⁶. Svarbu konstatuoti gresiantį nemokumą, nes laiku įžvelgus busimo nemokumo grėsmę, galima užkirsti kelią kreditorių interesų pažeidimui ar galima pradėti procedūras skolininko nemokumui atstatyti.⁹⁷

Antras atvejis yra, kai būtina skirti nemokumą ir situaciją, kai įsipareigojimai viršija skolininko turta⁹⁸. Kaip ir nurodyta ankščiau, *balance sheet insolvency* yra savarankiškas pagrindas pradėti nemokumo procedūras daugelyje valstybių, o Lietuvoje vienas iš ĮBĮ numatytų nemokumo pagrindų. Situacija, kai įsipareigojimai viršija įmonės turto vertę, įrašytą į įmonės balansą, teorijoje dar vadinama absoliučiu negalėjimu mokėti⁹⁹. Tai atitinka ir ekonomikos teorijos nemokumo apibrėžimą¹⁰⁰. Įmonėms pasyvams viršijant aktyvus, parastai įmonė nebegali vykdyti įsipareigojimų ir laikoma nemokia, tačiau nemokumas konstatuojamas ne vien dėl to, kad skolos viršija turta, bet, kad įmonė negali vykdyti piniginių įsipareigojimų kreditoriams numatytu laiku¹⁰¹. Net kai pasyvai viršija aktyvus, skolininkas kurį laiką gali išlikti mokus, nes kreditoriai gali atidėti mokėjimo terminus, o kredito įstaigos vis dar teikti paskolas. Esant tokioms aplinkybėms skolininkas turi galimybę laiku vykdyti savo įsipareigojimus kreditoriams¹⁰². Vien dėl šios priežasties negalima dėti

⁹¹Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010, akto redakcija, galiojusi nuo 2006 05 06 iki 2008 07 01, pakeista Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13-1, 18, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo priedu įstatymu. *Valstybės žinios*, 2008 05 22, Nr. X-1557.

⁹²Steffek, F., *supra note* 71, p. 902.

⁹³*Ibid.*

⁹⁴Kavalnė, S., *et al.*, *supra note* 9, p. 69.

⁹⁵Steffek, F., *op. cit.*, p. 902.

⁹⁶*Ibid.*

⁹⁷Kavalnė, S., *et al.*, *op. cit.*, p. 69.

⁹⁸Valvonis, V., *supra note* 69, p. 84.

⁹⁹Višinskis, V., *et al.*, *supra note* 11, p. 17.

¹⁰⁰Valvonis, V., *op. cit.*, p. 84.

¹⁰¹Kavalnė, S., *et al.*, *op. cit.*, p. 69.

¹⁰²*Ibid.*, p. 69-70.

lygybės ženklą tarp nemokumo ir įmonės skolų viršijimo į jos balansą įrašyto turto vertės. Tačiau galima teigti, kad anksčiau ar vėliau dėl tokio didelio įsipareigojimų kiekio įmonė gali pradėti vėluoti atsikaityti su kreditoriais ir patenkinti ne visų kreditorių reikalavimus. Tokiu atveju kreditoriai su kuriais atsiskaitė skolininkas gali būti laikomi privilegijuoti ir tokie skolininko veiksmai būtų laikomi pažeidžiančiais kitų kreditorių teises. Pažymėtina, kad įmonei dar nepasiekus nurodytos finansinės būsenos, pagal esamą reglamentavimą, įmonės direktorius privalo kreiptis į teismą pradėti nemokumo procedūras (ĮBĮ 8 straipsnio 1 d.). Taip pat pažymėtina, kad Anglijoje, kaip ir daugelyje valstybių, tai laikoma savarankišku pagrindu iškelti nemokumo bylą, o direktorius turi pareigą dėti maksimalias pastangas apsaugoti įmonės kreditorius, pradėdamas nemokumo procedūras ir užtikrindamas, kad kreditorių reikalavimai būtų patenkinti kuo didesne apimtimi¹⁰³.

Nemokumo sąvokos dualizmas puikiai atsiskleidžia privatinės teisės reguliavimo srityje. CK gausu nuostatų, kuomet nemokumas ir bankrotas išskiriamas kaip du skirtingi teisiniai reiškiniai. Pavyzdžiui CK 6.8 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad „*Dėl vieno iš bendraskolių nemokumo atsirandantys nuostoliai paskirstomi lygiomis dalimis kitiems bendraskoliams,[...]“¹⁰⁴, o CK 6.35 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad „*Skolininkas praranda su terminu susijusias lengvatas, kai jis tampa nemokus, bankrutuoja arba be kreditoriaus sutikimo sumažina ar sunaikina pateiktą prievolės įvykdymo užtikrinimą, taip pat kai skolininkas neįvykdo sąlygų, su kuriomis siejamas lengvatų suteikimas*“¹⁰⁵. Tai tik vienas iš daugelio CK numatytų atvejų kai bankrotas ir nemokumas vartojamas skirtingomis prasmėmis ir tikslais (CK 6.68 straipsnio 2 dalis, CK 6.786 straipsnio 3 dalis, CK 6.961 straipsnio 2 dalis ir kt. – aut. pastaba). CK numatytas nemokumas sietinas su teoriniu nemokumu, o ne su ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalies numatytu kvalifikuotu (teisiniu – aut. pastaba) nemokumu, kuriam nustatyti reikalinga atitikti ĮBĮ įtvirtintiems nemokumo kriterijams (1. įsipareigojimų nevykdymo; 2. pradelstų įsipareigojimų suma turi viršyti pusę į įmonės balansą įrašyto turto vertės – aut. pastaba). Priešingu atveju CK įtvirtintos teisės normos nepasiektų savo tikslų. Būtent per teisės normos tikslus, teorijoje suprantamą nemokumą ir nemokumą, kaip pagrindą iškelti bankroto bylą (įstatyminį, teisinį nemokumą), galima atriboti. Doktrinoje suprantamo nemokumo tikslas yra apsaugoti ne skolininko, o kitų teisinių santykių dalyvių interesus. Skolininkas, kuris nevykdo įsipareigojimų, kurių vykdymo terminas jau suėjęs gali būti laikomas nemokiu, o kreditorius gali imtis jam suteiktų teisių gynimo būdų, pavyzdžiui, pareikšti *actio Pauliana* ieškinį numatytą CK 6.66 straipsnyje. Pagal ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje įtvirtintą kvalifikuotą nemokumo sąvoką, kaip pagrindą iškelti bankroto bylą,*

¹⁰³Goode, R., *supra note* 16, p. 522-523.

¹⁰⁴Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁰⁵*Ibid.*

siekama ginti ne tik kreditorių visumos interesus, bet ir skolininko interesus.¹⁰⁶ Paminėtas *actio Pauliana* institutas, kuris kaip buvo aptarta, skirtas ginti kreditorių nuo skolininko nesąžiningų veiksmų, dėl kurių yra mažinamas jo paties mokumas, o kartu mažinama kreditoriui galimybė atgauti dalį ar visišką savo reikalavimo patenkinimą, ir šio instituto numatyta galimybė kreditoriui kontroliuoti skolininką ir neleisti šiam savo teisėmis piktnaudžiauti¹⁰⁷. Vargu ar šie *actio Pauliana* tikslai galėtų būtų pasiekti, jei kreditorius tokią galimybę kontroliuoti skolininką turėtų tik nuo tada, kai skolininko nemokumo būseną atitiktų ĮBĮ ar FABĮ nustatytus nemokumo kriterijus¹⁰⁸.

Apibendrinant, nemokumas kaip reiškiny, suprantamas, vartojamas ir reglamentuojamas įvairiose valstybėse skirtingai, todėl egzistuoja sąvokų dualizmas. Pagal šiuolaikinį reglamentavimą, teismų praktiką ir doktrinos aiškinimą skiriamas teorinis nemokumas, kaip negalėjimas įvykdyti piniginės prievolės, kai sueina jos grąžinimo terminai ir teisinis arba įstatyminis nemokumas, kaip nemokumo procedūrų pradžios kriterijus. Doktrinoje ir teismų praktikoje nurodomi atvejai, kuomet pateisinamas skolininko vėlavimas įvykdyti finansinius įsipareigojimus ir toks skolininkas nelaikomas nemokiu. Egzistuojančiomis teorinio ir teisinio nemokumo sąvokomis siekiama skirtingų tikslų - tik tokiu būdu galima paaiškinti Lietuvos teisiniame reglamentavime esantį šių sąvokų dualizmą.

2.2. Nemokumas kaip nemokumo procedūrų pradžios kriterijus

Nemokumo procedūros yra kolektyvinio pobūdžio procedūros, kuriose privaloma suderinti daugelio šalių interesus. Šių procedūrų metu šalių autonomija stipriai ribojama, o daugelį klausimų reguliuoja imperatyvios teisės normos. Nemokumo procedūrų metu teismo vaidmuo yra aktyvus, jo pareiga prižiūrėti procedūrų eigą.¹⁰⁹ Šios procedūros skirtingose valstybėse taikomos nevienodai. Lietuvoje nemokumo procedūros yra trys: įmonės likvidavimas taikant ĮBĮ, įmonės gaivinimas taikant ĮRĮ¹¹⁰, ir trečioji, fizinio asmens pripažinimas nemokiu (bankrutavusiu) pagal FABĮ nuostatas. Autorius pažymi, kad nemokumo procedūros yra daugiau doktrininė sąvoka Lietuvos teisėje, ji pakankamai nauja, *inter alia* nėra apibrėžta įstatymuose.

¹⁰⁶Norkus, R., *supra note* 14, p. 6-7.

¹⁰⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB Nord bankas v. A. M. ir D. K.* (bylos Nr. 3K-P-311/2012). *Teismų praktika*. 2012, Nr. 38.

¹⁰⁸Norkus, R., *op. cit.*, p. 8.

¹⁰⁹Norkus, R.; Sinkevičius, E. Nemokumo procedūrų ir komercinio arbitražo suderinamumo klausimai. *Jurisprudencija*. 2012, 19 (4): 1460.

¹¹⁰*Ibid.*, p. 1462.

Pažymėtina, kad dauguma nemokumo procedūrų vykdoma teismuose¹¹¹: iškeliant įmonės bankroto bylą (pagal ĮBĮ nuostatas), įmonės restruktūrizavimo bylą (pagal ĮRĮ nuostatas) arba fizinio asmens bankroto bylą (pagal FABĮ nuostatas), **todėl kalbant tik apie teisme vykdomas nemokumo procedūras, vartojamas terminas – nemokumo bylos**. Svarbu pabrėžti, kad nemokumo procedūros vykdomos ne tik teisme: pagal ĮBĮ 12 straipsnį, yra numatyta situacija, kada gali būti vykdomos neteisminės bankroto procedūros¹¹².

Terminą „nemokumo procedūros“ (angl. *insolvency proceeding*) teisės terminų žodynas nurodo kaip „bankroto procedūros“ (angl. *bankruptcy proceeding*) sinonimą, ir aiškina kaip įstatymo nustatytas procedūras, atliekant teisinius ar procedūrinius veiksmus, nemokiam (angl. *insolvent*) skolininkui suteikiant finansinę pagalbą ir su teismo priežiūra atkuriant arba likviduojant skolininko turtą kreditorių naudai.¹¹³ Taigi, pagal šį aiškinimą, pagrindai pradėti nemokumo procedūras yra įtvirtinti įstatyme.

Daugelis valstybių, nemokumą įstatymuose yra apibrėžę kaip teismo nustatytą absoliutų skolininko negalėjimą mokėti. Toks apibrėžimas reiškia, kad skolininko finansinė padėtis yra tokia, kad jis negali padengti savo finansinių įsipareigojimų nei dabar, nei neturi galimybės tai padaryti ateityje (skolos viršija skolininko turtą).¹¹⁴

Lietuvoje teisinis reglamentavimas kaip vieną iš pagrindų iškelti nemokumo bylą numato ne absoliutų skolininko negalėjimą mokėti, bet skolininko turto ir skolų santykį išreikštą konkrečiu dydžiu. Toks reglamentavimas įtvirtintas ĮBĮ 9 straipsnio 7 dalies 1 punkte, t. y. nemokumo byla gali būti iškelta kai „įmonė yra nemoki [...]“, o ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje numatyta, kad įmonė laikoma nemokia, kai „įmonė nevykdo įsipareigojimų (*nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.*) ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (*skolos, neatlikti darbai ir kt.*) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės“¹¹⁵. Tai reiškia, kad įmonė būtų pripažinta nemokia ir jai šiuo pagrindu galėtų būti iškelta nemokumo byla, turi atitikti du požymius: pirmas – įmonė turi nevykdyti įsipareigojimų (*nemokėti skolų, neatlikti iš anksto apmokėtų darbų ir kt.*) ir antras, jos įsipareigojimai (*skolos, neatlikti darbai ir kt.*) turi viršyti 50 procentų į jos balansą įrašytos turto vertės. Tik esant šių abiejų požymių visetui įmonė laikoma nemokia ir tai yra pagrindas iškelti bankroto bylą.

¹¹¹Norkus, R.; Sinkevičius, E., *supra note* 109, p.1462.

¹¹²*Ibid.*

¹¹³Garner, B. A. *Black's Law Dictionary*. Eighth Edition. West: a Thomson business, 2004, p. 812.

¹¹⁴Višinskis, V., *et al.*, *supra note* 11, p. 7.

¹¹⁵Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

Naujausioje Lietuvos teismų praktikoje nurodomi net trys kriterijai, kuriais remiantis turėtų būti nustatoma ar kelti bankroto bylą ar ne. Kaip vienas iš pagrindų numatytų ĮBĮ 9 straipsnio 7 dalyje iškelti nemokumo bylą yra įmonės nemokumas. Lietuvos apeliacinis teismas, vadovaudamasis ĮBĮ 9 straipsnio 7 dalies 1 punkte numatytu savarankišku pagrindu iškelti bankroto bylą ir remdamasis ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalimi pateikta nemokios įmonės sąvoka, padarė išvadą, kad įmonės nemokumas turi būti nustatomas tuomet, kai yra išanalizuojami finansiniai duomenys, o kaip svarbiausius duomenis išskiria (1) įmonės pradelstus įsipareigojimus ir (2) jų santykį su įmonės turto verte, taip pat (3) įmonės ūkinės - komercinės veiklos rezultatus, kurie Teismo aiškinimu, atspindi įmonės galimybes vykdyti įsipareigojimus kreditoriams ir numato galimybę įmonei toliau išlikti aktyviu rinkos dalyviu. Lietuvos apeliacinis teismas nutartyje taip pat pabrėžė, kad: „*klausimas dėl bankroto bylos iškėlimo turi būti sprendžiamas ne formaliai taikant ĮBĮ nuostatas dėl nemokumo, bet atsižvelgiant į konkrečioje byloje nustatytas ir teisingam šio klausimo išsprendimui reikšmingas aplinkybes*“. Tai pat, kaip reikšmingas aplinkybes sprendžiant nemokumo bylos iškėlimo klausimą, Lietuvos apeliacinis teismas nurodo: ar įmonė tebevykdo veiklą, ar jos veikla pelninga, ar yra realių galimybių išsiieškoti skolas ir pan.¹¹⁶

Taigi, nors ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta įmonės nemokumo sąvoka *expressis verbis* nenumato kaip kriterijaus nagrinėti įmonės ūkinės - komercinės veiklos rezultatų, kuriais remiantis sprendžiama ar įmonė galės atsiskaityti su kreditoriais ir likti rinkos dalyviu, tačiau teismų praktika išskiria tokių duomenų analizės svarbą, juos vertinant kartu su kitomis ĮBĮ numatytomis aplinkybėmis. Tačiau tiek įstatyme, tiek ankstesnėje teismų praktikoje¹¹⁷ bei doktrinoje vyrauja du pagrindiniai nemokumo kaip nemokumo procedūrų pradžios požymiai, t. y. įmonės įsipareigojimų nevykdymas ir pradelstų įsipareigojimų santykis su įmonės turtu (įsipareigojimai viršija pusę į įmonės balansą įrašyto turto vertės - aut. pastaba). Autorius pažymi, kad teismų praktikoje yra nurodomas nevienodas aiškinimas ir skirtingai apibrėžti nemokumo kriterijai dėl to, kad nemokumo sąvoka ĮBĮ yra nesuderinama su faktiniu (teoriniu) nemokumu, o ĮBĮ numatyto nemokumo taikymas teismams praktikoje kelia daug problemų, todėl teismai priversti ieškoti teisingiausio būdo spręsti asmenų likvidavimo ar gelbėjimo klausimus, nepažeidžiant fundamentalių teisės principų, teisingumo, protingumo ir sąžiningumo.

Kaip minėta, doktrinoje aiškinant įstatyminių (teisinių) nemokumą išskiriami du požymiai, kurie vadinami „išoriniu ir vidiniu“. Įsipareigojimų nevykdymas, laikytinas *išoriniu* nemokumo

¹¹⁶Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „All time group“ ir BII „Atsipūsk“ v. UAB „Statveta“ (bylos Nr. 2-1750/2014).

¹¹⁷Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje AB „SEB lizingas“ v. UAB „Statyba ABC“ (bylos Nr. 2-2151/2013).

pasireiškimo požymiu, nes su juo pirmiausiai susiduria kreditoriai, kurių atžvilgiu nevykdomi įsipareigojimai. Tačiau įmonė ar fizinis asmuo savo įsipareigojimų gali nevykdyti ir dėl teisėtos priežasties, pavyzdžiui, ginčija įsipareigojimus teisme, arba gali neapmokėti sąskaitos dėl neatidumo, ar tiesiog gali piktybiškai nevykdyti įsipareigojimų.¹¹⁸ Todėl tarp nemokumo ir neatsikaitymo ar nenoro atsikaityti turi būti daroma skirtis. Tai patvirtina ir Lietuvos apeliacinis teismas nutartyje, kurioje nurodė, kad vien įsipareigojimų nevykdymas nelaikytinas pakankamu pagrindu kelti bankroto bylą, tačiau jeigu teismas nenustato preliminarios kreditoriaus reikalavimo teisės, tai net nėra svarstomas įmonės mokumo ar nemokumo klausimas.¹¹⁹ *Inter alia* kreditoriaus reikalavimo preliminarus pagrįstumas, nustatytas teisme, yra išorinio nemokumo pasireiškimo požymis ir suteikia kreditoriui teisę kelti bankroto bylą, ši teisė numatyta ĮBĮ 4 straipsnio 2 dalyje. Todėl įsipareigojimų nevykdymas turėtų būti aiškinamas ne kaip ĮBĮ numatytas nemokumo požymis, o kaip nemokumo prezumpcija, kurią skolininkas gali paneigti¹²⁰. Tai reiškia, kad skolininkas galėdamas įrodyti, kad įsipareigojimai yra neįvykdyti laiku, dėl ne su mokumu susijusių priežasčių (pvz. skolininkui atsiskaičius su kreditoriumi), skolininko būseną neturėtų būti laikoma atitinkanti vieną iš dviejų nemokumo požymių, įtvirtintų ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje.

Kitas ĮBĮ nustatytas nemokumo pasireiškimo požymis yra vidinis, t. y. pradelsti įmonės įsipareigojimai, kurie viršija pusę į įmonės balansą įrašyto turto vertės¹²¹. Įmonė pagal šį kriterijų gali būti pripažinta nemokia tik išanalizavus jos ūkinės finansinės veiklos rezultatus, atspindėtus finansinės atskaitomybės ir kituose dokumentuose, turinčiuose reikšmės įvertinant realią įmonės finansinę būklę¹²². Todėl šie duomenys nėra lengvai prieinami kreditoriui. Šis nemokumo pasireiškimo požymis, gali būti įrodytas ir jo buvimas ištirtas tik iškelus nemokumo bylą. Būtent dėl to teorijoje šis nemokumo pasireiškimo būdas vadinamas vidiniu. Lietuvos apeliacinis teismas yra nurodęs kokiomis priemonėmis yra atskleidžiamas pradelstų įsipareigojimų ir į įmonės balansą įrašyto turto vertės santykis. Tai pat nurodė, kad bankroto bylose dėl viešo intereso buvimo teismas *ex officio* privalo rinkti įrodymus, kurie reikalingi nustatant tikrąją skolininko finansinę situaciją. Lietuvos apeliacinis teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas, nenustatęs kokią dalį iš įmonės finansiniuose dokumentuose nurodytų mokėtinų sumų ir įsipareigojimų sudaro pradelsti įsipareigojimai, bei nesiėmęs priemonių, kad atsakovas pateiktų išsamų ĮBĮ 9 straipsnio 1 dalyje nurodytus reikalavimus atitinkantį kreditorių ir skolininkų sąrašą, kuriame nurodomi atsiskaitymo

¹¹⁸Norkus, R., *supra note* 14, p. 2-3.

¹¹⁹Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Imada“ ir UAB „Arkus“ v. UAB „Sortima“ ir kt. (bylos Nr. 2-1184/2014).

¹²⁰Norkus, R., *op. cit.*, p. 3.

¹²¹*Ibid.*, p. 2.

¹²²Višinskis, V., *et al.*, *supra note* 11, p. 18.

terminai, taip pat neišsiaiškinęs nurodytų įsipareigojimų būsenos (ar jie yra pradelsti, ar nepradelsti), tačiau nustatęs tik tai, kad per vienerius metus mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai viršija pusę į įmonės balansą įrašyto turto vertės, negalėjo konstatuoti, kad įmonė yra nemoki ĮBĮ nuostatų prasme. Taip pat pažymėjo, kad pirmos instancijos teismas be nurodytų duomenų neturėjo galimybės teisingai išspręsti bankroto bylos iškėlimo klausimo.¹²³ Taigi, įmonės mokumas pirmiausiai nustatomas būtent nagrinėjant įmonės finansinius atskaitomybės dokumentus, turinčius objektyviai atspindėti įmonės finansinę padėtį¹²⁴.

Daugelyje valstybių įmonės pradelsti įsipareigojimai ir jų santykis su į įmonės balansą įrašyto turto verte (angl. *balance sheet insolvency*) yra kaip papildomas požymis, konstatuojant įmonės nemokumą ir tuo pagrindu pradedant nemokumo procedūras¹²⁵. Pavyzdžiui, Anglijoje, Nemokumo įstatymo (angl. *Insolvency Act*) 123 straipsnio 2 numatyta, kad įmonė taip pat laikoma negalinčia vykdyti įsipareigojimų (negalinčia mokėti), jeigu jos turtas mažesnis už įsipareigojimus¹²⁶. Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad nedidelės likvidumo problemos (neviršijančios dešimt procentų ribos), kurios tęsiasi ilgiau negu dvi–tris savaites (toks terminas pagal Vokietijos Federalinio Aukščiausio Teismo išaiškinimą yra pakankamas gauti kreditą ar kitokių finansinių priemonių – aut. pastaba) yra mažareikšmis ir tokia likvidumo spraga nelaikytina pakankamu pagrindu pradėti nemokumo procedūras¹²⁷. Tačiau, Vokietijoje numatyta išimtis, kad jeigu Teismas nusprendžia, jog nors įsiskolinimai neviršija dešimt procentų ribos, bet yra grėsmė, kad įsiskolinimai išaugs (angl. *imminent cash flow insolvency*), tai nemokumo procedūros gali būti pradedamos net nepasiekus dešimties procentų ribos¹²⁸. Pastaruoju atveju anksti pradėjus spręsti nemokumo problemas yra užtikrinamos kreditoriaus teisės, *inter alia* ir paties skolininko gelbėjimas, nes laiku pradėjus nemokumo procedūras galima išsaugoti įmonę, o kartu ir darbo vietas, bei mokesčių mokėtoją. Tačiau, nemokumo procedūras pradėjus per ne lyg anksti ir nušalinus valdymo organus nuo įmonės kontrolės, o valdymą perdavus teismo paskirtam administratoriui, tokie veiksmai gali būti traktuojami kaip neproporcingas kišimasis į skolininko ūkinės veiklos sritį, todėl tam tikra dalis skolininko pradelstų įsipareigojimų gali būti toleruojama¹²⁹.

¹²³Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „All time group“ ir BIĮ „Atsipūsk“ v. UAB „Statveta“ (bylos Nr. 2-1750/2014).

¹²⁴Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba v. UAB „Skeneris“ (bylos Nr. 2-1813/2014).

¹²⁵Steffek, F., *supra note* 71, p. 902.

¹²⁶Bankruptcy Code. 1978 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-20].

<http://www.law.cornell.edu/uscode/pdf/uscode11/lii_usc_TI_11_CH_5_SC_III_SE_548.pdf>.

¹²⁷Steffek, F., *op. cit.*, p. 901.

¹²⁸Norkus, R., *supra note* 14, p. 4.

¹²⁹*Ibid.*, p. 5.

Kitokia situacija Lenkijoje, kurioje preziumuojama, kad įmonė negali vykdyti įsipareigojimų jeigu nustatoma, kad įmonės pradelsti įsipareigojimai viršija įmonės balanse įrašytą turto vertę¹³⁰. Tačiau Lenkijoje teismas gali atmesti kreditoriaus pareiškimą iškelti nemokumo bylą, jeigu skolininko pradelsti įsipareigojimai neviršija trijų mėnesių ribos, o pradelstų įsipareigojimų santykis neviršija dešimties procentų į įmonės balansą įrašytos turto vertės¹³¹. Šiuo klausimu, Lenkijos reglamentavimas panašus į Lietuvos ĮBĮ nuostatas, tačiau Lenkijos bankroto ir restruktūrizavimo įstatymo 12 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatyta išimtis, kad jeigu įmonės įsipareigojimų nevykdymas yra nuolatinio pobūdžio, taip pat, jeigu nemokumo bylos neiškėlimas gali pažeisti kreditorių interesus, tai nemokumo byla gali būti keliamą net ir neviršijus trijų mėnesių pradelimo termino ar dešimties procentų santykio ribos tarp įsipareigojimų ir turto vertės¹³². Tokia išimtis priartina Lenkijos įstatyminę nemokumo sąvoką prie teorinio nemokumo sąvokos, dėl ko galima tikėtis ne hipotetinio kreditoriaus interesų patenkinimo, o realaus. To turėtų būti siekiama ir Lietuvoje, nes pagal esamą reglamentavimą, įmonė, kurios pradelsti įsipareigojimai neviršija penkiasdešimties procentų įmonės balanse nurodyto turto vertės ribos, gali save laikyti mokia ir ilgą laiką nevykdyti įsipareigojimų kreditoriams, nors iš praktikos matyti, kad ši riba yra per didelė. Net neperžengus šios ribos, kyla pagrįstas klausimas, ar kreditorių interesai bus apginti ir jų reikalavimai bus patenkinti likvidavus įmonės turtą. Todėl galima teigti, kad teisinis reguliavimas Lietuvoje iš kitų paminėtų ir aptartų valstybių išsiskiria tuo, kad pradelstų įsipareigojimų neviršijimas pusės į įmonės balansą įrašyto turto vertės, reiškia ne nuginčijamą mokumo prezumpciją, o absoliutų mokumo kriterijų¹³³.

Kartu su ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje numatytu vidiniu nemokumo pasireiškimo požymiu kyla kiti probleminiai klausimai, kuriuos teismai turi spręsti. Vienas iš tokių, yra pradelstų įsipareigojimų santykio su balanse nurodytos turto vertės apskaičiavimo ir lyginimo klausimas. Norint nustatyti įmonės įstatyminę nemokumą ir iškelti bankroto bylą, įgyvendinant ĮBĮ reikalavimus, teismas turi nustatyti du teisiškai reikšmingus elementus, t. y. įmonės pradelstus įsipareigojimus ir į įmonės balansą įrašyto turto vertę.¹³⁴ Taip nurodoma ir Lietuvos teismų praktikoje: „*Pirmosios instancijos teismas, spręsdamas apelianto (ne)mokumo klausimą, nenustatinėjo jo pradelstų įsipareigojimų ir turimo turto vertės santykio, nors juridinio asmens nemokumas gali būti nustatytas tik išanalizavus jo ūkinės finansinės veiklos rezultatus, atspindėtus finansinės atskaitomybės ir kituose dokumentuose, turinčiuose reikšmės įvertinant realią įmonės finansinę būklę (IBĮ 2 str. 8 d.). Spręsdamas klausimą*

¹³⁰Steffek, F., *supra note* 71, p. 902.

¹³¹Norkus, R., *supra note* 14, p. 5.

¹³²*Ibid.*

¹³³*Ibid.*

¹³⁴Norkus, R., *op. cit.*, p. 6.

apie įmonės pradelstų įsipareigojimų ir jos balansinio turto vertės santykį, teismas vadovaujasi tiek prie pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo pridėtais dokumentais, tiek ĮBĮ 9 straipsnio 2 dalyje numatyta tvarka gautais įmonės finansiniais dokumentais ir turto vertinimo duomenimis. Tuo atveju, jei ištyrus pateiktus ir teismo išreikalautus įmonės finansinės atskaitomybės dokumentus paaiškėja, jog įmonė turi pakankamai turto finansiniams įsipareigojimams įvykdyti ir nėra sąlygų įmonės nemokumui konstatuoti, teismas privalo atsisakyti skolininkui iškelti bankroto bylą¹³⁵.

Prof. dr. Rimvydas Norkus straipsnyje „Nemokumas ir jos sąvokos dualizmas Lietuvos teisėje: ar reikalinga teisinio reguliavimo reforma“ teigia, kad nustatinėjant su įmonės pradelstais įsipareigojimais susijusias aplinkybes susiduriama su daug teisinio ir faktinio pobūdžio neaiškumų, tokių kaip ar skolininko ginčijami pradelsti įsipareigojimai turi būti skaičiuojami, o gal tik aiškūs ir skolininko neginčijami, taip pat, koks turi būti vertinimas skolininko pradelstų įsipareigojimų, kurių jis neginčija, tačiau ir negalės ginčyti pareiškus ieškinį, nes, pavyzdžiui, yra suėję CK numatomi ieškinio senaties terminai. Profesorius, taip pat, kelia klausimą kaip turėtų būti traktuojami tie pradelsti įsipareigojimai, kurių kreditoriai nereikalauja įvykdyti, arba kaip turėtų būti vertinama skolininko solidarių įsipareigojimų reikšmė. Taip pat pažymi, kad nėra aišku, kaip turėtų būti traktuojami didelės vertės įsipareigojimai, dėl kurių galėtų būti konstatuota peržengta ĮBĮ numatyta įsipareigojimų ir turto vertės riba, ir skolininko tariamas tokių įsipareigojimų ginčijimas.¹³⁶

Pasak Rimvydo Norkaus tiksliai nustatyti į įmonės balansą įrašyto turto vertę dar sudėtingiau, nes į įmonės balansą įrašyta turto vertė ir reali rinkos vertė dažniausiai neatitinka. Pažymėtina, kad įmonės balanse turto vertė nurodoma finansinės atskaitomybės tikslais, todėl neatitinka Lietuvos Respublikos Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo 2 straipsnio 10 dalimi nustatytos turto arba verslo rinkos vertės sampratos¹³⁷, būtent dėl šios priežasties balanse nurodyta turto vertė nesutampa su rinkos nustatyta turto verte. Kokiais tikslais apskaičiuota įmonės turto vertė turi teisinę reikšmę ĮBĮ nėra nurodyta, taip pat ĮBĮ nenumato jokių taisyklių, koks turtas ir kaip turėtų būti vertintinas, siekiant nustatyti turto vertės ir įsipareigojimų santykį (pvz. turtas apskunkintas įvairiais įsipareigojimais, tokiais kaip hipoteka, įkeitimas ir t.t., arba turtas už kurį nėra atsikaityta). Rimvydas Norkus toliau pažymi, kad Lietuvoje nėra numatyto nei teisinio reguliavimo, nei formuluojamos teismų praktikos, nustatant į kokią turto vertę turi būti atsižvelgiama sprendžiant įmonės nemokumo klausimą, ar likvidacinę, ar analizuojamąją vertę, pastaroji priklauso nuo veiklos

¹³⁵Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. UAB „Auto grup“ (bylos Nr. 2-1031/2014).

¹³⁶Norkus, R., *op. cit.*, p. 5.

¹³⁷Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 52-1672; 2011, Nr. 86-4139.

tęstinumo. Profesorius teigia, kad nors teismai nutartyse nurodo, jog reikia nustatyti įmonės turto tikrąją (rinkos vertę), o ne tiesiog į įmonės balansą įrašytą turto vertę, bet dažniausiai teismai apsiriboja pateikta balansine turto verte, o dėl ilgo ir brangaus proceso tikroji turto vertė lieka neišaiškinta.¹³⁸ Teismai tiek dėl pradelstų įsipareigojimų, tiek dėl balansinės turto vertės iškilusius probleminius aspektus priversti nagrinėti neturėdami tinkamo įstatyminio pagrindo. Atsiranda situacijos, kad nemokumo byla nekeliama, o skolininkas įsipareigojimų kreditoriams nevykdo vien dėl to, kad gali pateikti didelę įmonės balanse įrašyto turto vertę, kuri dažniausiai nesutampa su rinkos verte ir nėra išsiaiškinta, ar tas turtas yra likvidus.

Būtina pažymėti, kad ĮBĮ numato dar du pagrindus iškelti nemokumo bylą, kurie nesusiję su įmonės nemokumo pagrindu apibrėžtu ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje. Be įmonės nemokumo, bankroto byla gali būti iškelta, kai įmonė vėluoja išmokėti darbo užmokestį ar su darbo santykiais susijusias išmokas darbuotojui (ĮBĮ 9 straipsnio 7 dalies 1 punktas – aut. pastaba), arba kai įmonė viešai paskelbia arba kitokiu būdu praneša savo kreditoriui ar kreditoriams, kad neketina arba negali vykdyti įsipareigojimų (ĮBĮ 9 straipsnio 7 dalies 2 punktas – aut. pastaba)¹³⁹. Šiuos pagrindus nurodo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuluojama praktika: „nustatyta, kad bankroto byla iškeliama, jeigu teismas nustatė, kad yra bent viena iš šių sąlygų: 1) įmonė yra nemoki arba įmonė vėluoja išmokėti darbuotojui (darbuotojams) atlyginimą; 2) įmonė viešai paskelbė arba kitaip pranešė kreditoriui (kreditoriams), kad negali atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir (arba) neketina vykdyti savo įsipareigojimų“¹⁴⁰. Nors bankroto bylos iškėlimas tiek teorijoje, tiek praktikoje išimtinai siejamas su įmonės nemokumu pagal ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalį, tačiau nuo 2008 m. liepos 1 d. įsigaliojusios Įmonių bankroto įstatymo redakcijos (2008 m. gegužės 22 d. įstatymo Nr. X-1557 redakcija – aut. pastaba)¹⁴¹, kurioje buvo nurodyti šie du papildomi bankroto bylos iškėlimo pagrindai, įnešė neaiškumo, nes ĮBĮ *expressis verbis* nurodyti pagrindai nesiejami su įmonės pradelstų įsipareigojimų ir turto santykiu. Todėl pagal ĮBĮ formuluotą galima situacija, kai įmonei bus iškelta bankroto byla, nors įmonės finansinė padėtis neatitiks ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje numatytų nemokios įmonės požymių. Šioje situacijoje sprendimas gali būti tik toks – panaudoti teorijoje ir praktikoje pripažįstamą faktinio nemokumo sampratą. Žiūrint per šią prizmę, galima daryti išvadą, kad kiekvienas bankrotas yra susijęs su įmonės nemokumu, nes įmonė negali laiku atsiskaityti su savo

¹³⁸Norkus, R., *supra note* 14, p. 5-6.

¹³⁹Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

¹⁴⁰Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Nuotekų priežiūra“ v. R. B. ir K. B ir kt. (bylos Nr. 3K-3-453/2014).

¹⁴¹Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010, akto redakcija, galiojusi nuo 2006 05 06 iki 2008 07 01, pakeista Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13-1, 18, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo priedu įstatymu. *Valstybės žinios*, 2008 05 22, Nr. X-1557.

darbuotojais ar kreditoriais (praneša kreditoriams, kad negali arba nevykdys įsipareigojimų – aut. pastaba), o tai atitinka aptartą teorinio nemokumo sampratą¹⁴².

Aptarta, ĮBĮ nustatyta, įmonės nemokumo sąvoka yra svarbi pradedant taikyti nemokumo procedūras pagal ĮRĮ nuostatas, nes ĮBĮ nustatytas teisinis (įstatyminis) įmonės nemokumas yra ta riba iki kurios įmonė gali būti reorganizuojama¹⁴³. Tokią išvadą galima daryti atsižvelgiant į restruktūrizavimo reglamentavimą. ĮRĮ nurodytos 5 sąlygos, kurioms esant įmonė gali būti restruktūrizuojama, trys iš jų yra susijusios su įmonės mokumu, t. y. įmonė „*turi finansinių sunkumų arba yra reali tikimybė, kad jų turės per artimiausius 3 mėnesius*“; „*nėra nutraukusi veiklos*“ ir „*nėra bankrutuojanti ar bankrutavusi*“¹⁴⁴. Šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje apibrėžta, kas yra laikoma įmone, turinčia finansinių sunkumų – „*įmonė, kuri negali vykdyti prievolių ir sumažinti nuostolių, kurie, kreditoriams nesuteikus pagalbos, priverstų ją nutraukti veiklą ir bankrutuoti*“¹⁴⁵. Todėl galima teigti, kad restruktūrizuojama įmonė atitinka teorinį nemokumą, nes iš ĮRĮ pateiktos sąvokos galima spręsti, kad įmonė jau pati negali įvykdyti prisiimtų įsipareigojimų kreditoriams, kurių vykdymo terminai jau suėję arba artimiausiu metu sueis, ir reikia kreditorių pagalbos, nes priešingu atveju bus priversta bankrutuoti. Todėl ir įstatymų leidėjo ĮRĮ 7 straipsnio 5 dalies 3 punkte nustatytas atsisakymo kelti restruktūrizavimo bylą pagrindas „*nagrinėdamas pareiškimą teismas padaro pagrįstą išvadą, kad įmonė yra nemoki ir, jeigu yra kitų Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme nurodytų bankroto bylos iškėlimo sąlygų, teismui turi būti pateiktas pareiškimas dėl įmonės bankroto bylos iškėlimo Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo nustatyta tvarka*“¹⁴⁶ turėtų būti aiškinamas kaip kvalifikuotas įmonės nemokumas, numatytas ĮBĮ, o ne teorinis nemokumas, nes priešingu atveju įmonė atsidurtų tokioje situacijoje, kai bankrutuoti dar negali, nes pradelsti įsipareigojimai dar nepasiekė ĮBĮ nustatyto santykio su turto verte, o nerestruktūrizuojama, nes yra nemoki, vadovaujantis teorinio nemokumo samprata¹⁴⁷. Pabrėžtina, kad teorinio ir teisinio nemokumo sąvokų tikslus vartojimas ir jų skyrimas turi didelę teisinę reikšmę, pradedant nemokumo procedūras pagal ĮRĮ nuostatas.

Nors šiame skyriuje daugiausiai kalbama apie teisinio nemokumo požymius, susijusius su juridiniais asmenimis, ir ĮBĮ nustatytą reglamentaciją, tačiau pabrėžtina, kad problematika, nagrinėjant nemokumą kaip nemokumo pradžios kriterijų, išlieka aktuali sprendžiant ir fizinio asmens nemokumo klausimus. Atkreiptinas dėmesys, kad tik 2012 m. gegužės 10 d. įstatymu

¹⁴²Kavalnė, S., *et al.*, *supra note 9*, p. 74-75 p.

¹⁴³Norkus, R., *supra note 14*, p. 9.

¹⁴⁴Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1012; 2010, Nr. 86-4529.

¹⁴⁵*Ibid.*

¹⁴⁶Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1012; 2010, Nr. 86-4529.

¹⁴⁷Norkus, R., *op. cit.*, p. 10.

įtvirtintas fizinio asmens bankroto institutas yra dar naujas Lietuvos teisinėje sistemoje, tačiau įstatyminis reglamentavimas ir praktiniai taikymo aspektai susiję su nemokumu kaip pagrindu pradėti nemokumo procedūras yra praktiškai identiški įmonių atžvilgiu.

FABĮ 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta fizinio asmens nemokumo sąvoka, kuri apibrėžiama kaip „fizinio asmens būklė, kai jis negali įvykdyti skolinių įsipareigojimų, kurių mokėjimo terminai suėję ir kurių suma viršija 25 Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas minimaliausias mėnesines algas (toliau – MMA)“¹⁴⁸. FABĮ numatyta formuluotė nuo ĮBĮ skiriasi tik tuo atžvilgiu, kiek skiriasi patys teisinių santykių subjektai. Todėl teisinio nemokumo požymiai – vidinis ir išorinis yra nustatyti kaip pagrindas iškelti nemokumo bylą. Taigi, lyginant įstatyminę fizinio asmens nemokumo sąvoką kaip pagrindą iškelti nemokumo bylą su ĮBĮ numatyta įstatymine įmonių nemokumo sąvoka, konstatuojant fizinio asmens nemokumą reikalinga nustatyti, jog fizinio asmens pradelsti įsipareigojimai viršija 25 MMA (vidinis nemokumo pasireiškimo požymis – aut. pastaba) ir fizinis asmuo negali įvykdyti šių skolinių įsipareigojimų (išorinis nemokumo pasireiškimo požymis – aut. pastaba)¹⁴⁹. Teismų praktikoje konstatuojama, kad „sąžiningas fizinis asmuo laikytinas visiškai nemokiu tada, kai sąžiningo fizinio asmens finansinė būklė yra kritinė ir jis negali vykdyti skolinių įsipareigojimų, kurių įvykdymo terminai yra suėję. Be to, pripažįstama, kad nemokumui nustatyti reikia atlikti fizinio asmens nemokumo priežasčių analizę, įvertinti fizinio asmens skolinių įsipareigojimų apimtį, turimo turto masę, taip pat galimas skolininko perspektyvas įvykdyti savo skolinius įsipareigojimus, atitinkamai sprendžiant galimybę kelti ar nekelti fiziniam asmeniui bankroto bylą“¹⁵⁰.

Kaip ir minėta, analogiška problematika susijusi su vidiniu nemokumo pasireiškimo požymiais išlieka ir sprendžiant fizinio asmens nemokumo bylos iškėlimą. Atsižvelgiant į tai, kad FABĮ tikslas yra atkurti fizinio asmens mokumą, prisirišimas prie numatytos 25 MMA dydžio, o ne prie teorinio nemokumo, kai fizinis asmuo nebegali įvykdyti prievolės kreditoriui, kurios mokėjimo terminai jau suėję, neleidžia skolininkui laiku reaguoti į jį ištikusias finansines problemas. Skolininkas priverstas laukti kol jo pradelsti įsipareigojimai atitiks FABĮ 2 straipsnio 2 dalyje numatytą dydį, kas tik dar labiau gali didinti kreditorių skaičių ir suvaržyti jų teises nemokumo procedūromis.¹⁵¹

¹⁴⁸Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 57-2823.

¹⁴⁹Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje R.R. v. R.J ir kt. (bylos Nr. 2S-1767-657/2014).

¹⁵⁰Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje dėl bankroto bylos iškėlimo M.J. ir L.J. (bylos Nr. 2S-1628-345/2013).

¹⁵¹Norkus, R., *supra note* 14, p. 12.

Būtent dėl ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje ir FABĮ 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto vidinio nemokumo pasireiškimo požymio, kurio taikymas praktikoje kelia problemų, verčia mąstyti apie šios sąvokos peržiūrėjimą. Siektina, kad teisinio (įstatyminio) nemokumo sąvoka sutaptų su teorinio nemokumo sąvoka, kas jau yra daugelyje pažangių pasaulio valstybių. Įstatymų leidėjui, pasilikus prie esamo modelio, būtina nustatyti aiškias į įmonės balansą įrašyto turto vertės vertinimo taisykles ir jų įgyvendinimo procedūras, kad jos būtų racionalios tiek laiko, tiek išlaidų sąnaudoms, skiriamoms pasiekti teisės aktų, reglamentuojančių nemokumo procedūras, tikslus.

2.3. Nemokumo procedūrų paskirtis

Nemokumo procedūros paskirtis priklauso nuo to, kokiam subjektui jos yra taikomos: fiziniam ar juridiniam asmeniui. Jeigu nemokumo procedūros taikomos fiziniam asmeniui, tai pagrindinis tikslas yra atkurti jo mokumą, užtikrinant kreditoriaus ir skolininko interesų pusiausvyrą. Juridinių asmenų subjektiškumas lemia tai, kad jie apskritai gali būti pašalinti iš civilinės apyvartos juos likvidavus, tačiau nemokumo procedūromis taip pat gali būti atkuriamas jų mokumas.

Įstatymų leidėjas Fizinių asmenų bankroto įstatymo 1 straipsnio 1 dalyje nustatė šio įstatymo paskirtį ir įvardino kaip „sudaryti sąlygas atkurti sąžiningų fizinio asmens, ūkininko ir kito fizinio asmens, kuris verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, (toliau – fizinis asmuo) mokumą užtikrinant kreditorių reikalavimų tenkinimą šio įstatymo nustatyta tvarka siekiant teisingos skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyros“.¹⁵² Įstatymo leidėjų numatyta FABĮ paskirtimi siekiama kelių tikslų, t. y. pagal įstatymu nustatytas sąlygas atkurti sąžiningo fizinio asmens mokumą ir suderinti kreditorių reikalavimų tenkinimą bei skolininko interesus. Šie tikslai įtvirtinti ir teismų praktikoje, kurioje pažymima, kad FABĮ tikslas – „atkurti asmens mokumą, užtikrinant subalansuotą kreditorių reikalavimų tenkinimą siekiant teisingos skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyros“¹⁵³. Fizinio asmens nemokumo bylas nagrinėjančių teismų praktikoje tokia numatyta įstatymų leidėjo paskirtis yra svarbi ir yra pagrindas sprendžiant bet kurią su fizinio asmens nemokumu susijusią bylą¹⁵⁴. Doktrinoje taip pat pabrėžiama, kad fizinio asmens nemokumo institutas įvairiose teisinėse sistemose jau senai naudojamas kaip būdas apsaugoti finansinių sunkumų turinčius fizinius asmenis, atleidžiant juos nuo skolų ir suteikiant galimybę reabilituoti civiliniuose santykiuose bei suteikiant galimybę

¹⁵²Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 57-2823.

¹⁵³Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje dėl bankroto bylos iškelimo R.A. ir kt. (bylos Nr. 2S-1214-553/2014).

¹⁵⁴Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje dėl bankroto bylos iškelimo R.B. ir kt. (bylos Nr. 2S-1178-777/2014).

pradėti naują ūkinę bei komercinę veiklą. Pažymėtina, kad Anglijoje jau nuo XVIII amžiaus buvo numatyta galimybė atleisti fizinį asmenį nuo finansinių įsipareigojimų¹⁵⁵. Lietuvoje FABI įtvirtintas fizinio asmens pripažinimo nemokiu institutas ir jo reglamentuojamomis sąlygomis ir pagrindais pradėtos nemokumo procedūros, skirtos atkurti sąžiningo fizinio asmens mokumą, užtikrinant pusiausvyrą tarp skolininko interesų ir kreditoriaus tenkintinų reikalavimų, tokios nuostatos nuosekliai laikosi Lietuvos teismai.¹⁵⁶

Nemokioms įmonėms pradedamų nemokumo procedūrų paskirtis skiriasi nuo fiziniams asmenims skirtų nemokumo procedūrų paskirties. Skirtumas atsiranda vien dėl to, kad subjektai yra skirtingi ir jų finansinių problemų sprendimo mechanizmai yra kitokie. Įstatymų leidėjas Įmonių bankroto įstatymo 1 straipsnyje nustatė, kad šio įstatymo paskirtis yra reglamentuoti bankroto procedūras, įgyvendinant šią sritį reglamentuojančių Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus, bei apibrėžti subjektus ir šio įstatymo taikymą bei konkurenciją su kitais teisės aktais.¹⁵⁷

Lietuvos apeliacinis teismas, sistemiškai išanalizavęs teisės normas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 1 straipsnio 1 dalyje, ĮBĮ 1 straipsnio 1 dalyje, kurios reglamentuoja Lietuvos bankroto teisinius santykius, nurodė, kad atlikta analizė leidžia spręsti, jog „įmonės nemokumo procese siekiama dviejų priešingų tikslų – ne tik ginti kreditorių teises, kuo greičiau patenkinant jų pagrįstus reikalavimus bankroto byloje (nemokaus skolininko likvidavimo tikslas), bet ir atkurti nemokios įmonės mokumą, išlaisvinti ją nuo skolų ir suteikti galimybę vykdyti verslą toliau arba iš naujo (atkuriamasis arba rehabilitacinis tikslas)“¹⁵⁸. Lietuvos teismų praktikoje analizuojant bankroto proceso tikslus vyrauja nuostata, kad „Greitas verslo subjekto pašalinimas iš rinkos neužtikrina teisinio stabilumo kitiems rinkos dalyviams, savaimė nepagerina jų finansinės padėties, o greitas ir koncentruotas likvidacinio tikslo vyravimas bankroto procese sudaro prielaidas teisiniam netikrumui atsirasti, todėl bankroto procedūros turėtų būti pradedamos tik įmonėms, kurios akivaizdžiai negali vykdyti įsipareigojimų kreditoriams, o ne formaliai taikant ĮBĮ įtvirtintus nemokumo nustatymo kriterijus. Tai reiškia, kad bankroto procese, sprendžiant klausimą dėl įmonės nemokumo, prioritetas turi būti taikomas rehabilitaciniam tikslui ir bankroto byla įmonei turi būti keliama tik tuomet, kai teismui, išanalizavus visus įrodymus, nelieka abejonių, kad įmonė yra

¹⁵⁵Bernotaitė, K., *supra note* 12, p. 12.

¹⁵⁶Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje dėl bankroto bylos iškėlimo R.E.A. (bylos Nr. 2S-524-173/2014).

¹⁵⁷Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

¹⁵⁸Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje AB „SEB lizingas“ v. UAB „Statyba ABC“ (bylos Nr. 2-2151/2013).

nemoki“.¹⁵⁹ Doktrinoje taip pat nurodyta, kad nemokumo procedūros, įtvirtintos ĮBĮ pirmiausiai skirtos užtikrinti visų kreditorių proporcingam reikalavimų patenkinimui (*lot. par conditio creditorum*), ir taip nemokumo procedūrų pagalba užtikrinti kreditorių lygiateisiškumo principą, suteikiant visiems kreditoriams galimybę sužinoti apie skolininko finansines problemas ir suteikiant teisę pateikti kreditorinį reikalavimą¹⁶⁰. Tačiau nemokumo procedūros yra ir pagalba pačiam skolininkui – reabilituotis ir tęsti veiklą arba atlaisvinti resursus ir būti likviduotam iš civilinės apyvartos¹⁶¹. Pastarajam atvejui ĮBĮ suteikia prioritetą, nes Įmonių bankroto įstatymo 9 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad „jeigu pareiškimo iškelti bankroto bylą nagrinėjimo metu yra gautas pareiškimas iškelti restruktūrizavimo bylą ir teismo nutartis iškelti bankroto bylą dar nepriimta, pareiškimo iškelti bankroto bylą nagrinėjimas atidedamas tol, kol bus priimta teismo nutartis iškelti restruktūrizavimo bylą ar atsisakyti ją iškelti“.¹⁶² Todėl atsižvelgiant tiek į pateiktą teismų praktiką, tiek į teisės normas, reglamentuojančias nemokumo procedūras, galima daryti išvadą, kad prioritetas suteikiamas įmonės gaivinimui, siekiant išsaugoti civilinės apyvartos dalyvį ir tokiu būdu kartu užtikrinant ir kreditoriaus interesus.

Teoriniu aspektu nemokios įmonės gaivinimo procedūras reglamentuoja Įmonių restruktūrizavimo įstatymas, kurio paskirtis yra „sudaryti sąlygas juridiniams asmenims, turintiems finansinių sunkumų ir nenutraukusiems ūkinės komercinės veiklos, išsaugoti ir plėtoti šią veiklą, sumokėti skolas ir išvengti bankroto“.¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškindamas restruktūrizavimo proceso paskirtį pabrėžia, kad restruktūrizavimo proceso tikslas yra „išsaugoti ir plėtoti įmonės, kuri turi laikinų finansinių sunkumų, veiklą, sumokėti skolas, atkurti mokumą ir išvengti bankroto“¹⁶⁴. LAT pažymi, kad geriausiai minėtų tikslų galima pasiekti laiku pradėjus restruktūrizavimo procesą. Taip pat, visi restruktūrizavimo subjektai, tiek įmonė, tiek kreditoriai, nors ir siekdami savo interesų apsaugos, privalo veikti sąžiningai ir bendradarbiauti, sprendžiant visus su restruktūrizavimo procesu susisijusius klausimus¹⁶⁴. Svarbu paminėti, kad restruktūrizavimo procesas leidžia ne tik pakeisti restruktūrizuojamos įmonės ūkinės veiklos rūšis, bet ir imtis tokių priemonių kaip gamybos modernizacija, darbo organizavimo tobulinimas ir kitų priemonių, numatytų ĮRĮ 2 straipsnio 3 dalyje. Pasinaudojus šiomis restruktūrizavimo priemonėmis, galima sudaryti sąlygas, kurių pagrindu finansinių sunkumų turinti įmonė galės toliau tęsti veiklą ir išsaugoti darbo

¹⁵⁹Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „All time group“ ir BIĮ „Atsipūsk“ v. UAB „Statveta“ (bylos Nr. 2-1750/2014).

¹⁶⁰Norkus, R. Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 2004, 57 (49): 83.

¹⁶¹Kavalnė, S., *et al.*, *supra note* 9, p. 14.

¹⁶²Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

¹⁶³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje J. F. v. UAB „Vilbaiva“ (bylos Nr. 3K-3-56/2011).

¹⁶⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje J. F. v. UAB „Vilbaiva“ (bylos Nr. 3K-3-56/2011).

vietas. ĮRĮ numatytos restruktūrizavimo priemonės ir sąlygos padeda apsaugoti kreditorių interesus bei pačios įmonės ir jos darbuotojų interesus, o kartu užtikrina ir stabilumą civilinėje apyvartoje, neleidžiant jos dalyviui bankrutuoti. Svarbiausias restruktūrizavimo proceso aspektas, kad jo metu yra perskirstomi restruktūrizuojamos įmonės įsiskolinimai, dėl ko išvengiama kvalifikuoto nemokumo požymio pagal ĮBĮ ir bankroto bylos iškėlimo.¹⁶⁵

Aptarus Lietuvoje numatytas nemokumo procedūrų paskirtis ir jas lyginant su užsienio šalių taikomomis nemokumo procedūrų paskirtimis, galima teigti, kad nors nemokumo procedūrų reglamentavimas skiriasi, tačiau siekiami tikslai daugeliu aspektų sutampa. Atsižvelgiant į tai, kad daugelyje valstybių nemokumo pagrindai kaip nemokumo pradžios kriterijus gali būti savarankiški (Lietuvoje ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalis numato 2 kriterijus, kurie sudaro vieną pagrindą pradėti nemokumo procedūras, nors užsienio šalyse jie gali būti savarankiški – aut. pastaba), svarbu paminėti ir nemokumo pagrindų kaip nemokumo procedūrų pradžios paskirtį. Šiame darbe jau aptarti nemokumo pagrindai: įsipareigojimų nevykdymo suėjus jų mokėjimo terminams (angl. *cash flow insolvency*), pradelstų įsipareigojimų ir jų santykio su į įmonės balansą įrašyto turto verte (angl. *balance sheet insolvency*), bei gresiantis nemokumas (angl. *imminent cash flow insolvency*), taip pat turi savo paskirtį. Pavyzdžiui, Vokietijoje gresiantis nemokumas, o Anglijoje tikėtinas negalėjimas sumokėti skolų (angl. *likely inability to pay debts*) kaip nemokumo pagrindai nustatyti todėl, kad reikėjo apibrėžti įmonės būseną, kai ji jau susiduria su finansinėmis problemomis, bet įmonė dar neatitinka kitų dviejų nurodytų pagrindų. Įmonės pačios šiuo pagrindu pradeda nemokumo procedūras, siekdamas atkurti mokumą. Pradėti nemokumo procedūras pagal nurodytus pagrindus kartais būna vienintelė išeitis atkreipti visų kreditorių ir įmonės vadovybės dėmesį į situaciją, nes tolesnių sprendimų verslo rizika teks kreditoriams. Daugelyje valstybių pradėtos nemokumo procedūros yra pagrindas nustatyti įmonės vadovo ar vadovybės atsakomybę už ydingus, nenaudingus bendrovei sandorius.¹⁶⁶ Todėl galima teigti, kad nemokumo procedūrų paskirtis (apsaugoti kreditorių interesus ir reabilituoti arba likviduoti) sutampa daugelyje valstybių.

Apibendrinant galima teigti, kad svarbiausia nemokumo procedūrų paskirtis, pagal nustatytus teisės aktų reikalavimus ir sąlygas, apsaugoti kreditorių interesus ir padėti pačiai įmonei išspręsti finansinius sunkumus. Šiuos tikslus pasiekti galima arba atkuriant subjekto mokumą, arba jį likviduojant. Abejais atvejais reikia išlaikyti tiek skolininko, tiek kreditoriaus interesų pusiausvyrą.

¹⁶⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje *A. L. v. ŽŪB „Agrowill Eimučiai“* (bylos Nr. 3K-3-263/2010).

¹⁶⁶Steffek, F., *supra note 71*, p. 900.

3. ACTIO PAULIANA INSTITUTO SPECIFIKA NEMOKUMO BYLOSE

3.1. Actio Pauliana kaip prevencinė priemonė skolininkų nemokumo byloje

Actio Pauliana paskirtis, kaip jau buvo aptarta ankstesniuose skyriuose, yra „ginti kreditorių nuo nesąžiningų skolininko veiksmų, kuriais mažinamas skolininko mokumas ir kartu mažinama kreditoriaus galimybė gauti visišką savo reikalavimo patenkinimą“¹⁶⁷. Kreditorius šio instituto pagalba, siekdamas apginti savo interesus, gali kontroliuoti nesąžiningus skolininko veiksmus, t. y. neleisdamas jam piktnaudžiauti savo teisėmis, ir taip užtikrinti, kad skolininkas vykdytų sutartimi ar įstatymo pagrindu prisiimtų pareigų vykdymą ir įvykdymą¹⁶⁸. Kreditorius turi teisę ir pareigą (kaip atitinkantis *bonus pater familias* protingumo elgesio standartą, o jeigu kreditorius verslo subjektas, aukštesnius atidumo, protingumo standartus – aut. pastaba) domėtis skolininko finansine situacija ir jo vykdoma veikla tiek kiek tai reikalinga pagal sutartį prisiimtų įsipareigojimų įvykdymui¹⁶⁹. Kreditorius pasinaudodamas *actio Pauliana* instituto teikiamomis priemonėmis gali užkirsti kelią dėl nesąžiningų skolininko veiksmų atsirastančiai žalai. Žala gali atsirasti, jeigu skolininkas sudarys turto perleidimo sandorį, kuris pažeidžia kreditoriaus ar kreditorių interesus. Skolininko sandoriai laikytini pažeidžiančiais kreditoriaus interesus, jeigu po tokio sandorio sudarymo skolininkas tampa nemokus arba atsiranda grėsmė, kad skolininkas negalės tinkamai vykdyti ar įvykdyti įsipareigojimų prieš savo kreditorius, taip pat kitais dviem atvejais, nurodytais CK 6.66 straipsnio 1 dalyje, t. y. suteiks kažkuriam iš skolininko kreditorių pirmenybę arba kitaip pažeis kreditoriaus teises¹⁷⁰. Todėl kreditorius, domėdamasis savo skolininko vykdoma veikla ir jo finansine situacija, sužinojęs, kad skolininkas, elgdamasis nesąžiningai, sudarė sandorį, kuris sukelia grėsmę, kad po tokio sandorio sudarymo skolininkas prievolės tinkamai neįvykdys, kreditorius gali pasinaudoti *actio Pauliana* ieškiniu kaip prevencine priemone žalos atsiradimui arba jos minimizavimui. Kreditorius, pasinaudodamas kompensacine šio instituto paskirtimi, gali nugincyti skolininko sudarytą sandorį ir atstatyti skolininką į buvusią padėtį (lot. *status quo ante*) ir į jį nukreipti savo reikalavimą, taip panaikindamas neigiamus padarinius¹⁷¹. Tokios *actio Pauliana* instituto suteiktos teisės kreditoriui kartu yra ir sutarties laisvės principo ribojimas, veikia kaip prevencinė priemonė skolininko atžvilgiu, nes skolininkas, disponuodamas savo turtu, yra įpareigotas atsižvelgti į savo kreditoriaus interesus ir

¹⁶⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Premium konsultacijos“ v. BUADB „Baltikums draudimas“ (bylos Nr. 3K-3-276/2014).

¹⁶⁸Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje S. Ž. v. G. Š., V. K. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-41/2014).

¹⁶⁹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „SG auto“ v. UAB „Marisa“ (bylos Nr. 3K-3-317/2014).

¹⁷⁰Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁷¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje R. P. v. E. S. ir R. S ir kt. (bylos Nr. 3K-3-175/2014).

nesudaryti tokių sandorių, kuriais perleidžiamas turtas pažeistų kreditorių interesus, nes priešingu atveju tokie sandoriai galės būti nugincyti *actio Pauliana* ieškinio pagrindu.

Atkreiptinas dėmesys, kad klaidinga būtų *actio Pauliana* sutapatinti su prevenciniu ieškiniu (įtvirtintu CK 6.225 straipsnio 1 dalyje). Nors jie turi panašumų, t. y. užkirsti kelią galimai grėsmei dėl nesąžiningų skolininko veiksmų, tačiau pagrindinis jų skirtumas, kad prevencinis ieškinys skirtas užkirsti kelią sudaryti sandorį, o *actio Pauliana* atveju, ieškinys reiškiamas po skolininko sudaryto sandorio iš kurio kyla ar gali kilti neigiamos pasekmės kreditoriui.¹⁷² Pabrėžtina ir tai, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. rugsėjo 21 d. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga Nr. 29“¹⁷³ išaiškino, kad „ *tiek actio Pauliana, tiek ir prevencinio ieškinio atveju numatoma pagrįsta tikimybė, kad bus patirta turtinių nuostolių dėl prievolės neįvykdymo ar žalos. Actio Pauliana turi teisę reikšti kreditorius, kuriam skolininko prievolė **nebūtinai turi būti vykdytina, kreditorius tik turi realų pagrindą spręsti, kad skolininkas, sudaręs turto perleidimo sandorį, negalės įvykdyti savo prievolės**“*.¹⁷⁴ Tai reiškia, kad kreditorius dar net ir neturėdamas galiojančios reikalavimo teisės į skolininką, nes prievolė yra vykdoma, arba jos įvykdymo terminas dar nesuėjęs, tačiau turi realų pagrindą spręsti, kad skolininkas dėl tokio sudaryto sandorio su trečiaja šalimi, negalės įvykdyti prievolės kreditoriui ateityje, gali pareikšti *actio Pauliana* ieškinį ir užkardyti galimą teisėtą kreditoriaus interesų pažeidimą ateity. Autoriaus nuomone, tai suponuoja ne tik kompensacinį, bet ir prevencinį *actio Pauliana* pobūdį.

Actio Pauliana institutu įstatymų leidėjų nustatytos ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išplėtos kreditoriaus interesų gynimo teisės ir jų pasinaudojimui įtvirtintos sąlygos galioja ir nemokumo bylose (teismo pagal ĮBĮ ir FABĮ, ĮRĮ nustatytus pagrindus fiziniams ar juridiniams asmenims iškeltos bylos – aut. pastaba). Šis specialus kreditorių gynbos būdas, veikdamas kaip kompensacinis ir prevencinis mechanizmas, suteikia kreditoriui galimybę ne tik neleisti skolininkui piktnaudžiauti savo teisėmis, bet ir prižiūrėti ar bankroto administratoriaus tinkamai atlieka jam pavestas funkcijas. ĮBĮ numato plataus spektro teises bankroto administratoriui. Jis su jam suteiktais įgaliojimais gali veikti panašia apimtimi kaip įmonės vadovas. Pagal ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 3 punktą bankroto administratorius „šio įstatymo nustatyta tvarka valdo, naudoja bankrutuojančios įmonės turtą ir juo, taip pat bankuose esančiomis šios įmonės lėšomis disponuoja“,

¹⁷²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

¹⁷³*Ibid.*

¹⁷⁴*Ibid.*

taip pat, pagal to paties straipsnio ir dalies 9 punktą bankroto administratorius „atstovauja arba įgalioja kitą asmenį atstovauti bankrutuojančiai įmonei teisme, kreditorių susirinkime ir sudarant sandorius, kai bankrutuojanti įmonė tęsia ūkinę komercinę veiklą“¹⁷⁵. Taigi, bankrutuojančiai įmonei tęsiant ūkinę-komercinę veiklą, kurios netęsiant kreditorių nuostoliai tik padidėtų, bankroto administratorius pagal nurodytas ĮBĮ nuostatas gali sudaryti ir naujus sandorius bankrutuojančios įmonės vardu, kurie reikalingi ūkinei-komercinei veiklai tęsti. Tokie sudaryti sandoriai dėl bankroto administratoriaus nesąžiningumo ar nerūpestingumo gali pažeisti kreditorių interesus. Esant tokiai situacijai, kreditoriai gali ginčyti administratoriaus sudarytus sandorius *actio Pauliana* ieškiniu. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika „bankrutuojančios įmonės kreditorius taip pat nepraranda teisės ginčyti įmonės sandorius CK 6.66 straipsnio pagrindu. Įmonei iškelus bankroto bylą, ji įgyja specialų teisinį statusą, tačiau nepraranda civilinio teismo, ir taip pat turi teisę sudaryti sandorius, tačiau tokia jos galimybė ribojama Įmonių bankroto įstatymo, todėl galimi atvejai, kai sandorį, pažeidžiantį kreditoriaus interesus, sudaro ir bankrutuojanti įmonė, pavyzdžiui, pažeisdama nustatytą kreditorių reikalavimo eiliškumą, ji, neatsiskaičiusi su pirmos eilės kreditoriumi, atsiskaito su antros eilės kreditoriumi. Tokie atvejai galimi tiek dėl bankrutuojančios įmonės administratoriaus nesąžiningumo, tiek ir dėl nepakankamos bankroto bylą nagrinėjančio teismo ar kreditorių susirinkimo kontrolės“¹⁷⁶. Tokiu būdu kreditorius gali pasinaudoti *actio Pauliana* institutu kaip prevencine priemone ginant savo interesus.

Nemokumo byloje, *actio Pauliana* ieškiniu, dažniausiai naudojasi bankroto administratorius, kuriam ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 8 punkte numatyta pareiga „ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo dokumentų apie įmonės sandorių sudarymą gavimo dienos patikrina įmonės sandorius, sudarytus per ne trumpesnę kaip 36 mėnesių laikotarpį iki bankroto bylos iškėlimo dienos, ir pareiškia ieškinius teisme pagal įmonės buveinės vietą dėl sandorių, priešingų įmonės veiklos tikslams ir (arba) galėjusių turėti įtakos tam, kad įmonė negali atsiskaityti su kreditoriais, pripažinimo negaliojančiais, taip pat padaręs prielaidą, kad yra tyčinio bankroto požymių, kreipiasi į bankroto bylą nagrinėjantį teismą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu. [...]“¹⁷⁷. Bankroto administratorius vykdydamas šias pareigas *actio Pauliana* institutu naudojasi kaip prevencine priemone, patikrindamas ar skolininkas (bankrutuojanti įmonė – aut. pastaba) per 36 mėnesių laikotarpį iki bankroto bylos iškėlimo nesudarė sandorių, kurie pažeistų kreditorių teises ir privestų įmonę prie nemokumo būsenos. Bankroto

¹⁷⁵Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

¹⁷⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Naujasis Bruklinas“, UAB „Gamafondas“ ir kt v. UAB „MV Retail“ (bylos Nr. 3K-3-488/2011). *Teismų praktika*. 2011, Nr. 36.

¹⁷⁷Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

administratoriui aptikus tokius sandorius, jis turi pareikšti *actio Pauliana* arba pasinaudoti kitais bendrais ir specialiais kreditorių interesų gynimo būdais¹⁷⁸.

Analogiška situacija yra ir su fizinio asmens nemokumo bylomis. Bankroto administratorius pagal FABĮ 12 straipsnio 1 dalies 1 punktą turi teisę disponuoti nemokaus fizinio asmens turtu, taip pat ir jo depozitinėje sąskaitoje esančiomis lėšomis. Pagal FABĮ nustatytą tvarką, *inter alia*, FABĮ 12 straipsnio 2 dalies 1 punkte numatyta, kad bankroto administratorius nuo teismo nutarties patvirtinti planą įsiteisėjimo dienos turi teisę disponuoti fizinio asmens turtu ir depozitinės sąskaitos lėšomis, pagal kreditorių patvirtintą mokumo atstatymo plano nustatytą tvarką¹⁷⁹. Dėl šių bankroto administratorių suteiktų teisių, kreditoriai, analogiškai įmonių nemokumo bylų atveju, dėl netinkamų bankroto administratoriaus sudarytų sandorių gali pasinaudoti *actio Pauliana* ieškiniu ir nugincyti bankroto administratoriaus sudarytus sandorius, kurie pažeidžia kreditorių interesus.

Taip pat, FABĮ 12 straipsnio 3 dalyje bankroto administratoriui numatyta pareiga „*ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo dokumentų apie fizinio asmens sandorių sudarymą gavimo dienos patikrina fizinio asmens sandorius, sudarytus per ne trumpesnę kaip 36 mėnesių laikotarpį iki bankroto bylos iškelimo, ir pareiškia ieškinius fizinio asmens bankroto bylą nagrinėjančiame teisme dėl sandorių, galėjusių turėti įtakos tam, kad fizinis asmuo negali įvykdyti prievolių kreditoriams, pripažinimo negaliojančiais.[...]*“¹⁸⁰. Todėl bankroto administratorius, kaip ir įmonių nemokumo bylose, gali naudoti visus kreditorių teisių gynimo būdus, tame tarpe *actio Pauliana*, kuris, kaip minėta, gali būti laikomas kaip prevencinė priemonė, kurio paskirtis apsaugoti kreditoriaus interesus ir grąžinti skolininkui sudarytu sandoriu turtą į bendrą turto masę (atlikti kompensacinę funkciją).

Actio Pauliana kaip prevencinė priemonė nemokumo bylose, kaip ir minėta šiame poskyryje, yra naudojama dviem epizodais. Pirma, kai šiuo institutu kreditorius gali kontroliuoti bankroto administratorių, kad šis disponuodamas nemokios įmonės ar fizinio asmens turtu nepažeistų kreditorių interesų, o antra, kai kreditorius ar bankroto administratorius patikrina nemokios įmonės sandorius, kuriais perleidžiamas turtas galėjo pažeisti kreditorių interesus. Tai pagrindžia teismų praktika, kurioje nurodoma, kad net kai kreditoriaus reikalavimai dar nėra vykdytini, bet skolininkas sudaro turto perleidimo sandorį, kuris skolininką daro nemokiu, arba apsunkena ateityje kreditoriaus reikalavimo patenkinimą, būsimas kreditorius gali reikšti *actio Pauliana* ieškinį.

¹⁷⁸Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

¹⁷⁹Lietuvos Respublikos fizinio asmens bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 57-2823.

¹⁸⁰*Ibid.*

3.2. Actio Pauliana kaip kreditorių interesų gynimo priemonė nemokumo bylose

Actio Pauliana institutas yra vienas iš dažniausiai naudojamų kreditoriaus interesų gynimo būdų nemokumo bylose, tai patvirtina gausi teismų praktika. Kaip ir minėta šis kreditorių gynimo būdas (priemonė) skirtas ginti kreditorių nuo nesąžiningų skolininko turto perleidimo sandorių, po kurių sudarymo skolininkas tampa nemokus arba jo turtinė padėtis pablogėja, suteikia kitam kreditoriui pirmumą ar kitaip pažeidžia kreditorių teises. Netiesioginis šios priemonės taikymas ĮBĮ įtvirtintas 11 straipsnio 3 dalies 8 punkte, kuriame nurodyta, kad bankroto administratorius privalo patikrinti visus sandorius per 36 mėnesius, kuriuos skolininkas (bankrutuojanti įmonė – aut. pastaba) sudarė iki bankroto bylos iškėlimo ir kurie yra priešingi įmonės veiklos tikslams, ir galėjo turėti įtakos susidariusiai skolininko situacijai, kurioje skolininkas nepajėgus atsiskaityti su kreditoriais. ĮBĮ nėra įtvirtinti savarankiški negaliojimo pagrindai, tačiau nurodomi kriterijai kaip turi būti identifikuojami ginčytini sandoriai, t. y. turi būti priešingi įmonės veiklos tikslams ir galimai būti priežastimi įmonės mokumo sumažėjimui. Todėl bankroto administratorius, gindamas visų kreditorių interesus, gali naudotis visais CK įtvirtintais kreditoriaus gynimo būdais, įskaitant ir *actio Pauliana*.¹⁸¹

Būtina pabrėžti, kad *actio Pauliana*, kaip kreditorių interesų ginimo priemonės taikymas, skiriasi nemokumo bylose nuo taikymo privatinėje teisėje, nesant skolininko bankroto bylos. Nors *actio Pauliana* taikymo sąlygos išlieka analogiškos, tačiau pasižymi tam tikra specifika, kuri daugiausiai atsikleidžia bankroto proceso metu. Kadangi bankroto proceso metu yra ginamas ne tik privatus, bet ir viešasis interesas, kurį suponuoja bankroto pasekmės (darbo vietų praradimas, mokesčių mokėtojo netekimas, stabilumas civilinėje apyvartoje – aut. pastaba), todėl teismas nemokumo byloje ginčijant sandorius *actio Pauliana* pagrindu veikia aktyviai, t. y. pats *ex officio* gali rinkti, tirti ir vertinti įrodymus.¹⁸² Toks, aktyvus teismo vaidmuo, nurodomas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo „Civilinėje byloje, kurioje bankrutuojančios įmonės administratorius, gindamas kreditorių interesus, reiškia *actio Pauliana*, teismas savo iniciatyva renka įrodymus, juos tiria ir vertina, jeigu dalyvaujantys byloje asmenys nevisiškai įvykdo savo pareigas įrodinėjimo procese“¹⁸³.

Tačiau svarbiausias aspektas nemokumo bylose, ginant kreditoriaus teises *actio Pauliana* institutu ir lyginant su privatinės teisės nagrinėjamomis bylomis, yra sandorio pripažinimo

¹⁸¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Vikata ir Ko“ v. UAB „Daisruna ir Ko“ (bylos Nr. 3K-3-361/2009).

¹⁸²Kavalnė, S.; Norkus, R., *supra note* 10, p. 187.

¹⁸³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

negaliojančiu teisinės pasekmės. Kadangi bankroto procese vyrauja kreditorių lygiateisiškumo principas ir ĮBĮ 35 straipsnyje nustatyta kreditorių reikalavimų tenkinimo eilė ir tvarka, tai nuginkčijus sandorį *actio Pauliana* pagrindu, ir grąžinus skolininko neleistinai perleistą turtą į bendrą bankrutuojančios įmonės turto masę, kreditorių reikalavimai tenkinami ĮBĮ 35 straipsnio nustatyta tvarka. Kuomet sandoris nuginkčijamas CK 6.66 straipsnio pagrindu nesant skolininko kvalifikuotam nemokumui, privatinuose teisiniuose santykiuose, grąžinus skolininko nesąžiningai perleistą turtą trečiajai šaliai atgal skolininkui, iš šio grąžinto turto tenkinamas to kreditoriaus reikalavimas, kuris pareiškė *actio Pauliana* ieškinį. Todėl nėra svarbu, ar bankroto procese *actio Pauliana* ieškinį pareiškė bankrutuojančios įmonės kreditorius ar administratorius, nes turtas sugrąžinamas į bankrutuojančios įmonės turto masę ir naudojamas visų kreditorių reikalavimams tenkinti ĮBĮ nustatyta tvarka.¹⁸⁴

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į skirtingą *actio Pauliana* reikalavimų apimtį nemokumo byloje ir kitais atvejais. Pagal CK 6.66 straipsnio 4 dalį „*Sandorio pripažinimas negaliojančiu sukelia teises pasekmes tik ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu pareiškusiam kreditoriui ir tik tiek, kiek būtina kreditoriaus teisių pažeidimui pašalinti*“¹⁸⁵, tai reiškia, kad jei sandorio, kuriuo skolininkas pažeisdamas kreditoriaus interesus perleido turtą, vertė yra didesnė nei kreditoriaus reikalavimas, tai sandoris nuginkčijamas ir restitucija taikoma tokia apimtimi, kokio dydžio yra kreditoriaus reikalavimas. Analogiškoje situacijoje nemokumo byloje, *actio Pauliana* taikoma viso sandorio apimtimi, neatsižvelgiant į kreditoriaus reikalavimo dydį. Šią taisyklę suformulavo Lietuvos Aukščiausiasis teismas, vadovaudamasis tuo, kad „*bankrutuojanti įmonė yra ginčijamo sandorio šalis, o ieškiniu siekiama apginti ne tik bankrutuojančios įmonės, bet ir jos kreditorių teises. Tai lemia, kad tokiais atvejais sandorio pripažinimas negaliojančiu teisinius padarinius sukelia viso sandorio apimtimi*“.¹⁸⁶

Kitas svarbus klausimas, kylantis iš to, kad nemokumo byloje *actio Pauliana* nuginkčytas sandoris tenkintinas visa apimtimi, neatsižvelgiant į kreditoriaus reikalavimo teisę, yra teisinių pasekmių taikymas sandorį pripažinus negaliojančiu. Teismų praktikoje teigiama, kad „*tokiais atvejais yra svarbus turto iš trečiojo asmens valdymo grąžinimo skolininkui natūra klausimas. Teismas, sprendamas teisinių pasekmių taikymo klausimą sandorį pripažinus negaliojančiu, nustato*

¹⁸⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje BII „Dinolita“ v. A. D. (bylos Nr. 3K-3-510/2012).

¹⁸⁵Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁸⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Murena“ v. UAB „Grand SPA Lietuva“, UAB „Arevita“ (bylos Nr. 3K-3-20/2013).

*aplinkybes, susijusias su gražintino natūra daikto būkle ir galimybe tą daiktą gražinti buvusiam savininkui*¹⁸⁷.

Pažymėtina, kad fizinio asmens, nemokaus FABĮ prasme, bankroto administratorius ir kreditoriai gali ginčyti fizinio asmens sudarytus sandorius remdamiesi *actio Pauliana* institutu, kurie pažeidžia kreditorių interesus ir prisidėjo prie fizinio asmens nemokumo, ir turi analogiškas teises kaip ir įmonių bankroto atveju. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad FABĮ įstatymas galioja trumpą laikotarpį, šiuo klausimu teismų praktikos nėra. Šią teisę ir kartu nustatytą pareigą bankroto administratoriui suteikia FABĮ 12 straipsnio 3 dalis, o kreditoriui, autoriaus nuomone, FABĮ 24 straipsnio 5 punktas *„teisės aktų nustatyta tvarka reikalauti atlyginti fizinio asmens bankroto proceso metu dėl fizinio asmens ar bankroto administratoriaus kaltės patirtus nuostolius“*.¹⁸⁸ Darytina išvada, kad jei įstatymų leidėjas kreditoriui suteikia teisę reikalauti nuostolių atlyginimo, tai turėtų būti numatyta galimybė sumažinti skolininko įsipareigojimus nuginčijant sandorį *actio Pauliana* instituto pagalba, jeigu to nepadarė bankroto administratorius (pavyzdžiui, dėl nesąžiningumo ar aplaidumo ir t.t.). Taip pat, galima daryti išvadą, kad tiek bankroto administratoriui, tiek kreditoriui nuginčijus sandorį *actio Pauliana* pagrindu, turėtų būti taikomos analogiškos nuginčyto sandorio teisinės pasekmės.

Apibendrinant, galima teigti, kad *actio Pauliana* instituto, kaip kreditorių teisių apsaugos priemonės nemokumo byloje, specifika pasireiškia per tą aspektą, kad neatsižvelgiant į kreditoriaus reikalavimo dydį, nuginčytas skolininko ir trečiosios šalies sandoris tenkinamas visa apimtimi, o turtas gautas iš nuginčyto sandorio, teismo sprendimu sugražintas turtas (natūra, ekvivalentu pinigais ar kt.), patenka į bendrą bankrutuojančios įmonės turto masę, iš kurios tenkinami visi kreditorių reikalavimai pagal ĮBĮ nustatytą tvarką. Restitucijos klausimai plačiau bus nagrinėjami magistrinio darbo 3.6 poskyryje.

3.3. Actio Pauliana taikymo sąlygos ir galintys pareikšti subjektai

Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas *actio Pauliana* riboja sutarčių laisvės principą, nes skolininkas privalo atsižvelgti į kreditoriaus interesus sudarydamas sandorius, taip pat, suteikta teisė kreditoriui nuginčyti skolininko sandorį, kuriuo pažeidžiamos kreditoriaus teisės ir taip atkurti skolininko mokumą (kompensacinė paskirtis – aut. pastaba). Įstatymo leidėjas, numatydamas tokią galimybę kreditoriui kontroliuoti skolininką, numatė ir atitinkamus saugiklius, siekdamas

¹⁸⁷Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gegužės 28 d. sprendimas, priimtas civilinėje byloje BUAB „Murena“ v. UAB „Grand SPA Lietuva“, UAB „Arevita“ (bylos Nr. 2A-1145/2012).

¹⁸⁸Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 57-2823.

neleisti nepagrįstai kreditoriui kištis į skolininko ūkinę-komercinę veiklą ir riboti sutarčių sudarymo laisvę, tame tarpe ir pasirinkti sandorio šalį. Civiliniame kodekse įstatymų leidėjas numatė sąlygas, kokioms teisiškai reikšmingoms aplinkybėms esant skolininkas turi teisę pareikšti *actio Pauliana* ieškinį.¹⁸⁹ CK 6.66 straipsnyje reglamentuota, kad kreditorius gali ginti savo teises šiuo specialiu kreditoriaus interesų ginimo būdu kai „*Kreditorius turi teisę ginčyti skolininko sudarytus sandorius, kurių pastarasis sudaryti neprivalėjo, jeigu šie sandoriai pažeidžia kreditoriaus teises, o skolininkas apie tai žinojo ar turėjo žinoti (actio Pauliana). Sandoris pažeidžia kreditoriaus teises, jeigu dėl jo skolininkas tampa nemokus arba būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, arba kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės*“.¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris yra kompetentingas ir turi įstatymų leidėjų suteiktą teisę aiškinti ir taikyti teisės aktus, nuosekliai formuodamas praktiką susijusią su *actio Pauliana* institutu, išaiškino ir išskyrė septynias pagrindines privalomas sąlygas, kurias visas turi įrodyti kreditorius, norėdamas pasinaudoti šia kreditoriaus interesų gynimo priemone. Pirmiausia, kreditorius turi įrodyti neabejotiną ir galiojančią reikalavimo teisę į skolininką. Tuomet kreditorius turi įrodyti, kad kreditoriaus ginčijamas skolininko sandoris pažeidžia jo teises. Nuo kreditoriaus ginčijamo skolininko sandorio neturi būti praėję vieneri metai (ieškinio senaties terminas). Ketvirtoji sąlyga skolininkas neprivalėjo sudaryti kreditoriaus ginčijamo sandorio. Penktoji sąlyga, kad skolininkas sudarydamas kreditoriaus ginčijamą sandorį buvo nesąžiningas, nes žinojo arba turėjo žinoti, kad tokiu sandoriu pažeis kreditoriaus teises. Šeštoji teismų praktikoje formuluojama sąlyga, kad trečiasis asmuo, kuris sudarė su skolininku kreditoriaus ginčijamą atlygintinį dvišalį sandorį buvo nesąžiningas. Septintoji, laikytina taisykle, o ne sąlyga, kad kreditoriaus reikalavimas, kuris nukreipiamas į skolininko perleistą pagal kreditoriaus ginčijamą sandorį turtą ar jo vertę tiek, kiek būtina kreditoriaus reikalavimui patenkinti.¹⁹¹

Reiškiant *actio Pauliana* pagrindu ieškinį nemokumo byloje, taip pat reikia įrodyti visas paminėtas sąlygas. Nors sąlygų aiškinimas ir taikymas nemokumo byloje daugeliu atveju sutampa su privatinės teisės reguliuojamuose santykiuose reiškiamu Pauliaus ieškiniu, tačiau kai kurios sąlygos pasižymi tam tikra specifika, atsižvelgiant į tai, kad nemokumo procedūrose vyrauja privataus ir viešojo intereso derinimas. Sekančiuose skyriuose bus aptartos visos *actio Pauliana* sąlygos, kartu su jų taikymo ypatumais nemokumo bylose.

Atkreiptinas dėmesys, kad svarbu plačiau analizuoti subjektus, galinčius pareikšti *actio Pauliana* ieškinį, ir su jais susijusius teisiškai reikšmingus požymius. Taip pat analizuoti su tuo

¹⁸⁹Kavalnė, S.; Norkus, R., *supra note* 10, p. 182.

¹⁹⁰Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁹¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaidora“ v. UAB „Mabilta“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-429/2014).

susijusią doktrinoje pateikiamą problematiką bei teisinį reglamentavimą. Kaip ir minėta nemokumo byloje *actio Pauliana* institutu pasinaudoti gali du subjektai: kreditorius ir bankroto administratorius.

3.3.1. Kreditorius kaip subjektas, galintis pareikšti *actio Paulina* ieškinį

Kreditoriaus sąvoka praktikoje ir teorijoje nekelia problemų. Jis apibrėžiamas kaip asmuo, (fizinis ar juridinis – aut. pastaba) turintis reikalavimo teisę į skolininką¹⁹². ĮBĮ kreditoriaus sąvokos nepateikia, bet ĮBĮ 3 straipsnyje įtvirtinta, kad kreditoriumi laikomas fizinis arba juridinis asmuo, turintis teisę reikalauti iš įmonės įvykdyti prievolę, bei pateikiamas pavyzdinis kreditorių sąrašas¹⁹³. Kreditoriaus samprata, taip pat pateikiama CK 6.1 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, kad kreditorius yra prievolės šalis, kurios naudai kita šalis (skolininkas) turi atlikti tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo atlikimo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis savo pareigą įvykdytų.¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kreditoriaus sąvoką atskleidžia aiškindamas prievolės sampratą ir nurodo, kad „[...] *Prievoliniam teisiniam santykiui yra būdingos dvi šalys: aktyvioji šalis – kreditorius ir pasyvioji šalis – skolininkas, kurias sieja tarpusavio teisės ir pareigos. Kreditoriaus reikalavimo teisė atitinka skolininko pareigą. Dėl to ši teisė negalima be pareigos, pabrėžtina – kito asmens pareigos. Jei asmenų nesieja jų tarpusavio teisė ir pareiga, reiškia, kad jie nėra prievolinio teisinio santykio dalyviai*“¹⁹⁵. Taigi, iš teisinio reglamentavimo ir teismų praktikos matyti, kad kreditorius yra aktyvioji prievolės šalis, kurios naudai turi būti atliekami kažkokie veiksmai, arba nuo jų susilaikoma. Skolininkui nevykdant kreditoriaus reikalavimų, kuriuos jis įgijo prievolės pagrindu, kreditorius įgyja teisę naudotis įstatymų suteiktomis jo interesų apsaugos priemonėmis ir gynybos būdais¹⁹⁶. Todėl kreditoriaus kaip teisinių santykių subjekto pagrindinis apibūdinantis požymis yra reikalavimo teisė. Būtent tiek pačios nemokumo procedūros, tiek CK numatyti bendrieji ir specialūs kreditoriaus interesų ginimo būdai, skirti apsaugoti kreditoriaus naudos gavimą, kurį jis teisėtai įgijo. Reikalavimo teisę įgyti galima tiek sutartiniu pagrindu, tiek iš delikto (siejama su žalos padarymu - aut. pastaba)¹⁹⁷. Svarbu paminėti, kad LAT formuojamoje praktikoje pažymima, kad „*kreditorius yra ne tik asmuo, kuris įgyja reikalavimo teisę į skolininką sutarties pagrindu, bet ir asmuo, kurio reikalavimo teisė į skolininką atsiranda iš deliktinės civilinės*

¹⁹²Garner, B. A., supra note 113, p. 396.

¹⁹³Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

¹⁹⁴Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁹⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Vėjo tiltas“ v. UAB „Mitnija“ (bylos Nr. 3K-3-347/2013).

¹⁹⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Ranguva“ v. M. S. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-167/2013).

¹⁹⁷*Ibid.*

*atsakomybės, paveldėjimo, vaikų, sutuoktinių išlaikymo teisinių santykių ir panašiai*¹⁹⁸ (šis išaiškinimas pateiktas nemokumo bylos kontekste – aut. pastaba). Taigi, kreditorius yra ne tik nemokumo procedūrų subjektas, tačiau tam tikra prasme, jo gautina nauda yra visų nemokumo procedūrų pagrindinis tikslas. Taip galima teigti, nes prognozuojama gautina nauda yra civilinės apyvartos pagrindas. Nemokumo procedūros padeda išlaikyti civilinės apyvartos stabilumą per kreditorių interesų tenkinimą, nes nemokaus skolininko mokumas atkuriamas tam, kad jis galėtų atsiskaityti su kreditoriais ir nedaryti daugiau žalos, arba likviduojamas kaip žalingas subjektas esamiems kreditoriams, apsaugant būsimų nemokaus skolininko kreditorių interesus. Todėl įstatymų leidėjas numato daug priemonių apsaugoti kreditoriaus interesus, viena iš jų analizuojama šiame darbe – *actio Pauliana*.

Kreditorius teisė pasinaudoti *actio Pauliana* institutu nemokumo procedūras reglamentuojančiame ĮBĮ, *expressis verbis* įtvirtinta tik 2013 m. balandžio 18 dieną, o įsigaliojo 2013 m. spalio 10 dieną¹⁹⁹. Nuo įsigaliojimo iki šiandieninės ĮBĮ redakcijos kreditoriaus teisės pasinaudoti *actio Pauliana* institutu reglamentacija nepasikeitė. ĮBĮ 21 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad „*ginčyti įmonės sudarytus sandorius (actio Pauliana), kreiptis į teismą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu ir kreditorių susirinkimo priimtų nutarimų*“²⁰⁰. Teismų praktika, šia kreditoriaus teise nemokumo bylos metu pasinaudoti *actio Pauliana* institutu numatė daug ankščiau. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas jau 2001 m. vasario 21 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-201, išaiškino, kad įmonė nepraranda teismo net jai iškelus bankroto bylą ir gavus specialų teisinį statusą, todėl turi teisę sudaryti sandorius, ĮBĮ nustatyta tvarka. Dėl šio priežasties, įmonė per bankroto administratorių gali sudaryti sandorius, kurie pažeis kreditorių interesus, pavyzdžiui, pažeis nustatytą kreditorių reikalavimo eiliškumą, nustatytą ĮBĮ, ar dėl bankrutuojančios įmonės administratoriaus nesąžiningumo, ar dėl teismo, nagrinėjančio bankroto bylą nepakankamos kontrolės. Todėl LAT pabrėžė, kad „*Uždraudimas bankrutuojančios įmonės kreditoriui pasinaudoti Pauliano ieškinio institutu ne tik neatitiktų šio instituto esmės ir paskirties, bet ir pažeistų kreditorių interesus, nes sumažėtų jų teisių ir teisėtų interesų gynimo galimybes*“.²⁰¹ Todėl galima teigti, kad kreditorius nemokumo byloje turi ne mažiau teisių nei kreditorius pareikšdamas *actio Pauliana* ieškinį įprasta tvarka. Kreditorius

¹⁹⁸Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Artrio-2“ v. UAB DnB Nord lizingas ir kt. (bylos Nr. 3K-3-262/2008).

¹⁹⁹Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo redakcija, įsigaliojusi nuo 2013 10 01, pakeista Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 2, 10, 11, 13-1, 20, 21, 28, 29, 30, 33, 35, 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu. Valstybės žinios. 2013, Nr. 46-2244.

²⁰⁰Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.

²⁰¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje AB Turto bankas v. AB „Rimeda“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-201/2001). Teismų praktika. 2001, Nr. 17.

nemokumo bylose net turi privalumą, nes bankroto procese teismas veikia aktyviai, o tai turėtų palengvinti kreditoriaus įrodinėjimo našta.

Pažymėtina, kad nemokumo bylose, iškeltose tiek pagal ĮBĮ, ĮRĮ ar FABĮ nuostatas, kreditoriai teismų praktikoje ir teorijoje skirstomi į tikruosius (kurių reikalavimo teisė jau patvirtinta teismo – aut. pastaba) ir potencialius kreditorius. Potencialūs kreditoriai teismų praktikoje įvardijami kaip „fiziniai ir juridiniai asmenys, pagrįstai manantys, jog turi teisę reikalauti iš įmonės įvykdyti prievolės bei įsipareigojimus, yra potencialūs kreditoriai (ĮRĮ 2 str. 5 d., ĮBĮ 3 str.) ir gali inicijuoti įmonei restruktūrizavimo arba bankroto bylą (ĮRĮ 4 str. 1 d., ĮBĮ 5 str. 1 d. 1 p.)“.²⁰² Nemokumo bylose visa įstatymų kreditoriui suteiktų teisių apimtimi dalyvauja tik tikrieji kreditoriai. Lietuvos apeliacinis teismas konstatavo, kad „nuo civilinės bylos dėl restruktūrizavimo arba bankroto bylos iškėlimo pradžios iki kreditorių įtraukimo į kreditorių sąrašą ir jų finansinių reikalavimų patvirtinimo (ar atsisakymo juos įtraukti į kreditorių sąrašą ir patvirtinti finansinius reikalavimus) potencialūs kreditoriai (šiuo atveju turimi omenyje ne civilinės bylos iniciatoriai) laikytini dalyvaujančiais byloje asmenimis, kadangi preziumuojama, jog jie gali turėti teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi (CPK 37 str.). Potencialių kreditorių teisinė padėtis procese gali būti prilyginama suinteresuotų asmenų, o ne trečiųjų asmenų padėčiai. Potencialūs kreditoriai turi teisę naudotis kai kuriomis procesinėmis teisėmis (pvz., teikti prašymą atnaujinti, jų manymu, dėl svarbių priežasčių praleistą terminą pareikšti finansinius reikalavimus; prašyti teismo išreikalauti įrodymus; dalyvauti nagrinėjant jų prašymus dėl termino atnaujinimo ir finansinių reikalavimų tvirtinimo; skusti tuo klausimu priimtus teismo procesinius sprendimus ir pan.), bet tai anaip tol nereiškia, kad potencialūs kreditoriai turi teisę naudotis visomis specialiuose įstatymuose (ĮRĮ, ĮBĮ) kreditoriams suteiktomis teisėmis (pvz., balsuoti kreditorių susirinkime, skusti kreditorių susirinkimo/komiteto nutarimus) (ĮRĮ 19 str. 2 ir 7 p.)“.²⁰³ Taip pat nurodoma, kad „Atsakovo ir/ar atsakovo administratoriaus bona fidei (liet. gera valia, iš mandagumo, pagarbos) potencialūs kreditoriai gali būti kviečiami ir gali dalyvauti kreditorių susirinkime (komitete) stebėtojų teisėmis, tačiau jie, būdami stebėtojais, neturi teisės balsuoti; potencialiems kreditoriams gali būti leista teikti siūlymus, tačiau jie, kaip stebėtojai, neturi teisės skusti kreditorių susirinkimo (komiteto) nutarimų teismui“.²⁰⁴ Todėl, galima teigti, kad kreditoriai, neturėdami patvirtinto finansinio reikalavimo teisės nemokumo bylose negali reikšti *actio Pauliana* ieškinio, tačiau gali naudotis tam tikromis teisėmis arba atlikti kai kuriuos procesinius veiksmus.

²⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „LRG farmacija“ v. UAB „Limedika“ (bylos Nr. 3K-3-517/2013).

²⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „LRG farmacija“ v. UAB „Limedika“ (bylos Nr. 3K-3-517/2013).

²⁰⁴ *Ibid.*

Jeigu kreditorius nemokumo byloje, skirtingai nei privatinės teisės reguliuojamuose santykiuose, nepasinaudoja jam suteiktomis teisėmis, už jį tai padaro bankroto administratorius, kuriam tai ne tik įstatymų leidėjo suteikta teisė, bet ir pareiga.

3.3.2. Bankroto administratorius kaip subjektas, galintis pareikšti *actio Paulina* ieškinį

Bankroto administratoriaus sąvoka nėra reglamentuota ĮBĮ, įstatymo leidėjas šią sąvoką nurodė FABĮ 2 straipsnio 3 dalyje „*fizinis arba juridinis asmuo arba juridinio asmens padalinys (filialas), Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo (toliau – Įmonių bankroto įstatymas) nustatyta tvarka turintis teisę teikti įmonių bankroto administravimo paslaugas ar Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo (toliau – Įmonių restruktūrizavimo įstatymas) nustatyta tvarka turintis teisę teikti įmonių restruktūrizavimo administravimo paslaugas*“²⁰⁵. Bankroto administratoriui keliami reikalavimai įtvirtinti ĮBĮ 11² straipsnyje. Šiuos reikalavimus atitinkantis asmuo, turintis tai patvirtinantį pažymėjimą, bei atitinkantis ĮBĮ 11 straipsnio 4 dalyje numatytus nešališkumo kriterijus ir paskirtas teismo, atstovauja kreditorių interesams nemokumo procedūrų metu. Bankroto administratoriui ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 8 punkte ir FABĮ 12 straipsnio 3 dalyje numatyta teisė ir pareiga ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo dokumentų apie teisiškai nemokaus skolininko sandorių sudarymą gavimo dienos, patikrinti jo sandorius, sudarytus per ne trumpesnę kaip 36 mėnesių laikotarpį iki bankroto bylos iškėlimo dienos, ir pareikšti ieškinius teisme dėl sandorių, priešingų įmonės veiklos tikslams ir (arba) galėjusių turėti įtakos tam, kad įmonė negali atsiskaityti su kreditoriais, pripažinimo negaliojančiais²⁰⁶. Šią įstatymo leidėjo numatytą teisę ir pareigą bankroto administratoriui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laiko kaip vieną iš svarbiausių jo funkcijų „*Įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnyje įtvirtinta bankroto administratoriaus pareiga ginti kreditorių interesus, be to, ir iš sisteminės šio įstatymo analizės galima spręsti, kad viena svarbiausių bankroto administratoriaus funkcijų – ginti ir atstovauti bankrutuojančios įmonės kreditorių interesams, nes, iškėlus įmonei bankroto bylą, joje akumuliuojami bankrutuojančios įmonės kreditorių interesai. Kasacinio teismo išaiškinta, kad bankrutuojančios įmonės interesų gynimas yra ir kreditorių visumos interesų gynimas [...]. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pasisakyta, kad bankrutuojančios įmonės administratorius prieš bankroto bylos iškėlimą sudarytus šios įmonės sandorius gali ginčyti visais CK nustatytais sandorių negaliojimo pagrindais, tarp jų –*

²⁰⁵Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 57-2823.

²⁰⁶*Ibid.*

ir CK 6.66 straipsnio pagrindu, nes pagal Įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnio 3 dalies 14 punktą jis gina visų bankrutuojančios įmonės kreditorių interesus“.²⁰⁷

Vienas iš bankroto administratoriaus dažniausiai taikomų įrankių kreditorių interesams ginti yra *actio Pauliana*. Bankroto administratorius nebūdamas prievolės šalimi, tačiau turėdamas specialų teisinį statusą gali reikšti ieškinį nemokumo byloje ir naudotis tomis pačiomis teisėmis kaip kreditorius. Atkreiptinas dėmesys, kad bankroto administratoriaus specialus teisinis statusas jam nesuteikia savarankiškos reikalavimo teisės, kokią turi kreditorius, tačiau veikdamas visų nemokaus skolininko kreditorių interesais, jis turi teisę ir pareigą ginti jų interesus ir ginčyti sandorius pažeidžiančius kreditorių interesus.

Būtina pabrėžti, kad bankroto administratorius yra įpareigotas balansuoti tarp skolininko ir kreditorių interesų visų nemokumo procedūrų metu²⁰⁸. Todėl ypač svarbus bankroto administratoriaus sąžiningumas ir aktyvumas ginant kreditorių teises. Šį balansą padeda išlaikyti aktyvus kreditoriai ir aktyvus teismo vaidmuo bankroto procese.

Pabrėžtina, kad tiek pačiam kreditoriui ginant pažeistas teises, tiek bankroto administratoriui vykdant įstatymo numatytą pareigą, siekiant pasinaudoti *actio Pauliana* institutu nemokumo byloje, galioja nustatytas sąlygų visetas, kurių įrodymas lemia šio ieškinio patenkinimą.

3.4. *Actio Pauliana* taikymo sąlygos

Actio Pauliana instituto taikymo sąlygos, jau ne kartą buvo paminėtos šiame darbe. Tačiau jos nebuvo plačiau nagrinėjamos bei nenurodyta problematika susijusi su jų taikymu. Šiame poskyryje bus aptariamoms visos *actio Pauliana* privalomos sąlygos bei kiti probleminiai šio instituto praktiniai taikymo aspektai. Autorius akcentuoja, kad būtinas visetas žemiau aptariamų sąlygų egzistavimo, tai patvirtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika: „*actio Pauliana* instituto taikymas susijęs su sutarčių laisvės ribojimu, ir siekiant, kad kreditorius nepiktnaudžiautų šiuo institutu bei nebūtų nepagrįstai suvaržytos skolininko teisės, sandorį pripažinti negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu bei taikyti jo teisinius padarinius galima tik esant pirmiau nurodytų sąlygų visetui, t. y. nenustačius bent vienos nurodytų sąlygų egzistavimo, nėra pagrindo taikyti CK 6.66 straipsnio ir pripažinti sandorį negaliojančiu“.²⁰⁹ Taip pat, atkreiptinas dėmesys, kad būtent per *actio*

²⁰⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Aldengas“ v. BUAB „DZO Capital“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-266/2014).

²⁰⁸Kaválnė, S., et al., *supra* note 9, p. 260-263.

²⁰⁹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „SG auto“ v. UAB „Marisa“ (bylos Nr. 3K-3-317/2014).

Pauliana institutą ir jo taikymui nustatytas sąlygas galima pastebėti vyraujančią nemokumo sąvokų dualizmą.

3.4.1. Dėl kreditoriaus neabejotinos ir galiojančios reikalavimo teisės

Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 1 dalyje *expressis verbis* nėra įtvirtinta pirmoji *actio Pauliana* sąlyga, t. y. neabejotina ir galiojanti kreditoriaus reikalavimo teisė. Civiliniame kodekse nurodoma, kad „*kreditorius turi teisę ginčyti skolininko sudarytus sandorius [...]*“²¹⁰, ši nuostata gali būti aiškintina per kreditoriaus sąvoką, t. y. asmenį, turintį reikalavimo teisę į kitą asmenį, kad pastarasis atliktų kažkokius veiksmus ar susilaikytų nuo jų atlikimo. Reikalavimo teisė kyla iš teisinių santykių išreikštų per prievolę²¹¹, kuri gali atsirasti dėl įvairių teisiškai reikšmingų aplinkybių, pavyzdžiui, delikto, paveldėjimo, arba sudaryto sandorio pagrindu ir t.t.²¹². Doktrinoje taip pat pažymima, kad kreditorius privalo turėti neabejotiną ir galiojančią reikalavimo teisę į skolininką. Tai reiškia, kad skolininkas turi būti neįvykdęs visos prievolės ar jos dalies kreditoriui arba įvykdęs ją netinkamai²¹³.

Būtina pažymėti, kad nustatant ar kreditorius turi neabejotiną ir galiojančią teisę reikalauti iš skolininko, kaip *actio Pauliana* sąlyga, reikia išskirti teisiškai reikšmingą faktą, t. y. kada atsirado reikalavimo teisė į skolininką. Tai buvo pažymėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinėje sesijoje, kurioje pabrėžta, kad naudotis CK 6.66 įtvirtintu ieškiniu kaip kreditoriaus interesų gynimo būdu, kreditorius gali per visą reikalavimo teisės galiojimo laikotarpį. Šis laikotarpis, kuriuo kreditorius gali naudotis *actio Pauliana* instituto apsauga tęsiasi nuo to momento, kada asmuo tampa kreditoriumi, ir trunka iki visiško prievolės įvykdymo arba iki kol prievolė pasibaigia kitais įstatyme įtvirtintais pagrindais, nurodytais CK 6.124–6.129 straipsniuose.²¹⁴ Todėl, atsižvelgiant į tai, kad kreditorius teisę naudotis įstatymo suteikta jo reikalavimo teisės apsauga ir gynimo būdais įgyja skolininko ir kreditoriaus prievolės pagrindu, būtina nustatyti jos atsiradimo momentą. Kasacinis teismas nurodo, kad reikšminga nustatyti prievolės atsiradimo momentą, nes „*paprastai kreditoriaus teises ir interesus gali pažeisti tik tie sandoriai, kurie sudaryti po prievolės atsiradimo: skolininkas negali pažeisti būsimos prievolės, priešingu atveju netektų prasmės įstatymo nustatyta sąlyga dėl*

²¹⁰Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

²¹¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

²¹²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „SG auto“ v. UAB „Marisa“ (bylos Nr. 3K-3-317/2014).

²¹³Sagatys, G., *et al.*, *supra* note 8, p. 739.

²¹⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje AB DnB Nord bankas v. A. M. ir D. K. (bylos Nr. 3K-P-311/2012). *Teismų praktika*. 2012, Nr. 38.

skolininko žinojimo apie kreditoriaus teisių pažeidimą²¹⁵. LAT taip pat nurodo, kad momentą nuo kurio atsiranda prievolė lemia juridinio fakto prigimtis, iš kurio prievolė kyla. Kaip ir minėta, prievolės kyla iš įvairių juridinių faktų, dažniausiai iš sutarčių, paveldėjimo ir deliktų. Tačiau Kasacinis teismas išskiria kelis momentus, nuo kurių laikoma, kad prievolė atsirado. Pavyzdžiui, delikto atveju, laikoma, kad prievolė atlyginti žalą atsirado nuo tada, kai buvo padaryta žala, o ne nuo teismo sprendimo priteisti žalą (tokiu būdu užkertamas kelias, skolininkui piktnaudžiauti ir iki teismo nutarties priėmimo perleisti turtą ir tapti nemokiu tam, kad nereikėtų atlyginti priteistos žalos – aut. pastaba). Taip pat, išskiriamas momentas, nuo kurio kreditoriui atsiranda reikalavimo teisė į juridinio asmens dalyvį, kuris yra subsidarius skolininkas, t. y. prievolės atsiradimo momentas siejamas su tuo, kad kai „*po nuostolių atsiradimo kreditoriui pareikalavus, jog nuostolius atlygintų pagrindinis skolininkas, ir šiam atsisakius arba kreditoriui per protingą terminą negavus atsakymo iš skolininko į pareikštą reikalavimą, atsiranda kreditoriaus reikalavimo teisė dėl nuostolių atlyginimo subsidiariai atsakingam skolininkui (CK 6.245 straipsnio 5 dalis)*“²¹⁶. Galima būtų paminėti, kad teismų praktikoje išaiškinta, jog kreditoriaus reikalavimo teisė į skolininką, kuris yra individualios įmonės savininkas atsiranda tuomet, kai individualios įmonės savininkui atsiskaityti už įmonės prievolės nepakanka jos turto įvykdyti įsipareigojimus kreditoriams ir taikant objektyvųjį kriterijų (šiuo atveju objektyvus kriterijus reiškia, kad individualios įmonės savininkas žinojo apie tokią finansinę padėtį nuo jos atsiradimo momento ir prisiėmė dėl to verslo riziką).²¹⁷

Lietuvos Aukščiausiasis teismas, nuosekliai laikydamasi formuojamos praktikos dėl to, kad kreditoriaus reikalavimo teisė priklauso nuo prievolės atsiradimo momento ir prigimties, konstatavo, kad pirmoji sąlyga, suponuojanti kreditoriaus reikalavimo teisę *actio Pauliana* atžvilgiu, yra savarankiška. Todėl kiekvieną kartą teismas privalo nustatyti šią – pirmąją *actio Pauliana* sąlygą, suteikiančią kreditoriui nuo tam tikro momento galiojančią reikalavimo teisę, kurios pagrindu kreditorius gali reikalauti skolininko atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti – įvykdyti prievolę. Kasacinis teismas, taip pat pažymi, kad Civilinio kodekso nuostatos, reglamentuojančios pasinaudojimą *actio Pauliana* institutu, nereikalauja *actio Pauliana* ieškinio pareiškimo metu, jog kreditoriaus reikalavimo teisė būtų vykdytina, t. y. „*sprendžiant dėl kreditoriaus reikalavimo teisės egzistavimo, kaip pirmosios actio Pauliana sąlygos, neturėtų būti atsižvelgiama į terminuotos prievolės termino suėjimo faktą*“²¹⁸. Taip pat atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad „*galiojanti kreditoriaus*

²¹⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB Nord bankas v. A. M. ir D. K.* (bylos Nr. 3K-P-311/2012). *Teismų praktika*. 2012, Nr. 38.

²¹⁶*Ibid.*

²¹⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB Nord bankas v. A. M. ir D. K.* (bylos Nr. 3K-P-311/2012). *Teismų praktika*. 2012, Nr. 38.

²¹⁸*Ibid.*

reikalavimo teisė, kaip savarankiška *actio Pauliana* sąlyga, nesietina ir negali būti tapatinama su prievolės (ir kreditoriaus teisių) pažeidimu²¹⁹.

Tačiau, pasak Ilmos Daubarienės, kuri straipsnyje „*Actio Pauliana instituto sutartiniuose santykiuose taikymas: kreditoriaus perspektyva*“ teigia, kad kreditorius pagal esamą reglamentavimą (CK 6.66 straipsnio 1 dalis – aut. pastaba) ir teismų praktikos išaiškinimus („paprastai kreditoriaus teises ir interesus gali pažeisti tik tie sandoriai, kurie sudaryti po prievolės atsiradimo: skolininkas negali pažeisti būsimos prievolės, priešingu atveju netektų prasmės įstatymo nustatyta sąlyga dėl skolininko žinojimo apie kreditoriaus teisių pažeidimą“²²⁰ – aut. pastaba) neturi realios teisės pareikšti *actio Pauliana* ieškinį, būdamas būsimu kreditoriumi, dar neturėdamas patvirtintos reikalavimo teisės.²²¹

Nurodyto straipsnio autorė savo nuomonę pateikia analizuodama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktiką, o savo nuomonę grindžia gilesnes teisės tradicijas turinčios šalies – Jungtinių Amerikos Valstijų įstatyminiu reglamentavimu ir doktrina. Pažymėtina, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose naudojamas *actio Pauliana* atitikmuo – *fraudulent conveyance* (liet. nesąžiningo perleidimo) institutas. Kaip ir minėta pirmame šio darbo skyriuje, JAV kreditorių teises gina du pagrindiniai teisės aktai, t. y. Vieningas nesąžiningo perdavimo aktas (angl. *Uniform Fraudulent Transfers Act*) ir Bankroto kodeksas (angl. *Bankruptcy Code*). Ilma Daubarienė išanalizavusi šių teisės aktų įtvirtinto *fraudulent conveyance* taikymo sąlygas ir doktrinos aiškinimą, nurodė, kad tiek UFTA, tiek Bankroto kodeksas, kurių reglamentavimas praktiškai sutampa, skirsto kreditorius į būsimus (angl. *future*) ir esamus (angl. *present*). Toks skirstymas turi praktinę teisinę reikšmę, nes tiek būsimas, tiek esamas kreditorius gali ginčyti skolininko sudarytus sandorius, kurie blogina jo finansinę būseną. Būsimas kreditorius šio instituto pagalba gali ginti savo teises, kai yra UFTA įtvirtinta sąlyga, t.y. „skolininko ginčijamas sandoris, skolininko sudarytas ar įsipareigojimas priimtą su tikroju ketinimu sukliudyti (angl. *hider*), užvilinti (angl. *delay*) ar apgauti (angl. *defraud*) bet kurį kreditorių“.²²²

UFTA 4 straipsnyje pateikiami kriterijai ir požymiai skolininko turto perleidimo sandorių, kurie turi būti laikomi nesąžiningais kreditorių atžvilgiu, ir kuriems esant būsimas arba esamas kreditorius gali ginčyti šiuos skolininko turto perleidimo arba įsipareigojimų prisiėmimo sandorius. Pagal UFTA 4 straipsnio (a) dalį, nesąžiningais kreditorių atžvilgiu laikomi tokie skolininko

²¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje AB DnB Nord bankas v. A. M. ir D. K. (bylos Nr. 3K-P-311/2012). Teismų praktika. 2012, Nr. 38.

²²⁰ *Ibid.*

²²¹ Daubarienė, I., *supra note 7*, p. 140.

²²² *Ibid.*, p. 148-149.

veiksmi, o sandoris nesąžiningu perleidimu, kai skolininkas atlieka perleidimo sandorį ar prisiima įsipareigojimų su tikslu apgauti kreditorių. Taip pat pažymėtina, kad nėra svarbu ar kreditoriaus reikalavimas atsirado prieš ar po nurodytų skolininko veiksmų atlikimo, jeigu skolininko atlikti veiksmai atitinka šias aplinkybes: (1) skolininko atlikto turto perleidimo sandorio ar prisiimtų įsipareigojimų tikslas yra sutrukdyti, užvilkinėti ar apgauti bet kurį skolininko kreditorių, taip pat, jeigu skolininkas (2) negauna lygiavertės vertės mainais už atliktą turto perleidimą ar įsipareigojimų prisiėmimą. Taigi, jeigu skolininko sudarytas turto perleidimo sandoris ar prisiimti įsipareigojimai atitinka bent vieną iš šių nurodytų aplinkybių, toks sandoris gali būti ginčijamas kaip prieštaraujantis būsimo ar esamo kreditoriaus interesams. Taip pat, pažymėtina, kad UFTA pateikia 11 kriterijų sąrašą, kurie padeda identifikuoti tikruosius skolininko ketinimus, pavyzdžiui: perleidimas ir įsipareigojimai nebuvo viešai atskleisti; skolininkas išlaiko perleisto turto nuosavybę ar kontrolę po jo perleidimo.²²³

Pažymėtina, kad JAV nemokumo bylose tik bankroto administratorius turi teisę pareikšti ieškinį *fraudulent conveyance* pagrindu²²⁴. Todėl bankroto administratorius gindamas kreditorių teises vadovaudamasis Bankroto įstatyme nustatytais sąlygomis, kurios yra analogiškos UFTA, gali ginti ir būsimų bei esamų kreditorių teises.²²⁵

Ilma Daubarienė, vadovaudamasi JAV įtvirtintu *fraudulent conveyance* padarė išvadą, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo formuojama praktika, kuria išaiškinamas pirmosios *actio Pauliana* sąlygos taikymas, kad kreditorius turi neabejotiną ir galiojančią teisę, tik nuo prievolės atsiradimo momento, nes priešingu atveju būtų paneigtas įstatyme įtvirtintas kreditoriaus žinojimas apie kreditoriaus interesų pažeidimus, riboja pasinaudojimą šiuo institutu, todėl toks aiškinimas ydingas ir turėtų būti keičiamas.²²⁶

Autorius linkęs pritarti šiai nuomonei, kad tam tikrais atvejais busimam kreditoriui ar bankroto administratoriui ginant būsimo kreditoriaus interesus, turėtų būti suteikiama teisė ginčyti skolininko sandorius, kuriais skolininkas būsimą kreditorių siekė apgauti, kitaip tariant sukurti tikrovės neatitinkančią skolininko finansinės situacijos išpūdį ir sudaryti su kreditoriumi sandorį, kurio nemanė galės įvykdyti. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad kreditorius taip pat gali neproporcingai kištis į skolininko ūkinę-komercinę veiklą bei *actio Pauliana* instituto taikymu ribojamą sutarties

²²³Uniform Fraudulent Transfer Act. 1984 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-11-22].
<https://www.stcl.edu/faculty_pages/faculty_folders/rosin/ufta84.pdf>.

²²⁴Bankruptcy Code. 1978 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-11-22].

<http://www.law.cornell.edu/uscode/pdf/uscode11/lii_usc_TI_11_CH_5_SC_III_SE_548.pdf>.

²²⁵Daubarienė, I., *supra note 7*, p. 149.

²²⁶*Ibid.*, p. 153.

laisvės principą, turi būti išlaikoma pusiausvyra ir nustatyti saugikliai, kurie saugotų ir skolininko interesus.

Apibendrinant, galima teigti, kad pirmoji *actio Pauliana* sąlyga yra pagrindas nagrinėti ar yra kitos CK 6.66 straipsnyje nustatytos sąlygos. Kreditorius laikomas turinčiu neabejotiną ir galiojančią reikalavimo teisę tuomet, kai prievolės atsiradimo momentas yra ankstesnis nei ginčytino skolininko sandorio sudarymas, tačiau prievolės įvykdymo terminas nebūtinai turėtų būti suėjęs, o prievolė vykdytina. JAV numato netik esamų kreditorių apsaugą naudojant *fraudulent conveyance*, bet ir būsimų kreditorių apsaugą. Nacionalinėje teisėje, taip pat, turėtų būti užtikrinta teisė kreditoriui ginčyti skolininko sandorius, kurie buvo sudaryti su tikslu apgauti ar suklaidinti būsimą kreditorių, dar iki sandorio su skolininku sudarymo ir reikalavimo teisės atsiradimo. Todėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuluojama praktika turi būti keičiama, siekiant apsaugoti ir būsimų kreditorių grupę, kurių reikalavimo teisė dar nebuvo atsiradusi iki sandorio sudarymo, jeigu tokiu sandoriu siekta suklaidinti arba apgauti būsimą kreditorių.

3.4.2. Ginčijamas sandoris turi pažeisti kreditoriaus teises

CK 6.66 straipsnio 1 dalyje, įtvirtinta antroji *actio Pauliana* sąlyga – ginčijamas sandoris turi pažeisti kreditoriaus teises. Ši sąlyga detalizuojama per pavyzdinį atvejų sąrašą, kurie kiekvienas savarankiškai yra kaip pagrindas pripažinti skolininko sandorį kaip pažeidžiantį kreditoriaus interesus, t. y. (1) kai dėl sudaryto sandorio skolininkas tampa nemokus; (2) kai skolininkas, būdamas nemokus, suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, arba (3) kai kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės. Todėl, įrodžius bent vieną iš šių atvejų, turi būti pripažįstama, kad skolininko sudarytas sandoris pažeidžia kreditoriaus teises, ir kreditorius gali *actio Pauliana* pagrindu ginčyti skolininko sudarytą sandorį.²²⁷

Įstatymų leidėjas nepateikęs *numerus clausus*, suteikė teismui teisę nustatyti, kas yra kiti atvejai kai kreditoriaus teisės yra pažeidžiamos. Kasacinis teismas yra pasisakęs dėl šio atvejo, išaiškindamas, kad „formuluotė „kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės“ reiškia, jog teismas, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, gali konstatuoti kreditoriaus teisių pažeidimo atvejus, kurie neišvardyti teisės normoje“.²²⁸ Taip pat, nurodė, kad „svarbu yra tai, kad tokių pažeidimų kvalifikavimas sietinas su prievolių kreditoriui nevykdymu ir skolininko galimybių tokias prievoles

²²⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaidora“ v. UAB „Mabilta“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-429/2014).

²²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje V. L. v. V. T. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-293/2013).

įvykdyti ateityje pasikeitimu. Kreditoriaus teises pažeidžia tie skolininko sudaryti sandoriai, kurie, nors ir nesukelia bendro skolininko nemokumo, bet sumažina turto, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas, vertę, ir to sumažėjusios vertės turto neužtenka kreditorių reikalavimams patenkinti²²⁹. LAT kaip vieną iš tokių atvejų, kurie nustatinėjami atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes byloje, nurodo skolininko atsiskaitymą su kreditoriais, kuris užtrunka ilgiau, nei būtų atsiskaityta iki skolininko sudaryto sandorio. Kasacinis teismas pabrėžia, kad reiškiant ieškinį *actio Pauliana* pagrindu, kuriuo siekiama nugincyti skolininko sudarytą sandorį, kuris kitaip pažeidžia kreditoriaus teises, būtina nustatyti sumažėja ar nebelieka realios galimybės kreditoriui patenkinti savo reikalavimą iš skolininko turto. Taigi, teismui sprendžiant dėl sandorio, kreditoriaus prašomo pripažinti negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu, kaip kitaip pažeidžiančio kreditoriaus teises, būtina nustatyti, kad skolininkui atsiskaityti su kreditoriumi ir įvykdyti prievolę reali galimybė sumažėja ar jos nebelieka visai. Todėl, teismas, dėl šios vertinamojo pobūdžio *actio Pauliana* taikymo sąlygos egzistavimo, kiekvienu atveju sprendžia iš nustatytų faktinių aplinkybių, ir tik tuomet konstatuoja buvo ar ne kreditorių teisių pažeidimas.²³⁰ Pažymėtina, kad aplinkybės, kurios susijusios su tuo, kad skolininko mokumas sumažėjo, turi būti atsiradusios dėl ginčijamo skolininko sudaryto sandorio. Kaip pavyzdinius atvejus, kuriais skolininkas gali pažeisti kreditoriaus teises, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs: skolininkas „įkeisdamas savo turtą kitam kreditoriui, kuris tampa privilegijuotas, nes jo reikalavimas visa apimtimi tenkinamas iš įkeisto turto pirmiau nei kitų skolininko kreditorių reikalavimai (CK 4.192 straipsnis); sandoriais prisiimdamas naujų įsipareigojimų (pvz., laidavimo), kurių prisiimti neprivalėjo; ir kita“²³¹. LAT, taip pat konstatavo, jog nustačius atvejus, kuriais buvo pažeidžiami kreditorių interesai dėl skolininko sudarytų sandorių, kreditoriui negali būti suteikiamos nepagrįstos privilegijos, kuriomis kreditorius galėtų piktnaudžiauti.²³² Todėl skolininkui su trečiuoju asmeniu sudarius sandorį, kurį ginčija kreditorius, o skolininkui vis tiek išlaikant pakankamą turto masę iš kurios kreditoriai galėtų tenkinti savo reikalavimus arba skolininko finansinė situacija nepakinta, toks sandoris neturėtų būti laikomas pažeidžiančiu kreditoriaus interesus.

Kitas CK 6.66 straipsnio 1 dalyje nurodytas atvejis, kad dėl sudaryto sandorio skolininkas tapo nemokus, yra puikus pavyzdys kaip praktikoje pasireiškia nemokumo sąvokos dualizmas. Šio

²²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaidora“ v. UAB „Mabilta“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-429/2014).

²³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaidora“ v. UAB „Mabilta“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-429/2014).

²³¹ *Ibid.*

²³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje R. P. v. E. S. ir R. S ir kt. (bylos Nr. 3K-3-175/2014).

darbo 2 skyriuje analizuotos nemokumo rūšys, teisinis ir teorinis nemokumas. Įstatymų leidėjas CK 66.6 straipsnyje nenumatė, kokius kriterijus turi atitikti skolininkas, kad būtų pripažintas nemokus. Todėl kyla klausimas, kas turėtų būti laikoma nemokumu ir kada pagal šį kriterijų būtų pripažinta, kad sandoris pažeidžia kreditorių interesus, ar tuomet kai skolininkas negali įvykdyti savo įsipareigojimų kreditoriams, suėjus jų vykdymo terminams, ar tuomet kai skolininko pradelsti įsipareigojimai viršija pusę į jo balansą įrašyto turto vertės. Teismų praktika šiuo klausimu taip pat nėra vienoda, nors nuosekliai laikomasi pozicijos, kad konstatuoti nemokumą *actio Pauliana* atveju nebūtina iškelti bankroto bylą. Lietuvos Aukščiausiasis teismas nurodė, kad „*Įmonės nemokumas yra tos įmonės ekonominė būklė, kuri nustatoma pagal tai, ar įmonė atsiskaito su kreditoriais ir ar pajėgi su jais atsiskaityti. Jeigu įmonė neatsiskaito su kreditoriais ir neturi turto, kurio verte būtų padengtas įsipareigojimų vykdymas, tai jos ekonominė padėtis gali būti vertinama kaip nemokumas CK 6.66 straipsnio taikymo prasme. Tam, kad būtų galima konstatuoti įmonės nemokumą, nebūtina, kad įmonei būtų iškelta bankroto byla. Bankroto bylos iškėlimas įmonei nesutampa su faktinės įmonės nemokumo padėties atsiradimu, t. y. įmonės ekonominis nemokumas visada atsiranda anksčiau, negu ši būklė iškeliant bankroto bylą pripažįstama teisiškai.*“²³³ Šis išaiškinimas, autoriaus nuomone, suponuoja tai, kad įmonės nemokumas *actio Pauliana* instituto taikymo prasme nustatomas tuomet, kai įmonės pradelsti įsipareigojimai viršija įmonės turtą ir ji tampa nepajėgi vykdyti įsipareigojimus kreditoriams. Tai atitinka kvalifikuoto nemokumo kriterijus, įtvirtintus tiek ĮBĮ, tiek FABĮ, t. y., kad po sudaryto skolininko sandorio, jeigu skolininkas yra juridinis asmuo, jo pradelsti įsipareigojimai viršija pusę į jo balansą įrašyto turto vertės, o jeigu fizinis asmuo, kad jo pradelsti įsipareigojimai viršija 25 MMA. Tačiau LAT pasisako, kad tokia įmonės ekonominė būseną neprivalo būti patvirtinta teismo, bankroto bylos iškėlimu.

Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje nurodyta, kad „*Ši byla kasacine tvarka nagrinėjama antrą kartą. Kasacinio teismo teisėjų kolegija 2012 m. rugpjūčio 17 d. nutartyje, grąžindama bylą nagrinėti iš naujo apeliacinės instancijos teismui, pažymėjo, kad faktinis įmonės nemokumas nustatomas įvertinus jos atsiskaitymų vykdymą ir jos balanse nurodyto turto ir įsipareigojimų santykį, t. y. faktinis įmonės nemokumas, kai įmonei dar neiškelta bankroto byla, nustatomas pagal byloje esančių įrodymų visumą, tiriant įmonės finansinių balansų duomenis apie vykdytinus atsiskaitymus tam tikru ginčo laikotarpiu, skolinių įsipareigojimų dydį ir pan.; nurodė tirti ir vertinti tiek faktinį nemokumą, tiek kasatoriaus kaip įmonės mokumo kaitą dėl atliktų ginčijamų mokėjimų atsakovui, atkreipė dėmesį į būtinybę vertinti metinių finansinių ataskaitų (balanso)*

²³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Murena“ v. UAB „Grand SPA Lietuva“, UAB „Arevita“ (bylos Nr. 3K-3-20/2013).

duomenis.“²³⁴ Šioje nutartyje faktinis nemokumas taip pat laikomas kvalifikuotu teisiniu nemokumu, tačiau toje pačioje nutartyje, toliau LAT pasisako, kad „Iš apeliacinės instancijos teismo nutartyje nurodytų faktinių aplinkybių vertinimo galima daryti išvadą, kad apie įmonės nemokumą teismas sprendė daugiau ne CK 6.66 straipsnio 1 dalies, bet Įmonių bankroto įstatymo 2 straipsnio 8 dalies prasme. Pažymėtina, kad įmonės nemokumui CK 6.66 straipsnio 1 dalies prasme konstatuoti iš esmės pakanka įrodyti faktą, jog skolininko mokumas buvo sumažėjęs ginčijamu laikotarpiu tiek, kad realiai nebuvo galima patenkinti visų kreditorių reikalavimų, kurių įvykdymo terminai suėję. Apeliacinės instancijos teismas įmonės faktinį nemokumą vertino platesniu aspektu.“²³⁵ LAT šiuo argumentu nurodo, kad CK 6.66 straipsnio taikymo prasme užtenka konstatuoti teorinį nemokumą, kad įmonė negali vykdyti įsipareigojimų, kurių mokėjimo terminai suėję, tačiau nelyginant jo su įmonės pradelstų įsipareigojimų ir jos turto vertės santykiu. Taigi, teismų praktikos šiuo klausimu vienos pozicijos nebuvimas, sudaro nemokumo kriterijaus taikymo problematiką ir sunkumus taikant *actio Pauliana* institutą patiems teismams ir kreditoriui, kuris turi pareigą įrodyti skolininko nemokumą.

Nemokumo, kaip vienos iš *actio Pauliana* taikymo sąlygos, vertinimą pateikia Prof. dr. Rimvydas Norkus, kuris teigia, kad *actio Pauliana* paskirtis yra ginti kreditorių nuo nesąžiningų skolininko veiksmų, dėl kurių mažinamas skolininko mokumas ir kartu kreditoriaus galimybė gauti visišką savo reikalavimo patenkinimą. Kadangi šio instituto poreikį lemia kreditoriaus siekis kontroliuoti savo skolininką ir neleisti šiam piktnaudžiauti savo teisėmis (tai patvirtina ir teismų praktika²³⁶ - aut. pastaba), todėl vargu ar šie tikslai būtų pasiekti, jei skolininko kontrolės galimybė neegzistotų tol, kol jo pradelsti įsipareigojimai neviršytų pusės į jo balansą įrašyto turto vertės. Todėl, kreditoriui pareikšti ieškinį *actio Pauliana* pagrindu turėtų pakakti įrodyti teorinį skolininko nemokumą, kuomet skolininkas negali įvykdyti įsipareigojimų, kurių vykdymo terminai suėję.²³⁷

CK 6.66 straipsnio 1 dalyje yra nurodytas ir dar vienas pagrindas, kuomet skolininko sudarytas sandoris turėtų būti laikomas prieštaraujančiu kreditoriaus teisėms, t. y. tuomet kai skolininkas būdamas nemokus, pirmumą suteikia vienam iš kreditorių. Šios nuostatos aiškinimas glaudžiai susijęs su tuo, kas buvo aptarta prieš tai – skolininko nemokumo nustatymu. Šis pagrindas pareikšti *actio Pauliana* ieškinį, turėtų būti laikytinas kaip kreditorių lygiateisiškumo principo išraiška, kuris vyrauja nemokumo bylose. Todėl skolininkui suteikus prioritetą vienam iš kreditorių vienokiu ar kitokiu būdu patenkinti savo reikalavimo teisę prieš iškeliant bankroto bylą, laikytina

²³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „LRG farmacija“ v. UAB „Limedika“ (bylos Nr. 3K-3-517/2013).

²³⁵ *Ibid.*

²³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje G. V. v. G. V. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-313/2013).

²³⁷ Norkus, R., *supra note* 14, p. 8-9.

kitų kreditorių interesų pažeidimu, tai patvirtina ir teismų praktika. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad „*tokioje situacijoje svarbu, kad toks turto perleidimas ir reikalavimų įskaitymas nepažeistų kitų analogiškoje situacijoje esančių kreditorių teisių, kurie būtų suinteresuoti įsigyti tą patį turtą ir įskaityti savo reikalavimus tokiomis pačiomis ar geresnėmis skolininkui sąlygomis [...]. Nagrinėjamojoje byloje nėra duomenų, kad kiti kreditoriai būtų informuoti dėl to paties turto įsigijimo ir įskaitymo savo reikalavimų tokiomis pačiomis ar geresnėmis skolininkui sąlygomis.*“²³⁸

Atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2013 m. spalio 1 dienos įsigaliojo Civilinio kodekso pakeitimas, kuriuo XLVII skyriaus „Atsiskaitymai“ pirmas skirsnis „Bendrosios nuostatos“ papildytos 6.930¹ straipsniu „Atsiskaitymų grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumas“,²³⁹ todėl vertinant skolininko veiksmus esant teoriniam nemokumui *actio Paulina* nemokumo sąlygos taikymo kontekste, būtina jį išanalizuoti.

CK 6.930¹ straipsnio pirmoje dalyje nurodyta, kad „*Skolininkas – fizinis ar juridinis asmuo, kuris neturi pakankamai lėšų visiems pareikštiems reikalavimams patenkinti, privalo atsiskaitymus atlikti šia eile:*“²⁴⁰. Sistemškai aiškinant šio straipsnio nuostatą kartu su to paties straipsnio 3 dalimi „*Atsiskaitymų eilę vykdymo proceso, bankroto, restruktūrizavimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais nustato kiti įstatymai*“²⁴¹, galima teigti, kad šios nuostatos taikomos kai skolininkas neturi pakankamai lėšų visiems pareikštiems reikalavimams patenkinti, kas atitinka teorinio nemokumo sampratą, kurią patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „*Nemokumas yra ekonominė įmonės būklė, kuri nustatoma pagal tai, ar įmonė atsiskaito su kreditoriais ir ar yra pajėgi atsiskaityti. Tam, kad būtų galima konstatuoti įmonės nemokumą, nebūtina, kad jai būtų iškelta bankroto byla, nes bankroto bylos iškėlimas, esant ekonominio nemokumo padėčiai, yra teisinis nemokumo būklės pripažinimas ir atitinkamų procedūrų vykdymas*“²⁴². Todėl skolininkas atitikdamas teorinio nemokumo būseną, tačiau siekdamas įgyvendinti savo teises ir sudaryti sandorius ir nepažeisti kreditorių interesų, prieš sudarydamas sandorį turi įvertinti:

1. ar sudarytas sandoris nepablogins esamos finansinės situacijos;
2. ar sudarytas sandoris nesuteiks prioriteto vienam iš kreditorių;
3. ar sudarytas sandoris kitaip nepažeis kreditorių teisių;

²³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „SG auto“ v. UAB „Marisa“ (bylos Nr. 3K-3-317/2014).

²³⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ *Ibid.*

²⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „LRG farmacija“ v. AB SEB bankas (bylos Nr. 3K-3-451/2014).

4. ar sudarytas sandorį atitinka įprastą verslo praktiką, tai kad yra faktinių aplinkybių, kurioms esant ginčijamų sandorių sudarymas atitiktų protingo asmens, veikiančio skolininko kreditorių interesais, elgesio standartą tomis aplinkybėmis²⁴³;
5. ar atsiskaitydamas su vienu iš kreditorių nepažeis atsiskaitymo eilės numatytos CK 6.930¹.²⁴⁴

Pažymėtina, kad CK 6.930¹ straipsnio dispozicija yra imperatyvaus pobūdžio ir neleidžia skolininkui esant faktiškai nemokiam, susitarti su kitu kontrahentu dėl atsiskaitymo tvarkos, todėl privalo vadovautis šioje teisės normoje nurodyta atsiskaitymo eile. Tai patvirtina LAT praktika: „*Taigi pripažintina, kad byloje nustatytos ir actio Pauliana taikymo sąlygos, jog skolininkas neprivalėjo sudaryti ginčijamo sandorio ir buvo nesąžiningas, nes žinojo, jog, neturint pakankamai pinigų visiems atsiradusiems piniginiams įsipareigojimams įvykdyti vienu metu, turėjo iš Laikinojo mokėjimų eilės tvarkos įstatymo kylančią prievolę laikytis šiame įstatyme 3 straipsnyje nustatytos mokėjimo eilės tvarkos, tačiau šios įstatyme nustatytos imperatyviosios pareigos nevykdė*“²⁴⁵. Autoriaus nuomone, Lietuvos Respublikos laikinasis mokėjimų eilės tvarkos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 106-3062), kuris neteko galios nuo 2009 m. liepos 1 d. įstatymu Nr. XI-293²⁴⁶, kuriame 3 straipsnis nustatė mokėjimo tvarką kai mokėtojas visiems atsiradusiems piniginiams įsipareigojimams įvykdyti neturi pakankamai pinigų, yra tapatus CK 6.930¹ nuostatoms. Todėl atsižvelgiant į nurodytą LAT praktiką, CK 6.930¹ nuostatos turėtų būti analogiškai taikomos, vertinant ar skolininkas sudarydamas sandorį nepažeidė atsiskaitymo eilės.

Pabrėžtina, kad atsiskaitymai, pagal teismų praktiką laikomi sandoriais, kuriuos galima ginčyti *actio Pauliana* pagrindu „*Atsiskaitymai tarp juridinių asmenų vykdomi negrynaisiais pinigais įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka per bankus, CK 6.930 straipsnio 1 dalyje numatytomis priemonėmis, tarp jų – mokėjimo pavedimais, kurie pagal ginčo pavedimų laikotarpiu galiojusią Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymo (toliau – MI) 2 straipsnio 14 dalį, apibrėžiami kaip mokėtojo arba gavėjo raštu arba elektroninėmis mokėjimo priemonėmis sudarytas nurodymas kredito įstaigai pervesti lėšas gavėjui (CK 6.929 str. 2, 3 d.). Vadovaudamasi tokiu teisiniu reglamentavimu, teisėjų kolegija sprendžia, kad mokėjimo pavedimas – tai vienašalis sandoris, kurio metu jį atliekantis asmuo išreiškia savo valią pervesti lėšas kitam asmeniui, tokiu būdu sukurdamas, pakeisdamas arba*

²⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje AB „Litimpeks bankas“ v. UAB „Pajūrio paslaptys“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-710/2002).

²⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-7-130/2013).

²⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-7-130/2013).

²⁴⁶ Lietuvos Respublikos laikinasis mokėjimų eilės tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 106-3062.

panaikindamas savo civilines teises ir pareigas (CK 1.63 str. 1-3 d., MĮ 2 str. 14 d.), todėl ieškovo atliktus ginčo mokejimus pripažįsta vienašaliais sandoriais, kuriuos galima ginčyti CK numatyta sandorių ginčijimo tvarka ir pagrindais, tarp jų – ir CK 6.66 straipsnio pagrindu“.²⁴⁷

Taip pat pabrėžtina, kad skolininko esančio teorinio nemokumo būsenoje, turimo reikalavimo perleidimas kreditoriui, yra tarpusavio įsipareigojimų įskaitymas, ir turėtų būti laikomas kaip atsiskaitymu su kreditoriumi. Šį teiginį pagrindžia ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo formuluojama praktika „[...] ieškovas, būdamas nemokus, Susitarimais suteikdamas nepagrįstą pirmenybę atsiskaitė su vienu iš savo kreditorių – ketvirtos eilės kreditoriumi kasatoriumi UAB „Drustila“, taip pažeisdamas kitų kreditorių teises ir teisėtus interesus bei Laikinojo mokejimų eilės tvarkos įstatymo 3 straipsnio nuostatas. Bylos duomenys patvirtina, kad Susitarimų sudarymo metu skolininkas UAB „Murena“ turėjo pradeltų įsiskolinimų tiek savo darbuotojams, tiek kitiems kreditoriams, todėl, jam žinant apie faktinį savo nemokumą, esant kitų kreditorių daugumai, Susitarimais kasatoriui perleisdamas reikalavimo teisę į atsakovo UAB „Grand SPA Lietuva“ skolą, ieškovas sumažino kitų kreditorių galimybes nukreipti reikalavimus į skolininką ir gauti jų patenkinimą, taip pažeisdamas kreditorių teises ir teisėtus interesus.“²⁴⁸

Atkreiptinas dėmesys, kad skolininkas būdamas nemokus, vertinant *actio Pauliana* kontekste, nėra laisvas sudaryti susitarimus ir savo nuožiūra nustatyti teises ir pareigas, jei tokiu susitarimu pažeidžiamos kreditorių teisės.²⁴⁹

Pabrėžtina, kad skolininkui konstatavus teisinį nemokumą, privatinės teisės normos taikomos kartu su imperatyviomis viešosios teisės normomis, t. y. skolininkui iškelus nemokumo bylą taikomi ĮBĮ, FABĮ ir ĮRĮ nustatyti reikalavimai.

Pažymėtina, kad bankroto administratorius, pagal ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 3 punktą „šio įstatymo nustatyta tvarka valdo, naudoja bankrutuojančios įmonės turtą ir juo, taip pat bankuose esančiomis šios įmonės lėšomis disponuoja“, taip pat, pagal to paties straipsnio ir dalies 9 punktą bankroto administratorius „atstovauja arba įgalioja kitą asmenį atstovauti bankrutuojančiai įmonei teisme, kreditorių susirinkime ir sudarant sandorius, kai bankrutuojanti įmonė tęsia ūkinę komercinę veiklą“²⁵⁰. Taigi, bankrutuojančiai įmonei tęsiant ūkinę-komercinę veiklą, kurios netęsiant kreditorių

²⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Murena“ v. AB „Eurovia Lietuva“ (bylos Nr. 2A-1070/2013).

²⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Murena“ v. UAB „Drustila“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-400/2013).

²⁴⁹ *Ibid.*

²⁵⁰ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

nuostoliai tik padidėtų, bankroto administratorius, pagal nurodytas ĮBĮ nuostatas gali sudaryti ir naujus sandorius, bankrutuojančios įmonės vardu, kurie reikalingi ūkinei-komercinei veiklai tęsti. Todėl bankroto administratorius sudarydamas naujus sandorius, pagal ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 14 punktą, privalo veikti kreditoriaus interesais ir nesudaryti sandorių kurie galėtų pažeisti jų interesus.

Pabrėžtina, kad administratorius nuginčijęs skolininko sudarytus sandorius, kurie pažeidžia kreditoriaus reikalavimus, pareiškęs ieškinius nemokaus skolininko kreditoriams ir prisiteisęs skolas, ar nustatyta tvarka realizavęs įmonės turtą ir kt., iš bendros turto masės proporcingai atsiskaito su visais kreditoriais pagal nustatytą reikalavimų eilę, pagal ĮBĮ 35 straipsnį, FABĮ 29 straipsnį, ĮRĮ 13 straipsnį ir kitas imperatyvias įstatymų normas.

Skolininkui konstatavus kvalifikuotą nemokumą ir iškėlus nemokumo bylą, už kreditorių reikalavimų tenkinimą atsakingas teismo paskirtas administratorius, kuris tik dėl techninių priežasčių ar administratoriaus nesąžiningumo, gali nesilaikyti aiškiai apibrėžtos kreditorių reikalavimo tenkinimo tvarkos. Apibendrinant aptartą antrą *actio Pauliana* sąlygą, galima teigti, kad šios sąlygos taikymas praktikoje sukelia sunkumų, tiek kreditoriui norinčiam pasinaudoti šiuo institutu, tiek teismams nustatinėjant šios sąlygos egzistavimą. Todėl suvienodinus teorinio ir faktinio nemokumo sąvokas būtų išvengiama galimo skirtingo šios sąlygos taikymo variacijų ir atsirastų teisinis aiškumas, nuo kada kreditorius gali reikšti CK 6.66 straipsnio pagrindu *actio Pauliana* ieškinį ir kokiais įrodymais turi remtis įrodinėjant nemokumą, o teismams būtų aišku, kokių įrodymų pakanka, kad ši sąlyga būtų išpildyta. Taip pat, sisteminis CK nuostatų aiškinimas ir naujas įtvirtintas reglamentavimas padeda, nustatyti, kokius veiksmus skolininkas gali atlikti, kai jo finansinė būseną atitinka teorinio nemokumo sampratą. Nemokumo bylose administratoriaus funkcijos ir sandorių sudarymas, tame tarpe ir atsikaitymas su kreditoriais yra aiškiai reglamentuotas imperatyviomis įstatymų normomis, todėl jų nesilaikymas, galimas administratoriaus nesąžiningumo ar aplaidumo atvejais. *Actio Pauliana* institutas turi būti taikomas taip, kad neapribotų skolininko ūkinės-komercinės veiklos be pagrindo, bet ir atliktų prevencinę paskirtį. Skolininkui ir kreditoriui turi būti aišku, kokius teisinius santykius ir kokių eiliškumu gali atlikti skolininkas, būdamas teorinio ir teisinio nemokumo būsenoje, ir tai nebus laikoma kreditoriaus teisių pažeidimu.

3.4.3. Dėl skolininko neprivalėjimo sudaryti ginčijamo sandorio

Nepaisant skolininko nemokumo, skolininko sudarytas sandoris nepažeis kitų kreditorių teisių, jeigu bus konstatuota skolininko pareiga sudaryti tokį sandorį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad „*Bendroji taisyklė – nemokus skolininkas neturi teisės suteikti privilegijų vienam iš savo kreditorių, nepriklausomai nuo šio turimų reikalavimų dydžio. Tačiau atsiskaitymas*

su vienu iš kreditorių, suteikiant šiam pirmumą prieš kitus kreditorius, laikomas teisėtu ir pagrįstu, jeigu jis atliktas įstatymo ar sutarties pagrindu²⁵¹. Doktrinoje nurodoma, kad privalėjimas sudaryti sandorį reiškia asmens pareigą, kuri kyla iš įstatymo arba iš sutarties, šiuo atveju doktrinos ir praktikos aiškinimas sutampa²⁵². Teorijoje taip pat pažymima, kad jei šalis nevykdo įstatyme numatytos pareigos, pavyzdžiui, nesudaro energijos pirkimo-pardavimo sutarties, kuri numatyta CK 6.383 straipsnyje, tai suinteresuotas asmuo gali kreiptis į teismą, kad jis nustatytų tokią prievolę²⁵³. Taip pat, pažymėtina, kad skolininko pareiga sudaryti sandorį gali kilti ir iš teismo sprendimo. Skolininko pareiga sudaryti sandorį gali kilti ir dėl tam tikrų susiklosčiusių faktinių aplinkybių, kurias kiekvienu atveju teismas privalo vertinti. Todėl kiekvienu atveju, sprendžiant ar kreditorius privalėjo sudaryti ginčijamą sandorį, svarbu tinkamai nustatyti ir įvertinti visas byloje esančias aplinkybes. Teismas turi įvertinti koks buvo sudaryto ginčijamo sandorio tikslas, ar apie jo sudarymą žinojo kreditorius ir kt.²⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiuo klausimu pasisakė, kad „*sprendžiant, ar ieškovas privalėjo sudaryti ginčijamą Reikalavimo teisių perleidimo sutartį, ar atsakovui buvo suteiktas nepagrįstas pranašumas, vertintina, ar šis turėjo pirmenybės teisę patenkinti savo reikalavimą kitų kreditorių atžvilgiu ir, jei tokia būtų konstatuota, ar ji įgyvendinta teisės aktuose nustatyta tvarka*“.²⁵⁵

Atkreiptinas dėmesys, kad situacijos, kai įmonė bando pagrįsti sudarytą sandorį, kuris pažeidžia kreditorių teises, motyvuoja tuo, kad ji sudarė turėdama finansinių sunkumų ir juo siekė išvengti bankroto, nėra pakankami, kad nulemtų išvadą, jog įmonė turėjo tuos įsipareigojimus prisiimti. Todėl tam tikros faktinės aplinkybės, tokios kaip įmonei gresiantis bankrotas, skola kitam kreditoriui ar sunki materialinė padėtis, taip pat, skolininko pareiga išlaikyti tėvus ar vaikus ir kitos aplinkybės, kurios gali nulemti ar turėti įtakos skolininko elgesiui, negali būti traktuojamos kaip pareiga sudaryti sandorį.²⁵⁶

Kaip pavyzdinė faktinė aplinkybė, kuri gali būti traktuojama kaip privaloma sudaryti sandorį, kuris pažeidžia kreditoriaus interesus būtų skolininko sudarytoje paskolos sutartyje prisiimtas įsipareigojimas ateityje kreditoriui pareikalavus užtikrinti skolos grąžinimą įkeičiant turtą.

²⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „LRG farmacija“ v. AB SEB bankas (bylos Nr. 3K-3-451/2014).

²⁵² Kavalnė, S.; Norkus, R., *supra note* 10, p. 182.

²⁵³ *Ibid.*

²⁵⁴ Joskaudienė, R. *Kreditoriaus teisių užtikrinimo ir gynimo būdai*. Vilnius: Eugrimas, 2012, p. 100.

²⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „LRG farmacija“ v. AB SEB bankas (bylos Nr. 3K-3-451/2014).

²⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

Todėl šiuo atveju skolininkas sudarydamas paskolos sutartį prisiėmė teisiškai reikšmingą prievolę. Tačiau labai svarbu nustatyti momentą, kada buvo prisiimti įsipareigojimai, taip pat ar šios sandorio šalys buvo sąžiningos, ir įvertinti bei nustatyti kitas teisiškai reikšmingas aplinkybes.²⁵⁷

Išanalizavus teismų praktiką bei doktrinoje nurodytą šios *actio Pauliana* sąlygos taikymą ir sampratą, galima teigti, kad ši sąlyga tiek privatinės teisės reguliuojamose santykiuose tiek nemokumo bylose, nesukelia probleminių aspektų jos taikymui. Nors ši sąlyga yra vertinamojo pobūdžio ir ji nustatinėjama pagal konkrečias kiekvienos bylos aplinkybes, tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotos taikymo gairės yra aiškios ir nuoseklios.

3.4.4. Dėl skolininko ir trečiojo asmens nesąžiningumo

CK 6.66 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta ketvirtoji ir penktoji *actio Pauliana* sąlygos, t. y. skolininko nesąžiningumas ir sandorį su skolininku sudariusio trečiojo asmens nesąžiningas, t. y. trečiasis asmuo žinojo arba turėjo žinoti, kad sandoris pažeidžia skolininko kreditoriaus teises²⁵⁸. Kadangi sąžiningumas yra vertinamoji sąvoka, Kasacinis teismas pateikia šios sąvokos aiškinimą tiek bendrąja prasme tiek siejant su *actio Pauliana* institutu: „*sąžiningumas – tai vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus. Objektyviuoju požiūriu sąžiningumas suprantamas kaip žmogaus elgesys, atitinkantis protingumo ir teisingumo principų reikalavimus, t. y. rūpestingas ir atidus elgesys. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas nusako asmens psichikos būklę konkrečioje situacijoje, atsižvelgiant į asmens amžių, išsimokslinimą, patirtį, faktines bylos aplinkybes. Siekiant nustatyti, ar asmuo yra sąžiningas, būtina taikyti abu šiuos kriterijus. Sąžiningumas konkrečioje situacijoje yra fakto klausimas, tačiau reikalavimai jo turiniui gali skirtis, priklausomai nuo to, kokie sandoriai yra sudaromi ir kokioje situacijoje asmenys veikia. Tokiu atveju turi būti nustatinėjami faktai, patvirtinantys skolininko nesąžiningumą, kurį būtina įrodyti ne galimomis prielaidomis, o konkrečiais faktais“.*²⁵⁹

Pažymėtina, kad civilinių teisinių santykių dalyviai, įgyvendindami savo teises bei pareigas privalo vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, kurie įtvirtinti CK 1.5 straipsnio 1 dalyje. Lietuvos Aukščiausiais Teismas yra konstatavęs, kad visi teismai, nagrinėdami civilines bylas ir priimdami sprendimus, privalo vadovautis visais nurodytais principais ir juos taikyti

²⁵⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

²⁵⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

²⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „LRG farmacija“ v. AB SEB bankas (bylos Nr. 3K-3-451/2014).

kartu. Taip pat nurodo, kad civilinėje teisėje galioja sąžiningumo prezumpcija, kuri taikoma tiek ikisutartiniuose santykiuose, tiek sudarant sutartį, ją vykdant, aiškinant jos turinį ar taikant restituciją.²⁶⁰

Tais atvejais, kai, kreditorius naudodamasis *actio Pauliana* institutu ginčija atlygintinį sandorį, pagal CK 6.66 straipsnio 2 dalį turi būti nustatomas skolininko ir trečiojo asmens nesąžiningumas. Ginčijamo sandorio šalys pagal CK 6.66 įtvirtintą reglamentavimą, laikomos nesąžiningomis, kai jos žinojo arba turėjo žinoti apie tai, kad sudarydamos tokį sandorį pažeis skolininko kreditoriaus teises. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad „*asmens sąžiningumas teisėje vertinamas pagal asmens informatyvumą apie tam tikrus faktus. „Žinojimas“ aiškinamas kaip asmens turėjimas tam tikrų duomenų. „Turėjimas žinoti“ suprantamas kaip asmens pareiga veikti aktyviai, nustatyta pareiga pasidomėti, todėl nepagrįstas neveikimas vertinamas kaip nesąžiningas elgesys. Sąžiningu gali būti laikomas tas kontrahentas, kuris jam prieinamomis priemonėmis pasidomėjo, ar sandorį su juo ketinantis sudaryti asmuo neturi kreditorių, ar sudarant sandorį nebus pažeisti jų interesai.*“²⁶¹ Todėl, pagal suformuluotą teismų praktiką, pagrįsta reikalauti iš būsimos sandorio šalies paaiškinimo ar kitų duomenų reikalingų išsiaiškinti ar sudaromu sandoriu nebus padaryta žala skolininko kreditorių interesams. Trečiajam asmeniui norinčiam sudaryti sandorį su skolininku, išsiaiškinus, jog jis turi kreditorių, trečiasis asmuo privalo svarstyti, ar tokiu sandoriu įgijęs iš skolininko turtą nepadarys žalos jo kreditoriams.²⁶² LAT taip pat pasisakė, kad vertinant trečiojo asmens nesąžiningumą, kuris gali būti ne taip aiškiai išreikštas, palyginti su skolininko nesąžiningumu nėra reikalaujama Kad trečiojo asmens nežinojimas būtų nukreiptas į konkretų kreditorių, šiuo atveju pakanka, kad trečiasis asmuo žinotų, jog po tokio sandorio sudarymo skolininkas taps nemokus arba nemokumas padidės.²⁶³

Įstatymų leidėjas CK 6.67 straipsnyje įtvirtino skolininko ir trečiojo asmens nesąžiningumo prezumpcijos atvejų baigtinį sąrašą (lot. *numerus clausus*). Nors CK 6.66 straipsnyje nėra tiesioginės nuorodos į CK 6.67 straipsnį, tačiau šiuos straipsnius aiškinant sistemiškai galima padaryti išvadą, kad skolininko ir trečiojo asmens sąžiningumas preziumuojamas kaip Civiliniame kodekse numatyta

²⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

²⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Ranguva“ v. M. S. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-167/2013).

²⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Neringos žuvis“ v. A. P. (bylos Nr. 3K-3-168/2007).

²⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje AB Šiaulių bankas v. P. G. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-88/2013).

bendroji sąžiningumo prezumpcija, išskyrus konkrečius atvejus, kurie nurodyti CK 6.67 straipsnyje ir įtvirtina nesąžiningumo prezumpciją. Nustatymas skolininkui ir trečiajam asmeniui sąžiningumo ar nesąžiningumo prezumpciją bylos nagrinėjimo procese, lemia įrodinėjimo pareigos pasiskirstymą. Kreditorius remdamasis CK 6.67 straipsnyje nurodytu baigtiniu aplinkybių sąrašu gali perkelti įrodinėjimo našta skolininkui, jeigu jų su trečiuoju asmeniu sudarytas sandoris atitinka bent vieną aplinkybę. Priešingu atveju kreditorius turi įrodyti skolininko ir trečiojo asmens nesąžiningumą.²⁶⁴ Tai patvirtina ir LAT praktika „CK 6.67 straipsnyje nustatytas skolininko ir trečiojo asmens nesąžiningumo prezumpcijos atvejų sąrašas. Esant bent vienam šių atvejų trečiojo asmens nesąžiningumas preziumuojamas, o trečiajam asmeniui, norinčiam šią prezumpciją paneigti, tenka įrodinėjimo našta. Kitais atvejais įrodyti trečiojo asmens nesąžiningumo faktą yra sandorį *actio Pauliana* pagrindu ginčijančio kreditoriaus pareiga.“²⁶⁵ Tačiau CK 6.66 straipsnio antroje dalyje numatyta, kad jeigu sandoris yra neatlygintinas tuomet nereikia įrodyti trečiojo asmens nesąžiningumo.

Kaip skolininko ir trečiojo asmens nesąžiningumo ir žinojimo ar turėjimo žinoti pavyzdį, galima pateikti Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtą situaciją civilinėje byloje, kurioje nurodytas atvejis, kai skolininko ir trečiojo asmens nesąžiningumui nustatyti nepakanka teisinių prielaidų taikyti 6.67 straipsnyje įtvirtintą nesąžiningumo prezumpciją, o įrodinėjimo našta paneigti sąžiningumo prezumpciją, kad skolininkas ir trečiasis asmuo buvo nesąžiningi ar žinojo ar turėjo žinoti, tenka kreditoriui: „[...] nes atsakovai Nr. 2 valdė 30 procentų skolininko akcijų. Nagrinėjamu atveju tiek skolininkas, tiek atsakovai Nr. 2 pripažintini nesąžiningais, nes šiems asmenims buvo žinoma bendrovės finansinė būklė, t. y. kad bendrovė faktiškai nemoki, turi kreditorių ir negali vykdyti piniginių prievolių, kurių vykdymo terminai jau suėję.“²⁶⁶

Todėl galima teigti, kad skolininko ir trečiojo asmens atžvilgiu CK 6.66 straipsnyje galioja bendroji sąžiningumo prezumpcija, kuri turi išimtis nurodytas CK 6.67 straipsnyje, kuriame įtvirtinta nesąžiningumo prezumpcija. Jeigu skolininko ir trečiojo asmens sudarytas sandoris atitinka bent vieną iš CK 6.67 straipsnyje nurodytų aplinkybių, preziumuojama, kad skolininkas ir trečiasis asmuo buvo nesąžiningi, tačiau jie gali paneigti šią nesąžiningumo prezumpciją. Nemokumo bylose ši sąlyga neišsiskiria specifika, ji taikoma taip kaip privatinės teisės bylose. Išskirti galima tik tai, kad nemokumo bylose teismas veikia *ex officio*, todėl kreditoriui reiškiančiam *actio Pauliana* ieškinį

²⁶⁴ Kavalnė, S.; Norkus, R., *supra* note 10, p. 185-186.

²⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje *Vokietijos įmonė KIM JAROLIM Im – Und Export GmbH v. UAB „PNC Prekyba“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-284/2013).

²⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kardos“ v. T. Š. ir kt.* (bylos Nr. 2A-1269/2014).

palengvėja įrodinėjimo procesas, nes aktyvus teismo vaidmuo nemokumo procedūrų metu įgalina rinkti, tirti, vertinti įrodymus, jei bankroto administratorius ar kreditorius netinkamai įgyvendina savo teisę.

3.4.5. Vienerių metų ieškinio senaties terminas

Kreditorius įgyvendinti savo teisę ir pareikšti *actio Pauliana* ieškinį, turi per įstatymo leidėjo numatytą laikotarpį. CK 6.66 straipsnio 3 dalyje nustatyta šeštoji *actio Pauliana* sąlyga, įtvirtinanti šio instituto taikymo senaties terminą, kuris yra vieneri metai. Teismų praktikoje ši sąlyga dar vadinama *actio Pauliana* taikymo ypatumu. Ši sąlyga numato sutrumpintą vienerių metų ieškinio senaties terminą bendrojo dešimties metų ieškinio senaties atžvilgiu, kuris numatytas CK 1.125 straipsnio 1 dalyje.

CK 6.66 straipsnio 3 dalyje numatytas terminas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kurią kreditorius sužinojo arba turėjo sužinoti apie jo teisės pažeidžiantį sandorį.²⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad sistemiškai aiškinant CK 1.127 straipsnio 1 dalį ir 6.66 straipsnio 3 dalį, *actio Pauliana* ieškinio senaties terminas prasideda nuo tos dienos, kurią atsirado teisė į šį ieškinį, o ši teisė atsiranda nuo tos dienos, kurią asmuo sužino arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą. Pažymėtina, kad Kasacinis teismas yra išaiškinęs, jog CK 6.66 straipsnyje 3 dalyje „*nustatyto vienerių metų ieškinio senaties termino pradžia turi būti siejama ne tik su kreditoriaus nurodomu laiku, kada jis faktiškai sužinojo apie sudarytą sandorį, bet ir su kreditoriaus pareiga sužinoti apie tokį sandorį laiku. Kiekvienu konkrečiu atveju byloje svarbu įvertinti kreditoriaus, skolininko veiksmus nuo teisės pažeidimo iki kreditoriaus nurodomo sužinojimo momento, kitas reikšmingas aplinkybes, nulėmusias kreditoriaus sužinojimo arba turėjimo sužinoti apie jo teisės pažeidimą – skolininko sudarytą sandorį – laiką*“.²⁶⁸

Būtina atkreipti dėmesį, kad *actio Pauliana* ieškinio senaties terminas skaičiuojamas kiekvienoje konkrečioje byloje atsižvelgiant į jos ypatumus, kreditorių elgesį, kuriuo siekė tinkamai ir laiku ginti pažeistus interesus, bei visą bendrą buvusią situaciją. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad „*informacijos apie sandorį apimtį sudaro dvi nuostatos: pirma, informacija apie skolininko sudarytą sandorį ir, antra, informacija, kad šis sandoris pažeidžia kreditoriaus teises. Ieškinio senaties termino vienerių metų skaičiavimas pagal CK 6.66 straipsnio 3 dalį prasideda nuo tos*

²⁶⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

²⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje *AB DNB v. G. P ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-297/2013).

dienos, kai kreditorius sužinojo arba turėjo sužinoti apie skolininko sudaryto sandorio faktą, taip pat aplinkybes, kad sudarytas sandoris pažeidžia jo, kaip kreditoriaus, teises. Vien sandorio fakto sužinojimas arba turėjimas galimybės sužinoti yra nepakankamas, kad būtų pradėtas ieškinio senaties termino skaičiavimas“.²⁶⁹

Pažymėtina, kad taikant *actio Pauliana* ieškinio senaties terminą taikomi bendrieji CK 1.124-1.35 straipsniuose įtvirtintos bendrosios ieškinio senaties taikymo taisyklės (nutraukimas, atnaujinimas ir kt.)²⁷⁰.

Analizuojant šios sąlygos specifiką nemokumo bylose, pažymėtina, kad taikant *actio Pauliana* ieškinio senatį jos skaičiavimo pradžios momentas skiriasi. Bankroto administratorius, gindamas kreditorių interesus, *actio Pauliana* ieškinį gali pareikšti per vienerius metus nuo momento, kada bankroto administratoriui buvo perduoti bankrutuojančios įmonės dokumentai. Ši nuostata įtvirtinta ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 8 punkte, kuriame nurodoma, kad „Šiuo atveju laikytina, kad administratorius apie sandorius sužinojo nuo dokumentų apie šių sandorių sudarymą gavimo dienos“²⁷¹. FABĮ 12 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta ta pati nuostata kaip ir ĮBĮ. Todėl CK 6.66 straipsnio 3 dalyje nustatytas vienerių metų ieškinio senaties terminas, pradedamas skaičiuoti nuo dokumentų apie šių sandorių sudarymą gavimo dienos. Tais atvejais, kai sandorį ginčija bankrutuojančios įmonės kreditorius, ieškinio senaties terminas gali būti atnaujintas remiantis CK 1.131 straipsnio 2 dalimi.²⁷²

Ieškinio senaties instituto paskirtis yra užtikrinti civilinių teisinių santykių stabilumą ir apibrėžtumą, todėl kreditorius turi pasinaudoti jam suteikta teise, pareikšti *actio Pauliana* ieškinį, per nustatytą terminą, priešingu atveju jo galimybė ginti pažeistas teises bus apribota, tačiau CK 1.131 straipsnyje įtvirtinta galimybė atnaujinti senaties terminą, jeigu teismas pripažįsta, jog terminas praleistas dėl svarbios priežasties. Kasacinis teismas yra nurodęs, jeigu „teismas konstatuoja, kad pareikštu ieškiniu siekiama apginti visuomenei svarbius interesus, ieškiniui pareikšti sudėtinga per įstatyme nustatytą terminą surinkti reikiamus duomenis, ar egzistavo kitos aplinkybės, sukliudžiusios jam laiku kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių gynimo, ieškovas ėmėsi aktyvių veiksmų ginti pažeistas teises, o praleistas terminas nėra neprotingai ilgas, pareikšto ieškinio atmetimas dėl ieškinio senaties termino pasibaigimo neatitiktų ieškinio senaties instituto paskirties. Tokiu atveju viešasis interesas

²⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaidora“ v. UAB „Mabilta“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-429/2014).

²⁷⁰ Kavalnė, S.; Norkus, R., *supra note* 10, p. 182.

²⁷¹ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

²⁷² Kavalnė, S.; Norkus, R., *op. cit.*, p. 182.

*užtikrinti realių pažeistų subjektinių teisių apsaugą nusveria interesą garantuoti teisinių santykių stabilumą*²⁷³.

Apibendrinant, galima teigti, kad įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti civilinės apyvartos ir teisinių santykių stabilumą, numatė sutrumpintą vienerių metų senaties terminą, per kurį kreditorius ar bankroto administratorius gindamas kreditorių interesus turi teisę pasinaudoti *actio Pauliana* institutu ir pareikšti ieškinį. CK 6.66 straipsnyje įtvirtinto specialaus kreditorių teisių gynimo būdo pasinaudojimo senaties termino pradžios skaičiavimo momentas skiriasi nemokumo bylose, nes skaičiuojamas nuo momento, kai bankroto administratoriui buvo perduoti bankrutuojančios įmonės dokumentai, o privatinės teisės bylose nuo sužinojimo apie pažeistą teisę momento. Pabrėžtina, kad senaties termino pradžia nustatinėjama atsižvelgiant į kiekvienos bylos faktinių aplinkybių visumą.

3.4.6. Kreditoriaus reikalavimo nukreipimas į turtą ar jo vertę

Septintoji *actio Paulina* sąlyga, arba teismų praktikoje įvardijamas kaip šio instituto taikymo ypatumas, yra kreditoriaus reikalavimo nukreipimas į skolininko ir trečiojo asmens sudarytą ginčijamą sandorį, kuriuo buvo perleistas turtas (ar jo vertė), tiek, kiek reikalinga kreditoriaus reikalavimui patenkinti²⁷⁴. Ši nuostata įtvirtinta CK 6.66 straipsnio 4 dalyje, kurioje nurodyta, kad „sandorio pripažinimas negaliojančiu sukelia teisines pasekmes tik ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu pareiškusiam kreditoriui ir tik tiek, kiek būtina kreditoriaus teisių pažeidimui pašalinti“. Šios sąlygos esmė, nustatyti restitucijos taikymo apimtį, taip pat šia nuostata galima paaiškinti kompensacinę *actio Pauliana* paskirtį, nes nesiekama nugincyti sandorio, o atkurti kreditoriaus pažeistą teisę, nugincyjant visą, ar tik dalį sandorio, reikalinga kreditoriaus reikalavimams patenkinti.²⁷⁵ Taip pat pažymėtina, kad *actio Pauliana* instituto pasekmės liečia tik kreditorių, pareiškusių ieškinį, tai patvirtina ir LAT praktika „pagal CK 6.66 straipsnio 4 dalį sandorio pripažinimas negaliojančiu sukelia teisines pasekmes tik ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu pareiškusiam kreditoriui ir tik tiek, kiek būtina kreditoriaus teisių pažeidimui pašalinti, išieškojimą pagal kreditoriaus reikalavimą nukreipiant į perduotą pagal skolininko sudarytą sandorį turtą, jo vertę ar lėšas“²⁷⁶. Taigi skolininkas ar trečiasis asmuo, kuris nugincyto sandorio pagrindu įgijo turtą, turi grąžinti jį skolininkui arba tiesiogiai kreditoriui, nes tik taip bus pašalintas kreditoriaus

²⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaidora“ v. UAB „Mabilta“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-429/2014).

²⁷⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

²⁷⁵ Sagatys, G., et al., *supra note* 8, p. 755.

²⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugšėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

teisių pažeidimas. Tokį turto perleidimo sandorį pripažinus negaliojančiu, taikomos CK 6.145 straipsnyje numatytos sandorio negaliojimo pasekmės (restitucija).²⁷⁷ Restitucija, (lot. *restituere* – atstatyti, atlyginti, sutvarkyti) kaip pripažinto negaliojančio sandorio padarinys, gali būti vienašalė, dvišalė, arba gali būti visai netaikoma.²⁷⁸ CK 6.66 straipsnio 4 dalis numato dvišalę restituciją ir specialias jos taikymo sąlygas, t. y. ji turi būti taikoma tokia apimtimi, kokio dydžio yra kreditoriaus reikalavimas.

Pažymėtina, kad restituciją taikantis teismas, turi išsiaiškinti svarbias aplinkybes reikalingas restitucijos taikymui. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad tokiomis aplinkybėmis yra laikomos: „ar ginčijamas turtas yra išlikęs, ar nėra pagerintas, ar apskritai galima taikyti restituciją natūra. CK 6.222 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad tais atvejais, kai grąžinimas natūra neįmanomas ar šalims nepriimtinas dėl sutarties dalyko pasikeitimo, atlyginama pagal to, kas buvo gauta, vertę pinigais, jeigu toks atlyginimas neprieštarauja protingumo, sąžiningumo ir teisingumo kriterijams“.²⁷⁹

Pabrėžtina, kad pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką, trečiajam asmeniui, kuris sudarė su skolininku sandorį, kuris pripažintas negaliojančiu, nes pažeidžia kreditoriaus teises, gali būti netaikoma turto (viso ar dalies) grąžinimo natūra pareiga, jeigu bylą nagrinėjantis teismas pripažįsta negaliojančia tik dalį sandorio (jai nugincyto sandorio dalykas dalus) arba trečiasis asmuo patenkina kreditoriaus reikalavimą pasinaudodamas CK 6.51 straipsnio 1 dalyje numatyta teise, ir išsaugo nuosavybės teisę į įsigytą iš skolininko turtą, bei įgydamas regreso teisę į skolininką.²⁸⁰

Tai pat atkreiptinas dėmesys, kad CK 6.66 straipsnio 5 dalis numato, kad „sandorio pripažinimas negaliojančiu neturi įtakos sąžiningų trečiųjų asmenų teisėms į turtą, kuris buvo pripažinto negaliojančiu sandorio objektas“²⁸¹. Kasacinis teismas pažymėjo, kad ši teisės norma turi būti taikoma kartu su CK 1.80 straipsnio 4 dalimi ir 4.96 straipsnio 3 dalimi, kuriose įtvirtintas turto išreikalavimas iš sąžiningo įgijėjo ir konstatavo, kad „Jeigu sandoris buvo neatlygintinis, turtą galima išreikalauti ir iš sąžiningo įgijėjo, tačiau jeigu sandoris yra atlygintinis, o kita sandorio šalis sąžininga, tai, CK 6.66 straipsnio 5 dalį aiškinant sistemiškai, kartu su šio straipsnio 2 dalimi,

²⁷⁷ Sagatys, G., et al., op. cit., p. 756.

²⁷⁸ Mizaras, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 366.

²⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti AB „Rameksta“ v. V. J. K.* (bylos Nr. 3K-3-573/2005).

²⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaukymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

²⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

darytina išvada, kad tokiais atvejais *actio Pauliana* negali būti tenkinamas“.²⁸² Pažymėtina, kad esant situacijai, kai nesąžiningas trečiasis asmuo perleido turtą sąžiningam kitam trečiajam asmeniui, kurį buvo įgijęs iš skolininko, tai nesąžiningas trečiasis asmuo ir skolininkas atsako kreditoriumi solidariai.²⁸³

Jeigu *actio Pauliana* ieškinio pagrindu restitucija taikoma nemokumo byloje, tai kreditoriaus reikalavimas nukreipiamas į visą ginčijamą sandoriu perleistą turtą ar jo vertę, t. y. restitucija taikoma visa apimtimi. Šiuo atveju neatsižvelgiama į kreditoriaus reikalavimo dydį. Šią taisyklę suformulavo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vadovaudamasis tuo, kad „bankrutuojanti įmonė yra ginčijamo sandorio šalis, o ieškiniu siekiama apginti ne tik bankrutuojančios įmonės, bet ir jos kreditorių teises. Tai lemia, kad tokiais atvejais sandorio pripažinimas negaliojančiu teisinius padarinius sukelia viso sandorio apimtimi“.²⁸⁴ Tokia pati taisyklė turėtų būti taikoma, kai nemokumo byla iškelta fiziniam asmeniui. Per šios restitucijos taisyklės taikymą nemokumo byloje, pasireiškia pagrindinis skirtumas su kitais atvejais pripažįstant sandorį negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu pasekmių.

3.4.7. Žyminis mokestis

Žyminis mokestis, reiškiant *actio Pauliana* ne nemokumo byloje, apmokestinamas kaip turtinis ginčas pagal Civilinio proceso kodekso 80 straipsnio 1 dalies 1 punktą. Tačiau, kurį laiką teismų praktika nebuvo nuosekli dėl *actio Pauliana* ieškinio reikalavimo pobūdžio, t. y. turtinis ar neturtinis. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinė teisėjų sesija 2012 m. lapkričio 6 d. nutarime, priimtame civilinėje byloje *AB DNB Nord v. A. M. ir kt., bylos Nr. 3K-P-311/2012* suvienodino praktiką ir išsamiai pasisakė dėl šio klausimo. LAT konstatavo, kad „*actio Pauliana* pagrindu reiškiamas reikalavimas laikytinas turtiniu, kurio suma nustatoma ir šis ieškinys įvertinamas pagal ginčijamą sandoriu perleisto turto rinkos vertę (CPK 80 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 85 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Tačiau tam, kad būtų nustatoma, ar šiuo atveju ieškovas turėjo už pareikštą turtinį reikalavimą mokėti atitinkamą žyminį mokestį CPK 80 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu, turi būti įvertinama, ar nagrinėjama situacija nepatenka į CPK 83

²⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

²⁸³ *Ibid.*

²⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Murena“ v. UAB „Grand SPA Lietuva“, UAB „Arevita“* (bylos Nr. 3K-3-20/2013).

straipsnyje įtvirtintus išimčių atvejus.²⁸⁵ Po šio LAT išaiškinimo, toliau sekė nuosekli teismų praktika šiuo klausimu.²⁸⁶

Tačiau pažymėtina, kad nemokumo byloje, nepaisant to, kas pareiškia reikalavimą *actio Pauliana* pagrindu, ar bankroto administratorius ar kreditorius, vadovaujantis Civilinio proceso kodekso 83 straipsnio 1 dalies 9 punktu atleidžiami nuo žyminio mokesčio sumokėjimo. Tokią išvadą padarė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, ją pagrįsdamas tuo, kad kreditorius nepraranda teisės ginčyti sandorius *actio Pauliana* pagrindu, kai iškeliamą nemokumo byla, taip pat nurodo, kad draudimas kreditoriui pasinaudoti šiuo institutu, esant bankroto bylai, ne tik neatitiktų CK 6.66 straipsnyje įtvirtinto instituto esmės ir paskirties, tačiau ir pažeistų jo teises, būtų sumažintos galimybės ginti savo pažeistas teises. Taip pat nurodė, kad tokia teisė kreditoriui tiesiogiai suteikta ĮBĮ 21 straipsnio 2 dalies 3 punkte, o nuginčijus skolininko ir trečiojo asmens sudarytą sandorį, visas turtas perleistas pagal šį sandorį patektų į bendrą bankrutuojančios įmonės turto masę, iš kurios pagal ĮBĮ nustatytą tvarką, būtų tenkinami visų kreditorių reikalavimai. Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad jeigu „*ieškinys susijęs su iškelta bankroto byla (nesvarbu tai, ar jis bus techniškai išspręstas toje pačioje byloje, ar proceso ekonomiškumo sumetimais išskirtas į kitą bylą), todėl darytina išvada, kad bankrutuojančios įmonės sandorius ginčijantis kreditorius yra atleistas nuo žyminio mokesčio CPK 83 straipsnio 1 dalies 9 punkto pagrindu*“.²⁸⁷

Apibendrinant tai, kas išanalizuota šiame poskyryje, galima išskirti šiuos pagrindinius aspektus: *actio Pauliana* instituto paskirtis ne tik kompensacinė, t. y. siekis atstatyti skolininką į prieš ginčijamo sandorio sudarymo buvusią padėtį, bet ir prevencinė, nes kreditorius turėdamas teisę nuginčyti skolininko turto perleidimo sandorį, verčia skolininką ir kitą sandorio šalį apgalvoti savo veiksmus ir susilaikyti nuo sandorių sudarymo, kuriais bus pažeistos kreditoriaus teisės. *Actio Pauliana* gina kreditoriaus interesus ir yra plačiai taikoma tiek privatinės teisės reguliuojamuose santykiuose, tiek nemokumo procedūrų metu. Pasinaudoti šiuo institutu gali visi kreditoriai, kurie gali įrodyti esant visas *actio Pauliana* taikymo sąlygas, nemokumo procedūrų metu šią teisę turi ir bankroto administratorius. CK 6.66 straipsnyje numatytos sąlygos, taip pat žyminis mokestis, turėtų būti laikomi kaip saugikliai nuo kreditoriaus piktnaudžiavimo savo teisėmis ir neproporcingo kišimosi į skolininko ūkinę-komercinę veiklą, o kartu sutrikdant civilinės apyvartos stabilumą ir teisinių santykių pastovumą. Doktrinoje pasisakoma, kad esamas teisinis reglamentavimas ir teismų

²⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB Nord bankas v. A. M. ir D. K.* (bylos Nr. 3K-P-311/2012). *Teismų praktika*. 2012, Nr. 38.

²⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vaidora“ v. UAB „Mabilta“* ir kt. (bylos Nr. 3K-3-429/2014).

²⁸⁷ *Ibid.*

praktika pernelyg riboja kreditorių galimybę pasinaudoti šiuo gynybos būdu. Nuginčijus *actio Pauliana* pagrindu pareikštu ieškiniu skolininko su trečiuoju asmeniu sudarytą turto perleidimo sandorį, turto gražinimą skolininkui, į kurį toliau reikalavimą nukreipia kreditorius, arba kreditoriaus reikalavimas nukreipiamas tiesiai dar pas trečiąjį asmenį esantį turtą, reglamentuoja restitucijos institutas. Šis institutas *actio Pauliana* kontekste pasižymi tam tikra specifika ir jos taikymo ypatumais nemokumo procedūrų metu. Kreditorius visas savo teises, susijusias su *actio Pauliana* ieškinio pareiškimu, turi įgyvendinti per vienerių metų terminą, kuris išlieka ir nemokumo bylose su tam tikrais skaičiavimo ypatumais. Daugelis ribojimų numatytų *actio Pauliana* instituto taikymui skirti, tam, kad išlaikytų stabilumą civilinėje apyvartoje, pernelyg nevaržytų skolininko ir neapribotų jo galimybės veikti. Tačiau net ir pasinaudojus šio instituto teikiamomis gynybos priemonėmis, išlieka teisiniai ir finansiniai padariniai, tiek pačiam skolininkui, trečiajam asmeniui ir bendrai teisiųjų santykių stabilumui ir civilinei apyvartai.

3.5. *Actio Pauliana* instituto sąlygų vertinimas civilinių teisiųjų santykių stabilumo aspektu

Actio Pauliana instituto taikymas sukelia ne tik teisinius, bet ir ekonominius padarinius civilinėje apyvartoje bei nestabilumą civiliniuose teisiniuose santykiuose. Šio instituto pagalba kreditoriui nuginčijus turto perleidimo sandorį, kuris pažeidžia kreditorius teises, pasekmės atsiranda ne tik skolininkui, bet ir trečiajam asmeniui.

Privatinėje teisėje vyrauja sutarčių laisvės principas, teisėtų lūkesčių principas ir tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje pripažįstamas *favor contractus* (sutarties naudai) principas, kurių pagalba galima užtikrinti teisiųjų santykių ir civilinės apyvartos stabilumą. Civilinės apyvartos stabilumas, pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimą yra kaip būtina visuomenės ekonominio gyvenimo, raidos prielaida, yra viešasis interesas²⁸⁸. Doktrinoje pateikiamas ir civilinės apyvartos apibrėžimas – tai „*atlyginamas arba neatlyginamas turto perėjimas iš vieno teisės subjekto kitam civilinių sandorių pagrindu*“²⁸⁹.

Tačiau, nei sutarties šalių laisvės principas, nei *favor contractus* principas negali būti suabsoliutinami ir jiems gali būti nustatomos ribos, jeigu subjektai savo teisėmis naudojasi nesąžiningai ar jomis piktnaudžiauja ir taip daro žalą kitų subjektų teisėms. Subjektų, kurie veikia civilinėje apyvartoje, teisėms apginti, civilinė teisė numato reguliavimą, kuriuo įtvirtina subjektinių teisiųjų gynybos būdus. Vienas iš jų, specialus gynybos būdas, numatytas CK 6.66 straipsnyje, yra *actio*

²⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Danske lizingas“ v. ŽŪB „Vadokliai“ (bylos Nr. 3K-3-40/2014).

²⁸⁹ Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 33.

Pauliana. Šis institutas įgalina kreditorių panaikinti skolininko sudarytą sandorį su trečiuoju asmeniu, kuriuo perleidžiamas turtas sukelia skolininko nemokumą ar kitaip pažeidžia kreditoriaus teises. *Actio Pauliana*, kaip ir minėta šiame darbe riboja sutarties laisvės principą, tai reiškia, kad skolininkas negali laisvai sudaryti sandorio, neatsižvelgdamas į kreditoriaus interesus, o skolininkui sudarius tokį sandorį kreditorius turi teisę jį ginčyti ir taip ginti savo kaip kreditoriaus teises, kad jo teisėtas reikalavimas būtų patenkintas. Todėl *actio Pauliana* pagrindu pripažįstant skolininko ir trečiojo asmens sandorį negaliojančiu, kaip ir bendrojo sandorio negaliojimo instituto paskirtis yra dvejopa: „*siekti, kad civiliniuose santykiuose būtų užtikrintas teisėtumas, kartu nepažeisti civilinių teisinių santykių stabilumo ir teisinio tikrumo įgytų civilinių teisių atžvilgiu*“²⁹⁰.

Įgyvendinant šiuos tikslus gali atsirasti ir dažniausiai atsiranda nestabilumas civiliniuose teisiniuose santykiuose ir pačios civilinės apyvartos pokyčių, nes skolininkas perleidęs turtą, kuris po jo perleidimo pablogina šio finansinę situaciją ar sukelia nemokumą, yra varžomas kreditoriaus interesų. Todėl negali laisvai veikti civilinėje apyvartoje, o priėmus netinkamus sprendimus ir sudarius sandorius, kuriais pablogėja jo finansinė situacija, skolininko ir trečiojo asmens siekiami nauji nuosavybės teisės pagrindu teisiniai santykiai gali būti pripažinti negaliojančiais, to pasekoje taikomos, tokių santykių negaliojimo pasekmės. Dėl šių priežasčių atsiranda nestabilumas civiliniuose teisiniuose santykiuose bei civilinėje apyvartoje, kurioje faktiškai įvykęs juridinis faktas, nuosavybės perėjimas, laikomas negaliojančiu ir iš to gauta nauda neteisėta. Profesorius Valentinas Mikelėnas straipsnyje „*Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje*“ teigia, kad sandoriai yra laikytini teisėtais veiksmais, todėl jie nelaikomi deliktais ar kitokiais neteisėtais veiksmais. Sudarydamas sandorius subjektas taip išreiškia savo autonomiją. Todėl negalima teigti, kad pripažįstant sandorį negaliojančiu nebuvo šalių valios ir jis nėra laikytinas juridiniu faktu. Tačiau teisė gali **paneigti šio juridinio fakto padarinius**. Todėl paneigiant negaliojančio sandorio padarinius, kurie būtų atsiradę esant normaliai situacijai, teisė suteikia visai kitą teisinę reikšmę nei ketino suteikti sandorio šalys (nagrinėjamu atveju skolininkas ir trečiasis asmuo – aut. pastaba). Dėl šių priežasčių egzistavimo, pripažinimas negaliojančiu nepaneigia pačio sandorio, o paneigia jo teisinius padarinius. Todėl profesoriaus Valentino Mikelėno teigimu, pripažintas negaliojančiu sandoris sukelia tam tikrus teisinius padarinius susijusius su jo negaliojimu.²⁹¹ Nagrinėjamu atveju, pripažinus sandorį negaliojančiu atsiranda jo teisiniai ir ekonominiai padariniai, kurie daro pokyčius civilinėje apyvartoje bei civiliniuose teisiniuose santykiuose ir jų stabilume. Todėl, šalis, kuri

²⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje ŽŪB „*Minaičiai*“ v. AB „*Žemaitijos pienas*“ (bylos Nr. 3K-3-14/2010).

²⁹¹ Mikelėnas, V. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*. 2006, 4: 3-7.

sudarydama sandorį, juo įgyja turtą, yra suinteresuota neturėti sunkumų dėl įgyjamo turto, ir siekia apsaugoti, kad šis nebūtų išreikalaujamas. Tai reiškia, kaip pažymi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kad „*turto įgijėjas taip pat yra suinteresuotas civilinių teisinių santykių stabilumu*“.²⁹²

Šalims kaip ir minėta šio darbo 3 skyriaus 6 poskyryje taikoma dvišalė restitucija, kuri pasižymi tam tikra specifika. Restitucijos taikymas *actio Pauliana* atveju, sukelia didžiausią nestabilumą civiliniuose teisiniuose santykiuose ir ekonominius padarinius civilinei apyvartai tuomet, kai skolininko ir trečiojo asmens sudarytas ginčijamas sandoris jau yra visiškai ar iš dalies įvykdytas, tuo pačiu didžiausias sąnaudas gali patirti ir pats skolininkas ir trečiasis asmuo. Kai perleistas turtas yra suvartotas ar pagerintas ar perleistas kitam trečiajam asmeniui ir skolininkas nebegali būti gražintas į buvusią padėtį iki sandorio sudarymo (lot. *status quo ante*). Tuomet, pasak profesorės Astos Dambrauskaitės, po sandorio pripažinimo negaliojančiu, sandorio šalys nebegali būti gražintos į padėtį „*tarsi sandoris niekuomet nebūtų buvęs sudarytas*“ pritaikant grįžtamosios galios (retroaktyvumo) principą. Retroaktyvumo padariniai pripažįstant sandorį negaliojančiu labiausiai juntami kai perleidžiamas nekilnojamas turtas. Profesorė pažymi, kad vienas iš svarbiausių negaliojimo instituto tikslų yra apsaugoti sąžiningų civilinės apyvartos dalyvių, kurie yra suinteresuoti, kad sudaryto sandorio padariniai atsirastų, bei įgytos teisės nebūtų kvestionuojamos. Todėl šioms teisėms taikant retroaktyvumo principą kyla didžiausiais pavojus.²⁹³ Tačiau, kaip ir minėta šio darbo 3 skyriaus 6 poskyryje, restitucijos taikymas *actio Pauliana* atžvilgiu, numato galimybę gražinti viso turto ar jo dalies perduotos trečiajam asmeniui ekvivalenčią vertę pinigais, jeigu tai neprieštarauja protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principams numatytiems CK 1.5 straipsnyje. Todėl pažymėti, kad siekiant užtikrinti civilinių santykių stabilumą, būtina apsaugoti sąžiningą sandorio šalį, nes taikyti *actio Pauliana* institutą, atlygintino sandorio atveju galima, tik kai abi sandorio šalys yra nesąžiningos. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, sąžininga šalimi, sąžiningu įgijėju, gali būti laikomas „*tas įgijėjas, kuris jam prieinamomis priemonėmis pasidomėjo, ar sandorį ketinantis sudaryti asmuo neturi kreditorių, ar sudarant sandorį nebus pažeisti jų interesai. Tokie duomenys gali būti gaunami iš pokalbio su turtą parduodančiu asmeniu arba jo atstovu, iš registru, kitų šaltinių (oficialių ar privačių)*“²⁹⁴.

Dalyvaujant civilinėje apyvartoje gali susidaryti situacija, kada sąžiningas trečiasis asmuo, įsigijęs turtą ginčijamo sandorio pagrindu, atitiks CK 6.67 straipsnyje vieną iš numatytų aplinkybių

²⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Vikata ir Ko“ v. UAB „Daisruna ir Ko“ (bylos Nr. 3K-3-361/2009).

²⁹³ Dambrauskaitė, A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais daiktiniai teisiniai aspektai. *Justitia*. 2008, 4: 36-37.

²⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje AB „Rytų skirstomieji tinklai“ v. AB „Alytaus tekstilė“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-15/2010).

ir jam bus taikoma nesąžiningumo prezumpcija. Kadangi jai taikoma ir objektyvusis ir subjektyvusis sąžiningumo kriterijai, trečiajam asmeniui nepaneigus šios prezumpcijos atsiras neigiami padariniai. Kartu, esant tokiai hipotetinei galimybei, civilinėje apyvartoje gali įsivyrėti netikrumas, dėl sudarytais sandoriais įgytų teisių. Tokiu atveju asmuo net ir nebūdamas nei teisiškai nei teoriškai nemokus, tačiau turėdamas kreditorių, susidurs su kitos šalies nepasitikėjimu, perdėtų užtikrinimo priemonių reikalavimu ar kitomis reikšmingomis sąlygomis, kurioms esant skolininkas nesugebės vykdyti veiklos ir bus likviduotas iš civilinė apyvartos, tokiu būdu padarydamas žalą ne tik kreditoriams bet ir kitiems suinteresuotiems asmenims. Nepasitikėjimas civilinėje apyvartoje dalyvaujančiais subjektais, kaip būsimais kontrahentais, stabdo ekonominį progresą, sutarčių sudarymą, investicijų pritraukimą ir nepasitikėjimą pačia rinka.

Todėl siekiant apsaugoti civilinės apyvartos ir teisinių santykių stabilumą, civilinė teisė numato saugiklius, kurie padeda apsaugoti sąžiningus trečiuosius asmenis ir skolininką, vienas iš jų įstatymu ribojant galimybę bet kuriam asmeniui nugincyti sudarytus sandorius. *Actio Pauliana* pareikšti gali tik kreditorius, o esant nemokumo bylai ir bankroto administratorius. Taip pat visos nurodytos *actio Pauliana* instituto taikymo sąlygos, jeigu jos tinkamai taikomos padeda užkirti kelia nepagrįstam kišimuisi į skolininko laisvę pasirinkti kontrahentą ir sudaryti sandorį. Todėl tarp kreditoriaus, skolininko ir trečiojo asmens interesų turi būti išlaikoma pusiausvyra²⁹⁵.

Pabrėžtina, kad užtikrinti kreditoriaus teisių gynimą efektyviomis priemonėmis būtina, nes atsižvelgiant į gausią teismų praktiką, ir patenkintų reikalavimų skaičių, galima teikti, kad skolininkai dažnai bando sukelti savo nemokumo būklę, kad nereikėtų atsikaityti su kreditoriais, arba suteikti prioritetą vienam iš kreditorių. Tokie sandoriai privalo būti šalinami iš civilinės apyvartos, ir tai neturėtų trikdyti civilinių santykių stabilumo. Atsižvelgiant į tai, paminėtina Profesorius David Gray Carlson mintis, kuri pateikta straipsnyje „*Is fraudulent conveyance law efficient?*“, kad skolininkas yra stipresnėje pozicijoje lyginant jį su kreditoriumi, kad skolininkas yra privilegijuotas laisvai spręsti gražinti kreditoriui turtą ar jį nusavinti (perleidžiant).²⁹⁶ Iš esmės nuo skolininko valios priklauso ar reikės kreditoriui pasinaudoti *actio Pauliana* institutu ir įrodžius visas jo taikymo sąlygas panaikinti ydingą sandorį pasiekiant skolininko *status quo ante* ir nukreipti reikalavimą. **Nesąžiningas skolininkas** ar (ir) trečiasis asmuo, nepaisant bylinėjimosi išlaidų, nepatiria jokių neigiamų pasekmių,

²⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-7-130/2013).

²⁹⁶ Carlson, D. G. Is fraudulent conveyance law efficient? *Cardozo Law Review* [interaktyvus]. 1987-1988, 9: 643 – 685 [žiūrėta 2014-12-14], p. 644.

nes net jei nebūtų perleidęs turto, kreditorius būtų iškart galėjęs nukreipti savo reikalavimą į skolininko turtą.

Todėl galima teigti, kad pripažinus sandorį negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu, atsiranda pripažinto negaliojančiu sandorio teisiniai ir ekonominiai padariniai. Jie išreikšti, per skolininko ir trečiojo asmens veiksmų laisvės apribojimą, civilinės apyvartos sutrikdymą ir teisinių santykių nestabilumą, pasireiškia papildomais finansiniais skolininko ir trečiojo asmens nuostoliais. Todėl, galima teigti, kad taikant *actio Pauliana* būtina tinkamai nustatyti skolininko ir trečiojo asmens nesąžiningumą, nes tik abiem sandorio šalims esant nesąžiningoms atlygintinas sandoris gali būti nuginkytas. Tačiau, taikant restituciją dažniausiai finansiniai nuostoliai neišvengiami, kaip neišvengia neigiamo poveikio ir civiliniai teisiniai santykiai. Todėl, nei kreditoriaus interesai, nei sutarties šalių laisvės, lygiateisiškumo principai neturėtų būti suabsoliutinami, o skolininkui turinčiam finansinių sunkumų turėtų būti aišku, kokius veiksmus jis gali atlikti ir koku ne, taip nesutrikdant civilinių teisinių santykių stabilumo – sudarant sandorius, kurie vėliau turi būti likviduojami iš civilinės apyvartos.

IŠVADOS

1. *Actio Pauliana* institutą naudoja beveik visos pasaulio šalys. *Actio Pauliana* atitinkmuo bendrosios teisės tradicijos šalyse yra nesąžiningo turto perleidimo doktrina (angl. *fraudulent conveyance*). Lietuvoje *actio Pauliana* institutas aktyviai taikyti pradėtas neseniai, o jo taikymą tiesiogiai reglamentuoja keli teisės aktai – CK 6.66 straipsnis, ĮBĮ 11 straipsnio 3 dalies 8 punktas ir FABĮ 12 straipsnio 3 dalis. Įstatymų spragas užpildo ir *actio Pauliana* taikymo sąlygas plėtoja gausi Lietuvos Aukščiausio Teismo praktika.

2. *Actio Pauliana* institutas yra specialus kreditorių gynimo būdas, kurio pagrindu ribojamas sutarčių laisvės principas, skirtas kontroliuoti skolininko veiksmus, kad jis savo veiksmais nedidintų nemokumo ir taip nepažeistų kreditorių interesų (prevencinė paskirtis). Taip pat šiuo institutu siekiama atstatyti skolininko *status quo ante*, nugrinčijant jo ir trečiojo asmens sudarytą sandorį, po kurio sudarymo skolininkas tapo nemokus, arba jo finansinė būseną žymiai pablogėjo, dėl ko kreditorius negali patenkinti savo reikalavimo, arba kitaip pažeidė kreditoriaus teises (kompensacinė paskirtis).

3. Nemokumas suprantamas, vartojamas ir reglamentuotas įvairiose valstybėse skirtingai, todėl egzistuoja sąvokų dualizmas. Pagal esamą reglamentavimą, teismų praktiką ir doktrinos aiškinimą skiriamas teorinis ir teisinis nemokumas. Teorinis nemokumas atitinka kai kuriose valstybių įstatymuose įtvirtintą *cash flow insolvency*, kaip savarankišką nemokumo pagrindą iškelti nemokumo bylą. Jis suprantamas kaip skolininko būseną, kai jis negali įvykdyti piniginės prievolės, suėjus jos grąžinimo terminams. Teisinis arba įstatyminis nemokumas, kaip nemokumo procedūrų pradžios kriterijus, Lietuvoje suprantamas kaip skolininko būseną, kai jis negali įvykdyti prievolės, kai jos mokėjimo terminai suėję ir pradelsti įsipareigojimai viršija pusę į įmonės balansą įrašytos turto vertės (angl. *balance sheet insolvency*). Daugelyje valstybių įsipareigojimų santykis su turtu yra tik pagalbinis kriterijus, o pagrindas yra negalėjimas laiku įvykdyti prievolių, kai sueina jų mokėjimo pagrindai, tuo tarpu Lietuvoje reikalingi abu kriterijai.

4. Nemokumo procedūros yra daugiau doktrininė sąvoka Lietuvos teisėje, ji pakankamai nauja, *inter alia* nėra apibrėžta įstatymuose. Nemokumo procedūros yra kolektyvinio pobūdžio procedūros, kuriose privaloma suderinti daugelio šalių interesus. Šių procedūrų metu šalių autonomija stipriai ribojama, daugelį klausimų reguliuoja imperatyvios teisės normos, o teismo vaidmuo aktyvus. Dauguma nemokumo procedūrų vykdoma teismuose, iškeliant įmonės bankroto bylą (pagal ĮBĮ nuostatas), įmonės restruktūrizavimo bylą (pagal ĮRĮ nuostatas) arba fizinio asmens bankroto bylą (pagal FABĮ nuostatas), todėl kalbant tik apie teisme vykdomas nemokumo procedūras vartojamas terminas – nemokumo bylos.

5. Taikant *actio Pauliana* institutą, pasireiškia nemokumo sąvokų dualizmas Lietuvos teisiniame reglamentavime. Skolininko nemokumas yra viena iš pagrindinių sąlygų taikyti *actio Pauliana* institutą. Įstatymo leidėjas *expressis verbis* neįtvirtino kokiam skolininko nemokumui esant (teoriniam ar kvalifikuotam) galima taikyti šį institutą. Tik teismų praktika išaiškino, kad pakanka, kad skolininkas atitiktų teorinio nemokumo būseną. Teisinis nemokumas naudojamas kaip nemokumo bylos pradžios kriterijus, todėl egzistuojančiomis teorinio ir teisinio nemokumo sąvokomis siekiama skirtingų tikslų, tik tokiu būdu galima paaiškinti esantį šių sąvokų dualizmą. Šis neatitikimas teismams sudaro problemas, kokius kriterijus taikyti sprendžiant skolininko nemokumo klausimą kaip *actio Pauliana* taikymo pagrindą.

6. Pagal esamą teisinį reglamentavimą Lietuvoje ir teismų praktiką, kreditoriaus galiojanti ir neabejotina reikalavimo teisė, kaip *actio Pauliana* taikymo sąlyga, nesuteikia teisės būsimam kreditoriui ginčyti skolininko sudarytus sandorius, kurių reikalavimo teisė dar nebuvo atsiradusi iki sandorio sudarymo, kurio pagrindu siekta suklaidinti arba apgauti būsimą kreditorių.

7. Turi būti aišku, kokius teisinius santykius ir kokiu eiliškumu gali sukurti skolininkas ir ar tai nebus laikoma kreditoriaus teisių pažeidimu, kai jo finansinė būseną atitinka teorinio ar teisinio nemokumo sampratą. Tuo siekiant, kad *actio Pauliana* institutas neapribotų skolininko ūkinės-komercinės veiklos be pagrindo ir atliktų prevencinę paskirtį, t. y. būtų išlaikyta pusiausvyra tarp kreditoriaus ir skolininko interesų.

8. Pripažinus sandorį negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu, atsiranda pripažinto negaliojančiu sandorio teisiniai ir ekonominiai padariniai. Kurie išreikšti, per skolininko ir trečiojo asmens veiksmų laisvės apribojimą, civilinės apyvartos sutrikdymą ir teisinių santykių nestabilumą, pasireiškia papildomais finansiniais skolininko ir trečiojo asmens nuostoliais.

9. Taikant *actio Pauliana* būtina tinkamai nustatyti skolininko ir trečiojo asmens nesąžiningumą. Tik abejoms sandorio šalims esant nesąžiningoms, atlygintinas sandoris gali būti nugincytas ir taikoma dvišalė restitucija. Šio sandorių pripažinimo negaliojančiu padariniai dažniausiai sąlygoja nugincyto sandorio šalių finansinius nuostolius, ypač kai perleistas turtas sunaudotas arba jo grąžinimas prieštarauja protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principams dėl daikto ypatybių. Tai sutrikdo civilinę apyvartą ir teisinių santykių stabilumą. Todėl, nei kreditoriaus interesai, nei sutarties šalių laisvės, lygiateisiškumo principai neturėtų būti suabsoliutinami, o skolininkui, turinčiam finansinių sunkumų turėtų būti aišku, kokius veiksmus jis gali atlikti ir kokių ne, taip nesutrikdant civilinių teisinių santykių stabilumo, t. y. nesudarant prielaidos sudaryti tokius sandorius, kurie vėliau turi būti likviduojami iš civilinės apyvartos.

PASIŪLYMAI

ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje ir FABĮ 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto vidinio nemokumo pasireiškimo požymio, pradelstų įsipareigojimų santykio su turto verte, kurio taikymas praktikoje kelia problemų, verčia mąstyti apie šios sąvokos peržiūrėjimą. Vadovaujantis pažangių pasaulio valstybių turinčių galias teises tradicijas praktika ir teisiniu reglamentavimu, autorius siūlo, kad teisinis nemokumas kaip nemokumo pradžios kriterijus sutaptų su teoriniu nemokumu, tuomet būtų išvengta sąvokų dualizmo ir problemų praktikoje taikant ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalį, FABĮ 2 straipsnio 2 dalį ir CK nuostatas, kuriose yra nurodomas nemokumas. Sutapatinus nemokumo ĮBĮ ir FABĮ įtvirtintas sąvokas su teoriniu nemokumu, būtų galima anksčiau pradėti nemokumo procedūras, kurias pradėjus laiku būtų galima išsaugoti finansinių sunkumų turintį asmenį ir atkurti jo mokumą. Taip pat laiku identifikavus sunkią skolininko ekonominę būseną ir pradėjus nemokumo procedūras, padidėtų tikimybė kreditoriams patenkinti savo reikalavimus bei užtikrinti civilinių santykių stabilumą.

Autorius siūlo mažinti iki 10 procentų, ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje numatytą 50 procentų pradelstų įsipareigojimų santykį su į įmonės balansą įrašyto turto verte, taip pat numatant, kad tai būtų laikoma papildomu kriterijumi, vertinant asmens nemokumą. Taip būtų laiku pradedamos nemokumo procedūros ir padidintos galimybės atkurti skolininko mokumą. Nepavykus, būtų laiku likviduojamas asmuo, taip padarant mažiausią žalą kreditoriams, tuo pačiu civilinių teisinių santykių stabilumui ir civilinei apyvartai.

Įstatymų leidejui neatsisakant esamo įtvirtinto kvalifikuoto nemokumo modelio, kuris sudarytas ir išorinio ir vidinio nemokumo, kaip nemokumo pradžios, kriterijų, turėtų būti nustatytos aiškios į įmonės balansą įrašyto turto vertės vertinimo taisyklės ir jų įgyvendinimo procedūros.

Įgyvendinus numatytas reformas būtų išspręsta dar vis egzistuojanti problema, kai taikant *actio Pauliana* institutą, skolininko nemokumas, kaip kreditoriaus interesus pažeidžianti sąlyga, vertinama pagal teisinio nemokumo kriterijus, dėl ko kreditorius negali tinkamai naudotis specialiu įtvirtintu gynybos būdu.

Autorius siūlo keisti teismų praktikoje įsitvirtinusį aiškinimą dėl galiojančios ir neabejotinos kreditoriaus reikalavimo teisės į skolininką, numatant galimybę būsimam kreditoriui, dar neturėjusiam reikalavimo teisės į skolininką, ginčyti sandorius, kuriais skolininkas siekė suklaidinti ir apgauti būsimą kreditorių.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.
4. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo redakcija, galiojusi nuo 2006 05 06 iki 2008 07 01, pakeista Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13-1, 18, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Įstatymo papildymo priedu įstatymu. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 116-5193.
5. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo redakcija, įsigaliojusi nuo 2013 10 01, pakeista Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 2, 10, 11, 13-1, 20, 21, 28, 29, 30, 33, 35, 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 46-2244.
6. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1012; 2010, Nr. 86-4529.
7. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 57-2823.
8. Lietuvos Respublikos laikinasis mokėjimų eilės tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 106-3062.
9. Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 52-1672; 2011, Nr. 86-4139.

Užsienio valstybių teisės aktai

1. Bankruptcy Code. 1978 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-20]. <http://www.law.cornell.edu/uscode/pdf/uscode11/lii_usc_TI_11_CH_5_SC_III_SE_548.pdf>.
2. Dutch Civil Code. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-19]. <<http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook033.htm>>.
3. Insolvency Act. 1986 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-19]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/pdfs/ukpga_19860045_en.pdf>.
4. Rusijos federalinis įstatymas „apie nemokumą (bankrotą)“. 2002, Nr. 127-F3 (su pakeitimais ir papildymais) [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-26]. <<http://base.garant.ru/185181/>>.
5. Uniform Fraudulent Transfer Act. 1984 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-20]. <https://www.stcl.edu/faculty_pages/faculty_folders/rosin/ufta84.pdf>.

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *AB Turto bankas v. AB "Rimeda" ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-201/2001). *Teismų praktika*. 2001, Nr. 17.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje *AB "Litimpeks bankas" v. UAB "Pajūrio paslaptys" ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-710/2002).
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti AB „Rameksta“ v. V. J. K.* (bylos Nr. 3K-3-573/2005).
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Neringos žuvis“ v. A. P.* (bylos Nr. 3K-3-168/2007).
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Artrio-2“ v. UAB DnB Nord lizingas ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-262/2008).
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vikata ir Ko“ v. UAB „Daisruna ir Ko“* (bylos Nr. 3K-3-361/2009).
8. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas civilinėje byloje *BUAB „Varta“ v. UAB „Natūralios sultys“* (bylos Nr. 2A-586/2009).
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Rytų skirstomieji tinklai“ v. AB „Alytaus tekstilė“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-15/2010).
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *ŽŪB „Minaičiai“ v. AB „Žemaitijos pienas“* (bylos Nr. 3K-3-14/2010).
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje *A. L. v. ŽŪB „Agrowill Eimučiai“* (bylos Nr. 3K-3-263/2010).

12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Alytaus tekstilė“ v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“* ir kt. (bylos Nr. 3K-3-485/2010).
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *J. F. v. UAB „Vilbaiva“* (bylos Nr. 3K-3-56/2011).
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujasis Bruklinas“, UAB „Gamafondas“ ir kt v. UAB „MV Retail“* (bylos Nr. 3K-3-488/2011). *Teismų praktika*. 2011, Nr. 36.
15. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gegužės 28 d. sprendimas, priimtas civilinėje byloje *BUAB „Murena“ v. UAB „Grand SPA Lietuva“, UAB „Arevita“* (bylos Nr. 2A-1145/2012).
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB Nord bankas v. A. M. ir D. K.* (bylos Nr. 3K-P-311/2012). *Teismų praktika*. 2012, Nr. 38.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje *BIĮ „Dinolita“ v. A. D.* (bylos Nr. 3K-3-510/2012).
18. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Murena“ v. AB „Eurovia Lietuva“* (bylos Nr. 2A-1070/2013).
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-7-130/2013).
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje *AB Šiaulių bankas v. P. G. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-88/2013).
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Murena“ v. UAB „Grand SPA Lietuva“, UAB „Arevita“* (bylos Nr. 3K-3-20/2013).
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Ranguva“ v. M. S. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-167/2013).
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje *V. L. v. V. T. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-293/2013).
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje *AB DNB v. G. P ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-297/2013).
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje *Vokietijos įmonė KIM JAROLIM Im – Und Export GmbH v. UAB „PNC Prekyba“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-284/2013).

26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vėjo tiltas“ v. UAB „Mitnija“* (bylos Nr. 3K-3-347/2013).
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje *G. V. v. G. V. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-313/2013).
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Murena“ v. UAB „Drustila“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-400/2013).
29. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje *AB „SEB lizingas“ v. UAB „Statyba ABC“* (bylos Nr. 2-2151/2013).
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „LRG farmacija“ v. UAB „Limedika“* (bylos Nr. 3K-3-517/2013).
31. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje dėl bankroto bylos iškėlimo *M.J. ir L.J.* (bylos Nr. 2S-1628-345/2013).
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Mažeikių nafta“ v. L. J. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-446/2009).
33. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje dėl bankroto bylos iškėlimo *R.E.A.* (bylos Nr. 2S-524-173/2014).
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Danske lizingas“ v. ŽŪB „Vadokliai“* (bylos Nr. 3K-3-40/2014).
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *S. Ž. v. G. Š., V. K. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-41/2014).
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje *R. P. v. E. S. ir R. S ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-175/2014).
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Premium konsultacijos“ v. BUADB „Baltikums draudimas“* (bylos Nr. 3K-3-276/2014).
38. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje dėl bankroto bylos iškėlimo *R.A. ir kt.* (bylos Nr. 2S-1214-553/2014).
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Aldengas“ v. BUAB „DZO Capital“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-266/2014).

40. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. UAB „Auto grup“* (bylos Nr. 2-1031/2014).
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „SG auto“ v. UAB „Marisa“* (bylos Nr. 3K-3-317/2014).
42. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Imada“ ir UAB „Arkus“ v. UAB „Sortima“ ir kt.* (bylos Nr. 2-1184/2014).
43. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje dėl bankroto bylos iškėlimo *R.B. ir kt.* (bylos Nr. 2S-1178-777/2014).
44. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje *R.R. v. R.J ir kt.* (bylos Nr. 2S-1767-657/2014).
45. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba v. UAB „Skeneris“* (bylos Nr. 2-1813/2014).
46. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „All time group“ ir BIĮ „Atsipūsk“ v. UAB „Statveta“* (bylos Nr. 2-1750/2014).
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vaidora“ v. UAB „Mabilta“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-429/2014).
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Nuotekų priežiūra“ v. R. B. ir K. B ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-453/2014).
49. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kardos“ v. T. Š. ir kt.* (bylos Nr. 2A-1269/2014).
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „LRG farmacija“ v. AB SEB bankas* (bylos Nr. 3K-3-451/2014).

Europos Teisingumo Teismo praktika

1. Generalinio advokato Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer išvada, pateikta 2008 m. Spalio 16 d. byloje *Rechtsanwalt Christopher Seagon als Insolvenzverwalter über das Vermögen der Frick Teppichboden Supermärkte GmbH prieš Deko Marty Belgium NV* (bylos Nr. C-339/07).

Specialioji literatūra

Monografijos ir straipsnių rinkiniai

1. Ambrasienė, D., *et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
2. Baranauskas, E., *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
3. Carlson, D. G. Is fraudulent conveyance law efficient? *Cardozo Law Review* [interaktyvus]. 1987-1988, 9: 643 – 685 [žiūrėta 2014-12-14].
<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/cdozo9&div=34&collection=journal&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults&terms=is%7Cfraudulent%7Cconveyance%7CLaw%7Cefficient&type=matchall>.
4. Fletcher, I. F. *Insolvency in private International Law*. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2005.
5. Garner, B. A. *Black's Law Dictionary*. Eighth Edition. West: a Thomson business, 2004.
6. Girard, P. F. *Romėnų teisė*. II tomas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto teisių fakulteto leidinys, 1932.
7. Goode, R. *Principles of Corporate Insolvency Law*. Student Edition. London: Sweet&Maxwell, 2005.
8. Grigaravičius, S. *Įmonių nemokumo diagnostika ir jų pertvarkymo sprendimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2003.
9. Joskaudienė, R. *Kreditoriaus teisių užtikrinimo ir gynimo būdai*. Vilnius: Eugrimas, 2012.
10. Kavalnė, S., *et al. Bankroto teisė*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009.
11. Kavalnė, S.; Norkus, R. *Bankroto teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2011.
12. Martin, E. A.; Law, J. *A Dictionary of Law*. Sixth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006.
13. Mizaras, V., *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009.
14. Mokal, R. J. *Corporate Insolvency Law. Theory and Application*. New York: Oxford University Press, 2005.
15. Pearce, D. W. *Aiškinamasis ekonomikos anglų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Leidykla TEV, 2006.

16. Petroševičienė, O. *Kapitalo palaikymas kaip uždaryjusių akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
17. Sagatys, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
18. Steffek, F. Insolvency (Corporate). *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
19. Višinskis, V., et al. Taikomas mokslinis tyrimo darbas „*Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė*“. Nacionalinė verslo administratorių asociacija [interaktyvus]. Vilnius, 2006 [žiūrėta 2014-12-14]. <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ukmin.lt%2Fuploads%2Fdocuments%2FNemokumo%2520samprata.doc&ei=JQOOVKSyIor5ap6XgKgD&usg=AFQjCNETZjFmhxXzsKGQqkRbkbllRk2IA&sig2=hoDbMGblDu3zA-Soda_YoQ>.

Moksliniai straipsniai

1. Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S. Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose. *Jurisprudencija*. 2003, 37 (29): 50 – 58.
2. Augaitė, D. *Actio Pauliana*. *Jurisprudencija*. 2004, 55 (47): 5 – 18.
3. Bernotaitė, K. Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 2005, 77 (69): 11-17.
4. Dambrauskaitė, A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais daiktiniai teisiniai aspektai. *Justitia*. 2008, 4: 36 – 44.
5. Daubarienė, I. Actio Pauliana instituto sutartiniuose santykiuose taikymo praktiniai probleminiai aspektai. „*Socialinių transformacijų raiška*“. *Konferencijos straipsnių leidinys*. 2012: 62 – 74.
6. Daubarienė, I. Actio Pauliana instituto sutartiniuose santykiuose taikymas: kreditoriaus perspektyva. *Societal Innovations for Global Growth* [interaktyvus]. 2012, 1 (1): 140 – 155 [žiūrėta 2014-10-22]. <http://socin.mruni.eu/wp-content/uploads/2012/12/A_2012-12-261.pdf>.
7. Mikelėnas, V. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*. 2006, 4: 2 – 8.
8. Norkus, R. Nemokumas ir jo sąvokos dualizmas Lietuvos teisėje: ar reikalinga teisinio reguliavimo reforma? *Justitia*. 2013, 78: 2 – 13.

9. Norkus, R. Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 2004, 57 (49): 82 – 94.
10. Norkus, R.; Sinkevičius, E. Nemokumo procedūrų ir komercinio arbitražo suderinamumo klausimai. *Jurisprudencija*. 2012, 19 (4): 1459 – 1478.
11. Stein J. Asset Protection May Risk Fraudulent Transfer Violations. *Estate Planning* [interaktyvus]. 2010, 37(8): 13 – 20 [žiūrėta 2014-12-14]. <http://maximumassetprotection.com/uploads/articles/Article_Estate_Planning_2010_August.pdf>.
12. Valvonis, V. Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke: paskolos ir skolininko rizika. *Pinigų studijos*. 2006, 1: 80 – 102.

Elektroniniai leidiniai

1. *Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų eigos 2014 m. sausio–birželio mėn. apžvalga* [interaktyvus]. Vilnius: 2014 [žiūrėta 2014-12-01]. <<http://www.bankrotodep.lt/Doc/2014%20M%20%20SAUSIO-BIR%20%20C5%20DELIO%20M%20%20C4%20%20N%20%20AP%20%20C5%20BDVALGA.pdf>>.
2. Online Etymology Dictionary [interaktyvus]. 2001-2014 [žiūrėta 2014-10-25]. <http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=bankrupt&searchmode=none>.

ANOTACIJA

Magistro darbe nagrinėjama problematika susijusi su *actio Pauliana* taikymu nemokumo bylų kontekste. Analizuojami šio instituto taikymo ypatumai ir jo reglamentavimas Lietuvoje ir užsienio šalyse.

Magistrinio darbo pirmajame skyriuje atskleidžiama *actio Pauliana* esmė, reglamentavimas ir paskirtis. Antrame skyriuje analizuojama nemokumo sąvoka, jo rūšys ir reglamentavimas bei teismų praktika. Trečiajame skyriuje analizuojamos *actio Pauliana* sąlygos nemokumo bylų kontekste, pateikiami jų taikymo ypatumai. Taip pat, atskleidžiama kompensacinė ir prevencinė *actio Pauliana* paskirtis. Identifikuojami subjektai galintys pareikšti ieškinį *actio Pauliana* instituto pagrindu.

Reikšminiai žodžiai: *actio Pauliana*; *actio Pauliana sąlygos*; *nemokumo procedūros*; *teorinis nemokumas*; *teisinis nemokumas*.

ANNOTATION

Issues regarding application of *actio Pauliana*, in the light of insolvency cases, are analysed in this Master Thesis. Moreover, application of *actio Pauliana* and its regulation in Lithuania and in foreign countries are analysed herein.

The essence, regulation and function of *actio Pauliana* are revealed in the first part of the Master Thesis. Further the definition of insolvency, its types and regulations and relevant case law are analysed in the second part of the Master Thesis. Definition and purpose of insolvency and insolvency proceedings are revealed. *Actio Pauliana* conditions are analysed in the context of insolvency proceedings as well as the application features are analysed in the third part of the Master Thesis. Compensatory and preventive purpose of *actio Pauliana* is revealed. Entities, which are entitled to file a claim on the basis of *actio Pauliana*, are analysed.

Key words: *actio Pauliana; conditions of actio Pauliana; insolvency proceedings; cash flow insolvency; balance sheet insolvency.*

SANTRAUKA

Šiame magistro darbe nagrinėjamas *actio Pauliana* institutas, kurio ištakos siekia romėnų teisės laikus. Šį institutą vienokia ar kitokia forma, naudoja beveik viso pasaulio šalys. Lietuvoje šis institutas pradėtas aktyviai taikyti neseniai, bet esamas reglamentavimas ir gausi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika leidžia kreditoriams šio instituto pagalba tinkamai apginti savo interesus. Šis institutas yra specialus kreditorių gynimo būdas, kurio pagrindu ribojimas sutarčių laisvės principas. *Actio Pauliana* skirtas kontroliuoti skolininko veiksmus, kad jis savo veiksmais nedidintų savo nemokumo ir taip nepažeistų kreditorių interesų (prevencinė paskirtis). Taip pat juo siekiama atstatyti skolininko *status quo ante*, nuginčijant jo ir trečiojo asmens sudarytą sandorį, po kurio sudarymo skolininkas tapo nemokus, arba jo finansinė būseną žymiai pablogėjo ir dėl šių priežasčių kreditorius negali patenkinti savo reikalavimo, arba kitaip pažeidė kreditoriaus teises (kompensacinė paskirtis).

Šiame magistro darbe taip pat analizuojamas nemokumas. Nemokumas suprantamas, vartojamas ir reglamentuotas įvairiose valstybėse skirtingai, todėl egzistuoja sąvokų dualizmas. Pagal esamą reglamentavimą, teismų praktiką ir doktrinos aiškinimą skiriamas teorinis ir teisinis nemokumas. Teorinis nemokumas tai skolininko būseną, kai jis negali įvykdyti pinigines prievolės, suėjus jos mokėjimo terminams. Pažymėtina, kad kai kuriose valstybėse *cash flow insolvency* įtvirtintas kaip savarankiškas nemokumo pagrindas iškelti nemokumo bylą. Teisinis arba įstatyminis nemokumas kaip nemokumo procedūrų pradžios kriterijus, Lietuvoje suprantamas kaip skolininko būseną, kai skolininkas negali įvykdyti prievolės, suėjus mokėjimo terminui ir pradelsti įsipareigojimai viršija pusę į įmonės balansą įrašytos turto vertės (angl. *balance sheet insolvency*). Daugelyje valstybių įsipareigojimų santykis su turtu yra tik pagalbinis kriterijus, o pagrindas yra negalėjimas laiku įvykdyti prievolių, kai sueina jų mokėjimo pagrindai, tuo tarpu Lietuvoje reikalingi abu kriterijai.

Magistro darbe atskleidžiama nemokumo procedūrų sąvoka, kuri Lietuvos teisėje yra daugiau doktrininė sąvoka, kuri nėra apibrėžta įstatymuose. Nemokumo procedūros yra kolektyvinio pobūdžio procedūros, kuriose privaloma suderinti daugelio šalių interesus. Minėtų procedūrų metu šalių autonomija stipriai ribojama, o daugelį klausimų reguliuoja imperatyvios teisės normos. Nemokumo procedūrų metu teismo vaidmuo yra aktyvus, jo pareiga prižiūrėti procedūrų eigą. Dauguma nemokumo procedūrų vykdoma teismuose: iškeliant įmonės bankroto bylą (pagal ĮBĮ nuostatas), įmonės restruktūrizavimo bylą (pagal ĮRĮ nuostatas) arba fizinio asmens bankroto bylą (pagal FABĮ nuostatas), todėl kalbant tik apie teisme vykdomas nemokumo procedūras vartojamas terminas – nemokumo bylos.

Darbe analizuojama *actio Pauliana* instituto taikymo sąlygų problematika. Kaip viena iš jų paminėtina, kad kreditorius laikomas turinčiu neabejotiną ir galiojančią reikalavimo teisę tuomet, kai prievolės atsiradimo momentas yra ankstesnis nei ginčytino skolininko sandorio sudarymas, tačiau prievolės įvykdymo terminas nebūtinai turėtų būti suėjęs, o prievolė vykdytina. JAV teisė numato netik esamų kreditorių apsaugą naudojant *fraudulent conveyance*, bet ir būsimų kreditorių apsaugą. Lietuvos nacionalinėje teisėje, taip pat, turėtų būti užtikrinta teisė kreditoriui ginčyti skolininko sandorius, kurie buvo sudaryti su tikslu apgauti ar suklaidinti būsimą kreditorių, dar iki sandorio su skolininku sudarymo ir reikalavimo teisės atsiradimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuluojama praktika turi būti keičiama, siekiant apsaugoti ir būsimų kreditorių grupę, kurių reikalavimo teisė dar nebuvo atsiradusi iki sandorio sudarymo, jeigu tokiu sandoriu siekta suklaidinti arba apgauti būsimą kreditorių.

Magistro darbe atskleidžiama kaip pasireiškia minėtas sąvokų dualizmas Lietuvos teisiniame reglamentavime taikant *actio Pauliana* institutą. Skolininko nemokumas yra viena iš pagrindinių sąlygų taikyti *actio Pauliana* institutą. Įstatymo leidėjas *expressis verbis* neįtvirtino kokiam skolininko nemokumui esant teoriniam ar kvalifikuotam galima taikyti šį institutą, todėl tik teismų praktikoje išaiškinta, jog pakanka, kad skolininkas atitiktų teorinio nemokumo būseną.

Magistro darbe tiriama, kokius teisinius santykius ir kokių eiliškumu gali sukurti skolininkas kai jo finansinė būseną atitinka teorinio ar teisinio nemokumo sampratą. Tuo siekiant, kad *actio Pauliana* institutas neapribotų skolininko ūkinės-komercinės veiklos be pagrindo ir atliktų prevencinę paskirtį, t. y. būtų išlaikyta pusiausvyra tarp kreditoriaus ir skolininko interesų.

Magistro darbe vertinami padariniai, kurie atsiranda sandorį pripažinus negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu (teisiniai ir ekonominiai padariniai). Jie išreiškiami, per skolininko ir trečiojo asmens veiksmų laisvės apribojimą, civilinės apyvartos sutrikdymą ir teisinių santykių nestabilumą, bei pasireiškia papildomais finansiniais skolininko ir trečiojo asmens nuostoliais.

SUMMARY

Actio Pauliana in debtor's insolvency proceedings

Institute of *Actio Pauliana*, which dates back to times of Roman law, is analysed in this Master Thesis. This institute in one or another form is used by almost all countries in the world. This institute is actively applying in Lithuania relatively recently, but current regulation and numerous practice of the Supreme Court of Lithuania allow to creditors defend their interests by using this institute. This institute is a special type of creditor's interests defence, leading to the restriction of freedom of contract principle. It is purposed for control of debtor's actions, in order to ensure that that the debtor would not increase its insolvency and in this way would not violate interests of creditors (preventive purpose). As well as to restore *status quo ante* of the debtor by challenging the contract between the debtor and a third party which had consequence with insolvency of the debtor or deteriorating its financial status (that the creditor cannot fulfil its demand on the debtor).

Insolvency is analysed in this Master Thesis, which is understanding, applying and regulated differently in different countries; therefore, dualism of definition exists. Under current regulation, case law and interpretation of doctrine insolvency is divided into theoretical and legal. Theoretical insolvency is status of the debtor when the debtor cannot perform its monetary obligation in line with a payment term. It should be noted that in some countries *cash flow insolvency* is established as independent ground for filing the insolvency case. Legal insolvency as criteria to initiate insolvency procedures, in Lithuania should be understood as status of the debtor when the debtor cannot perform its monetary obligation in line with a payment term and the delayed obligations exceeds half of the debtor's property value which is provided in the balance sheet. In many countries relation between the value of delayed monetary obligations and property value is just auxiliary criteria and the main criteria is inability to perform monetary obligations in line with a payment term, while in Lithuania both criteria should be meet.

Definition of insolvency procedures, which in Lithuania is doctrine based definition, it is relatively new, *inter alia* not defined by laws. Insolvency procedures are procedures of collectively nature where interests of many parties should be coordinated. Autonomy of the parties is limiting during the aforementioned procedures and many relevant issues are regulated by imperative legal provisions; therefore, court should act actively by supervising the procedures' process. The vast majority of the insolvency procedures are performed in court: setting company's insolvency case (under provisions of the Law of Companies' Insolvency), company's restructuring case (under

provisions of the Law of Companies' Restructuring) or natural person's insolvency case (under provisions of the Law of Natural Persons' Insolvency); therefore, speaking about insolvency procedures, which are performed in court, the definition of insolvency cases are used.

Issues on application conditions of institute of *Actio Pauliana* are analysed in this Master Thesis. As one of such issues should be mentioned circumstances that the creditor is deemed to have undoubted and valid demand on the debtor when the debtor's obligation occurred earlier than conclusion of the debtor's contract which is challenged; however, the term of performance of obligation is not necessary expired and the obligation should be performed. Under laws of USA, not only current creditors' protection by using *fraudulent conveyance* is established but also protection of future creditors. The national law of Lithuania should also provide a right to the creditor to challenge the debtor's contracts, which were concluded with a purpose to fraud or mislead the potential creditor till entering into the contract with debtor and appearance of demand on the debtor. Therefore, the case law formulated by the Supreme Court of Lithuania should be changed in order to protect future creditors, which had no demand on the debtor when the challenging contract was concluded if such contract was concluded with the aim to mislead or to fraud the possible creditor.

It is revealed in the Master Thesis how the aforementioned dualism of definitions in Lithuanian legal regulation appears while applying the institute of *Actio Pauliana*. The insolvency of the debtor is one of main condition to apply the institute of *Actio Pauliana*. The legislator *expressis verbis* does not established under what type of the insolvency, i.e. theoretical or qualified, this institute could be applied; therefore, only in the case law it is provided that theoretical insolvency status of the debtor is enough.

It is investigated in the Master Thesis what type of legal relations and in what sequence the debtor may establish when its financial status conforms to the definition of theoretical or legal insolvency. On purpose that the institute on *Actio Pauliana* would not restrict economic activities of the debtor without sufficient grounds and would perform preventive function, ie there would be balance between interests of the debtor and the creditor.

Consequences (legal and economical) of adjusting the contract invalid under *Actio Pauliana* basis are assessing in this Master Thesis. Which are expressed through limitation of the debtor and the third parties freedom of actions, restriction of civil circulation and instability of legal relations and leads to financial loss of the debtor and the third party.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2014-12-16

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) _____,

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____“
_____“.

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas) (vardas, pavardė)